

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
УНИВЕРЗИТЕТ ОДБРАНЕ
ВОЈНА АКАДЕМИЈА

ЗАВРШНИ РАД
АНАЛИЗА ВОЈНЕ ДИМЕНЗИЈЕ БЕЗБЕДНОСНОГ
ОКРУЖЕЊА

СТУДЕНТ
м а ј о р
Милан Алексић

МЕНТОР
пуковник
ванр. проф. др Милан Миљковић

Београд, 2024. године

САДРЖАЈ

АПСТРАКТ	4
УВОД	5
ПРОБЛЕМ ИСТРАЖИВАЊА.....	7
ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА	7
ЦИЉЕВИ ИСТРАЖИВАЊА.....	8
ХИПОТЕТИЧКИ ОКВИР	9
НАЧИН ИСТРАЖИВАЊА	10
1. БЕЗБЕДНОСНО ОКРУЖЕЊЕ	12
1.1 Појам, класификације и нивоји окружења.....	15
1.2 Појам, и димензије безбедносног окружења	17
1.3 Безбедносно окружење Републике Србије	19
2. ВОЈНА ДИМЕНЗИЈА БЕЗБЕДНОСНОГ ОКРУЖЕЊА	27
2.1 Појам и карактеристике војне димензије безбедносног окружења.....	27
2.2 Елементи војне димензије безбедносног окружења	28
2.2.1 Војне снаге	29
2.2.2 Наоружање и војна опрема.....	29
2.2.3 Стратегија и доктрина војних снага	30
2.2.4 Ниво обучености војних снага	32
2.2.5 Обележја лидерства војних снага.....	33
2.2.6 Организациона култура војних снага	35
2.2.7 Природа цивилно-војних односа.....	36
2.3 Обележја војне димензије безбедносног окружења Републике Србије.....	37
2.4 Појам и димензије оперативног окружења.....	50
2.4.1 Оперативне димензије (варијабле) оперативног окружења	53
2.4.2 Димензије (варијабле) оперативног окружења од значаја за мисију	58
3. ПРОЦЕС АНАЛИЗЕ ВОЈНЕ ДИМЕНЗИЈЕ БЕЗБЕДНОСНОГ ОКРУЖЕЊА.....	60
3.1. Дефинисање војног и оперативног окружења.....	60
3.1.1. Идентификовање најважнијих карактеристика војног и оперативног окружења.....	61
3.1.2. Дефинисање граница зоне операције и одговорности војних снага	62
3.1.3. Анализа мисије и намене војних снага	62
3.2. Опис утицаја војног и оперативног окружења на употребу војних снага обе стране	62
3.2.1. Анализа војно-оперативног окружења	63

3.2.2. <i>Опис утицаја војно-оперативног окружења на сопствене и непријатељеве снаге</i>	67
3.3. <i>Анализа противника</i>	68
3.3.1. <i>Ажурирање и креирање модела начина употребе војних снага противника</i>	69
3.3.2. <i>Утврђивање тренутне ситуације код противничких војних снага</i>	70
3.3.3. <i>Идентификовање способности и рањивости противника</i>	70
3.3.4. <i>Идентификовање центра гравитације противника</i>	70
3.3.5. <i>Идентификовање противничког курса акције</i>	72
4. МЕТОДЕ И ТЕХНИКЕ АНАЛИЗЕ ВОЈНЕ ДИМЕНЗИЈЕ БЕЗБЕДНОСНОГ ОКУЖЕЊА	76
4.1. <i>Анализа окружења SWOT методом</i>	76
4.2. <i>Анализа окружења PESTLE и PMESI методом</i>	81
4.3. <i>Анализа окружења ASCOPE методом</i>	83
4.4. <i>Анализа окружења ОСОКА методом</i>	84
4.5. <i>Методе за анализу Центра гравитације противника</i>	87
4.6. <i>АХП метода за анализу војне димензије</i>	88
4.7. <i>Остале методе за анализу војне димензије</i>	90
5. НАЧИН ПРИМЕНЕ PMESI И SWOT МЕТОДЕ У АНАЛИЗИ ВОЈНЕ ДИМЕНЗИЈЕ БЕЗБЕДНОСНОГ ОКУЖЕЊА И ЗА ИЗБОР ВОЈНЕ СТРАТЕГИЈЕ	92
5.1 <i>Представљање практичне примене SWOT , PEMSI и Матрице ризика као метода анализе спољног окружења</i>	93
5.1.1. <i>Идентификовање фактора PMESI методом</i>	94
5.1.2. <i>Одређивање стратегија, користећи SWOT и Матрицу конфронтације</i>	98
5.1.3. <i>Имплементација акционог плана или стратегије</i>	103
5.2. <i>Илустрација примера</i>	103
ЗАКЉУЧАК	110
ЛИТЕРАТУРА	113

А П С Т Р А К Т

Анализа војне димензије безбедносног окружења представља процес разумевања и процењивања аспеката који се односе на војне снаге, војне претње, ратне капацитете и друге факторе који утичу на стабилност и безбедност у конкретном окружењу. Анализа обухвата низ елемената, укључујући, али не ограничавајући се на анализу војних ресурса, актуених и недавних војних операција, као и потенцијалних сценарија сукоба.

Циљ анализе војне димензије безбедносног окружења је да пружи увид у војне факторе који утичу на безбедност и стабилност у одређеном окружењу. Процес обухвата истраживање и анализу војних способности, могућих претњи, геостратегијских интереса, међународних војних односа, технолошких и других фактора који могу утицати на војни аспект безбедносне ситуације у окружењу.

Важно је разумети да је анализа војне димензије безбедносног окружења део комплексног оквира за разумевање и управљање активностима војних снага. Узимајући у обзир политичке, економске, друштвене и дипломатске факторе, анализа војне димензије доприноси уопштем разумевању и процени актуелне безбедносне ситуације и могућих ризика који потенцијално могу довести до конфликта.

Крајњи циљ ове анализе је обезбедити информације и увид који омогућавају развој ефикасних стратегија и мера за одржавање мира, стабилности и безбедности уз најефикасније ангажовање војних снага.

УВОД

Војна димензија безбедносног окружења Републике Србије је сложена, због чега је за њено потпуно разумевање и правилну анализу потребно детаљније дефинисати и описати елементе ове димензије. Постоји нужна потреба за поједностављеним објашњењем војног окружења, квалитетном анализом и разумевањем истог. Штавише, постоји ризик од когнитивних замки приликом разматрања војног окружења. Дефинисање војног окружења није лак подухват. Тако на пример, физички домен војног окружења састоји се од ваздуха, земље, мора и свемира, док се нефизички домен састоји од информационог окружења, електромагнетног спектра и сајбер домена.

У контексту процене окружења, једна од дефиниција наводи да свако руководство, па и војно, има за циљ да анализира релевантне податке из прошлости и садашњости и процени могући развој будућности, како би се могао одредити ток акција који би омогућио остваривање циљева војне организације.¹ Из наведене дефиниције може се закључити да је правилно предвиђање обележја будућег војног окружења кључно за дугорочно планирање развоја способности војних снага, како би се војна организација правовремено прилагодила будућим изазовима и тиме обезбедила свој опстанак и испуњење наменских задатака. С обзиром на то да будуће окружење зависи од низа фактора, окружење се често описује као променљиво, комплексно и непредвидиво.²

Република Србија је, као и остале државе региона, суочена са бројним безбедносним изазовима, као што је опасност од тероризма, различитим облицима организованог криминала, проблемима економског и демографског развоја, последицама елементарних непогода, као и са високотехнолошким криминалом. У појединим деловима Републике Србије присуство је радикално исламско језгро које може да ојача, путем реализације активности усмерених ка верској индоктринацији, учвршћивању регионалних веза са истомишљеницима, упућивањем својих припадника на кризна жаришта у свету, ради активног учешћа у оружаном сукобу. Оцењује се да је оружана агресија на Републику Србију у наредном периоду мало је вероватна, али да се не може у потпуности искључити.³

¹ Фикрета Бахтијаревић-Шибер, Пере Сикавица, *Лексикон менаџмента*, Загреб 2001. година, стр. 42.

² Влада Митић, Митар Ковач, Милан Канкараш, *Модел процене стратегијског окружења система одбране*, Војно дело 5/2017, стр. 177.

³ *Стратегија националне безбедности Републике Србије*, „Службени гласник РС“, број 94 од 27. децембра 2019. страна 8-9.

Суштинско обележје савременог света у коме функционишу савремене војне снаге јесте све већа повезаност и међузависност држава на глобалном и регионалном нивоу. Имајући у виду јачање свести о потреби заједничког деловања усмереног ка супротстављању изазовима, ризицима и претњама безбедности, ово обележје је посебно наглашено у области безбедности и одбране. Томе значајно доприноси и чињеница да савремени изазови, ризици и претње безбедности све више излазе из оквира традиционалних, постају непредвидиви и добијају транснационални карактер. Стога се начело искључивог ослоња на сопствене снаге све чешће замењује или допуњава сарадњом са другим државама.

И поред тога што стање безбедности у региону Југоисточне Европе још није у потпуности стабилизовано, државе региона, следећи свој приоритетни заједнички интерес да испуне потребне услове за прикључење Европској унији (ЕУ), кроз активну сарадњу улажу напоре да ојачају узајамно поверење и, преузимајући свој део одговорности за безбедност заједничког простора, допринесу његовом укупном развоју и благостању грађана. Опредељеност држава региона за прихватање и унапређивање вредности демократије, економског развоја и друштвене стабилности и безбедности, наставиће да умањују могућност избијања сукоба, што ће позитивно ће утицати на безбедносно окружење. Регионална безбедност се у све већој мери заснива на заједничким и усаглашеним активностима у области безбедности, политике и економије и другим областима усмереним на очување стабилности и предупредивање криза у овом региону. Са друге стране, сукоб у Украјини, активности великих сила и земаља региона на повећање издвајања за одбрану и куповину савременог наоружања, у комбинацији са непрекидним утицајем великих сила, НАТО, САД, Руске Федерације и Кине у региону Југоисточне Европе, посебно појачавање контингента КФОР на Косову и Метохији током 2023. и почетком 2024. године, имплицира значај унапређења метода анализе свих димензија безбедносног окружења, а посебно војне димензије, у циљу квалитетније анализе војног аспекта безбедносног окружења Републике Србије.

ПРОБЛЕМ ИСТРАЖИВАЊА

Анализом окружења бавили су се многи аутори из области менаџмента, безбедности и одбране. Литература из области менаџмента, а нарочито стратегијског планирања у организацијама као што је војска, описује појам и врсте окружења и процене окружења, као и поједине управљачке методе за процену окружења, међутим не описује детаљно примену метода развоја сценарија, као ни сам процес процене окружења. Поједина литература из области менаџмента наводи и описује различите методе развоја сценарија и предвиђања, али не интегрише у потпуности примену тих метода у јединствени процес. Поједини аутори покушали су да интегришу различите методе анализе окружења, предвиђања и операционих истраживања са мањим бројем савремених и међусобно повезаних метода, изузимајући значај статистичких и математичких метода, као и историјских података о факторима из окружења.⁴ Наведени изазови, како у теорији тако и у практичним активностима на плану анализе безбедносног окружења, које постаје све више сложеније и непредвидивије, указује да питање унапређења анализе безбедносног окружења представља значајан проблем истраживања у наукама безбедности и војним наукама.

ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

Из претходно наведених ставова јасно произилази да је предмет истраживања сложен, и изузетно актуелан. Конкретно, предмет истраживања је анализа војне димензије безбедносног окружења, која се спроводи кроз сагледавање карактера и обележја савремене војне димензије безбедносног окружења, идентификовање свих релевантних елемената војне димензије, као и њихове класификације по важности у зависности од спољњег и унутрашњег окружења војних снага. Стим у вези, проблем истраживања био је идентификовање савремених метода анализе различитих врста и нивоа безбедносног окружења који могу да имају адекватну употребу при анализи војне димензије, у циљу конципирања адекватног начина анализе војног окружења и употребе војних снага одбране.

⁴ Влада Митић, Митар Ковач, Милан Канкараш, *Модел процене стратегијског окружења система одбране*, Војно дело, Београд 5/2017, страна 177.

ЦИЉЕВИ ИСТРАЖИВАЊА

Предмет истраживања припада научном пољу друштвено-хуманистичких наука, научним областима војних и наукама безбедности, тако да има интердисциплинарни карактер. У конкретном предмету, уже научне области војних наука су стратегија и менаџмент у одбрани, итд.

Пошто предмет истраживања у ширем смислу припада војним наукама, док су остале науке и научне дисциплине мање присутне, научни циљ се формулише углавном из области војних наука. Предмет истраживања је сложен, па је у појединим сегментима могуће остварити различит ниво научног сазнања, због чега се за читав предмет истраживања не може одредити јединствен научни циљ. С тим у вези, како у систему националне безбедности и одбране нису вршена оваква и слична истраживања, **научни циљ рада је:** научна дескрипција обележја и елемената војне димензије безбедносног окружења савремених држава, као и идентификација и опис примене појединих метода за анализу војне димензије безбедносног окружења.

Другачије речено, научни циљ истраживања садржан је у намери да се идентификују и прикажу обележја свих релевантних елементи војне димензије безбедносног окружења савремених држава, да се анализирају поједине методе анализе безбедносног окружења, и идентификују методе и предложи један од начина употребе наведених метода за анализу војне димензије безбедносног окружења.

Друштвени циљ истраживања полази од ефеката додатног научног и стручног описа савремене војне димензије безбедносног окружања на глобалном и регионалном плану, као и додатног описа утицаја ове димензије окружења на одбрану Републике Србије. Конкретно, ово истраживање може да помогне у квалитетнијем сагледавању и идентификовању војних изазова, ризика и претњи безбедности Републике Србије, и на основу тога, у квалитетнијем избору одговора Републике Србије и њених војних снага на наведене претње. Имајући наведено у виду, ово истраживање, на друштвеном плану, може да допринесе квалитетнијем сагледавању, и оцени претњи из војне димензије у доктринарним и нормативним документима Републике Србије из области одбране. Такође, ово истраживање може да пружи допринос систему одбране у циљу адекватнијег супростављања војним претњама безбедности.

ХИПОТЕТИЧКИ ОКВИР

Хипотететичним оквиром као теоријским полазиштем овог истраживања обухваћена је генерална (општа) и четири посебне хипотезе:

Генерална (општа) хипотеза:

„ Војна димензија безбедносног окружења Републике Србије је сложена, због чега је за њену свеобухватну анализу потребно детаљније дефинисати и описати елементе ове димензије, користити различите методе за њену анализу, и тиме успоставити адекватне начине анализе војне димензије који доприносе адекватном избору употребе њених снага војне одбране у супростављању војним претњама “.

Посебне хипотезе истраживања:

1. Безбедносно окружење Републике Србије је сложено, као на глобалном, тако и на регионалном нивоу, са приментним повећаним претњама из војне димензије њеног безбедносног окружења.
2. Војна димензија безбедносног окружења савремених држава, као и Републике Србије је сложена и садржи спољашње и унутрашње факторе, који се могу класификовати на: политичке, војне, безбедносне, факторе међународно-политичких односа, геополитичке, међународно правне, економске, социјално-демографске, информационе, физичке и временске факторе, који зависно од од конкретне војно-безбедносне ситуације могу да имају различити значај за адекватан избор агажовања војних снага одбране.
3. Процес анализе војног окружења обухвата дефинисање обележја конкретног окружења, дефинисање мисије војних снага у наведеном окружењу, описивање утицаја окружења на ангажовање војних снага, као и анализу противника.
4. Различе методе за анализу окружења, као што су PEMSI, PESTLE ASCOPE, ОСОКА, као и методе за анализу Центара гравитације, могу се искористити за анализу фактора војне димензије безбедносног окружења, метода SWOT за упоређивање предности и мана унутрашњих, као и прилика и претњи из спољних фактора војног окружења ради анализе могућих стратегија употребе војних снага, а Матрица ризика и АХП метода за класификацију по важности појединих фактора окружења и селекцију војних стратегија.
5. Комбинацијом метода PEMSI и SWOT, заједно са Матрицом ризика, може се успоставити један од начина анализе војне димензије безбедносног окружења

и начина избора војне стратегије ради адекватног агажовања војних снага одбране.

НАЧИН ИСТРАЖИВАЊА

У складу са темом рада, предметом истраживања и постављеним циљевима, у току израде користиле су се методе научног истраживања из групације основних метода сазнања и истраживања, општих научних метода и метода прикупљања података.

При изради рада коришћене су следеће методе истраживања:

Метода анализе садржаја примењена је се за прикупљање података о различитим обележјима и факторима везаним за војну димензију безбедносног окружења (књиге, часописи, брошуре, докторске дисертације, стручни радови, анализе реализованих вежби и др).

Статистичком методом су сређени, класификовани и обрађени подаци прикупљени емпиријским методама о квантитативним обележјима војне димензије безбедносног окружења, пре свега за идентификовање њених најважнијих елемената, ради њихове класификације.

Метода анализе и синтезе допринела је потпунијем сазнању свих чинилаца који утичу на дефинисање начина анализе војне димензије безбедносног окружења.

Метода индукције и дедукције користила се као допуна конкретном дијалектичком методу у процесу закључивања на основу емпиријских и других прикупљених података. Овом методом су доказиване или одбациване тврдње постављене у разрађујућим хипотезама, које су изведене из предмета истраживања.

НАУЧНА И ДРУШТВЕНА ОПРАВДАНOST

Имајући у виду научни циљ истраживања, ово истраживање, на научном плану, може да допринесе унапређивању војних наука и стварања бољег теоретског оквира анализе војног окружења, војних претњи и конципирања предлога ангажовања војних снага за одбрану од спољних претњи.

Узимајући у обзир друштвени циљ истраживања, ово истраживање, на друштвеном плану, може да допринесе квалитетнијем сагледавању, анализи, класификовању претњи из војне димензије безбедносног окружења у доктринарним и нормативним безбедносним документима Републике Србије.

После увода, у првом поглављу рада под називом „*Безбедносно окружење*“ описан је извршено дефинисање појма и класификација различитих нивоа спољњег окружења од значаја за националну безбедност. Након тога је фокус дат на обележјима и димензијама безбедносног окружења, где је аналириано и безбедносно окружење Републике Србије.

У другом поглављу, под називом „*Војна димензија безбедносног окружења*“, извршено је дефинисање појма и опис карактеристика војне димензије безбедносног окружења као и елемената војне димензије безбедносног окружења (војне снаге, наоружање и војна опрема, стратегија и доктрина војних снага, ниво обучености војних снага, обележја лидерства војних снага, организациона култура војних снага и природа цивилно-војних односа). Такође, у овој глави су описане и димензије оперативног окружења војних снага при чему су разматране оперативне варијабле оперативног окружења војних снага и варијабле оперативног окружења од значаја за мисију војних снага. На крају главе су презентовани ставови о сличности и разликама појмова “војног и оперативног окружења, и дат предлог допуне елемената анализе војног окружења.

У трећем поглављу рада, које носи назив „*Процес анализе војне димензије безбедносног окружења*“ укратко је описан је процес анализе војне димензије, који се примењује у нашим и страним оружаним снагама.

У четвртм делу рада под називом „*Методe анализе војне димензије окружења*“, у основи су презентоване методе за анализу окружења, као што су PMESI, PESTLE, ASCOPE, OCOKA, SWOT, АНР, метода за анализу центара моћи противника као и остале методе за анализу војне димензије.

У петом делу рада под називом „*Начин примене PMESI и SWOT методе у анализи војне димензије безбедносног окружења и за избор војне стратегије*“, презентован је један од начина примене метода за анализу војне димензије, за идентификовање најзначајнијих фактора овог окружења војне димензије, за одређивање приоритетних фактора за избор војне стратегије.

У закључку рада, сумирани су резултати истраживања и дате оцене о валидности постављених посебних и генералне хипотезе у вези анализе војне димензије безбедносног окружења.

На крају рада, приказана је коришћена библиографија у истраживању. Приликом обраде дефинисаних поглавља кандидат је користио домаћу и инострану литературу водећи рачуна о правилном навођењу извора података.

1. БЕЗБЕДНОСНО ОКРУЖЕЊЕ

Фактор без којег је немогуће замислити успех у било којој области друштвеног живота и деловања је безбедност. Безбедност је један од најчешће помињаних, а најмање објашњених појмова.⁵ На основу процене окружења, а узимајући у обзир националне вредности, формирају се национални интереси, а са њима у вези и политика националне безбедности са својим циљевима и мерама. Окружење се различито дефинише, у суштини представља свеукупност сила, односа, појава које делују на понашање, функционисање и стање одређеног субјекта (државе, организације, појединца). У том смислу *безбедносно окружење* се може одредити као свеукупност спољашњих и унутрашњих појава које утичу на безбедност државе и друштва. Те појаве могу имати политички, безбедносни, културни, религијски, економски, еколошки, медицински, социјални, технолошки, научни, енергетски, природни, образовни карактер. Безбедносно окружење може се класификовати као глобално, регионално и национално.

Експерти из области националне безбедности, описујући *глобално безбедносно окружење*, полазе од става да је мултиполарност и мултилатералност основна карактеристика модерног света. На основу нових, мултиполарних позиција, долази до уравнотежавања моћи држава и развоја сложене међузависности међу државама. Међузависност и сарадња стварају услове да се сукоби у свету решавају дипломатским средствима, што смањује могућност неконтролисаног ширења криза. Међутим свет је и даље суочен са бројним, сложеним и вишеструко детерминисаним безбедносним изазовима, ризицима и претњама, који мењају своју форму и начине испољавања. Ново безбедносно окружење тражи нове форме благовременог уочавања и одговора на динамичне безбедносне претње са којима се суочава савремени свет.⁶

Комплексност и динамика међународних односа, међународне безбедносне интеграције, као и пораст нестабилности и непредвидивости у свету основна су обележја безбедносног окружења на почетку 21. века и кључни параметри у процесу изналажења одговарајућег модела безбедносног и одбрамбеног организовања савремених друштава. Интензивирање политичке, економске и културне сарадње и међузависности држава и интеграциони процеси у области безбедности представљају значајне претпоставке за

⁵ Војин Димитријевић, *Појам безбедности у међународним односима*, Савез удружења правника Југославије, Београд, 1973. године, страна 33.

⁶ Радослав Гаћиновић, *Политика националне безбедности*, Институт за политичке студије, Београд 1/2021, страна 47.

унапређење мира и стабилности на глобалном плану и смањење опасности од традиционалних војних претњи.

Рат и оружани сукоби и даље су присутни у међународним односима. Тероризам, организовани криминал, етнички и верски екстремизам, ирегуларне миграције, хибридне претње, надметање за приступ природним ресурсима, климатске промене и пролиферација оружја за масовно уништење, као динамичан сплет изазова, ризика и претњи безбедности у многим државама и регионима света, представљају кључне чиниоце у процесу изналажења одговарајућег модела безбедносног и одбрамбеног организовања држава. Интервенционизам у сувереним државама, без одобрења Организације уједињених нација, нарушава међународни правни поредак и представља значајну претњу глобалном миру и стабилности. Признавање нових државних творевина на територијама суверених држава, чланица Организације уједињених нација, од стране појединих држава, подстиче сецесионизам и конфликте на етничкој основи и, на тај начин, угрожава мир и безбедност у региону и свету. Степен развоја националних економија одражава се на могућности држава да самостално обезбеде адекватне способности и капацитете за одбрану. У таквим условима повећава се значај спремности држава да кроз одговарајућу међународну војну сарадњу, учешћем у међународним безбедносним и одбрамбеним интеграцијама и мултинационалним операцијама, закључивањем и спровођењем међународних споразума и конвенција, као и војно-економском сарадњом, унапређују националне способности и остварују повољан утицај на стање глобалне безбедности.⁷

Процењује се да ће у свету бити повећан број сукоба изазваних надметањем за обезбеђење енергената и других природних ресурса, питке воде и хране. У таквим условима приоритети великих сила биће обезбеђивање приступа енергетским ресурсима и контрола нафтних и гасних токова, због чега се, у регионима значајним са овог аспекта, могу очекивати нове тензије и кризе. Дуготрајни конфликти на Блиском истоку, централном делу Азије и у Африци утицали су на ескалацију тероризма и мигрантске кризе, стварајући безбедносне и политичке проблеме који ће, због своје сложености, дугорочно представљати кључне глобалне ризике. Транснационални и асиметрични карактер савремених изазова, ризика и претњи безбедности указује на недељивост међународне безбедности и утиче на јачање сарадње у области одбране и безбедности. Основу сарадње чине дијалог, партнерство и заједничко деловање држава и других

⁷ Стратегија одбране Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 94 од 27. децембра 2019. године, страна 13-14.

субјеката међународних односа на достизању, очувању и унапређењу безбедности. Такав концепт подразумева усаглашене активности у области политике, економије, безбедности и одбране и представља важан допринос јачању мира и стабилности у свету.⁸

Стање безбедности у појединим *регионима* Европе није у потпуности стабилизовано, нити су отклоњене опасности од избијања криза и оружаних сукоба. Активно деловање Организације уједињених нација, Европске уније, Организације за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) и њихова способност реаговања на актуелне безбедносне изазове, ризике и претње и даље ће знатно утицати на стање безбедности у Европи. Организација уједињених нација је важан фактор за решавање питања која се односе на мир у свету. Заједничка безбедносна и одбрамбена политика Европске уније (ЗБОП) и активности НАТО и даље имају важну улогу у управљању кризама на просторима који се налазе у интересној сфери Европске уније. Деловање Организације договора о колективној безбедности (ОДКБ) значајно доприноси очувању и унапређењу безбедности евроазијског простора, али је, истовремено, усмерено и на супротстављање изазовима и претњама глобалног карактера, као што су тероризам и трговина наркотицима.

Проблеми европске безбедности и одбране посебно су изражени у региону Југоисточне Европе, чији геостратегијски и геополитички значај, у спрези са бројним комплексним ризицима и претњама безбедности и одбране, може бити узрок појава регионалних и међународних криза. Пре свега, безбедносну ситуацију у региону угрожавају покушаји наметања нелегалне промене међународно признатих граница Републике Србије кроз процес решавања статуса Аутономне покрајине Косово и Метохија, као и великодржавни пројекти појединих држава који изазивају тензије у суседним државама. Признавање противправно једнострано проглашене независности територије коју административно обухвата Аутономна покрајина Косово и Метохија од стране држава у непосредном окружењу Републике Србије, као и држава у ширем региону и свету, негативно се одражава на међусобно поверење и сарадњу и успорава процес стабилизације стања безбедности на овим просторима.⁹

Република Србија је опредељена да, као војно неутрална држава, настави да јача одбрамбене капацитете и развија сопствену одбрамбену индустрију, ефикасан и

⁸ Стратегија одбране Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 94 од 27. децембра 2019. године, страна 14.

⁹ Исто, страна 14-15.

економски одржив систем одбране, професионалну и ефикасну војску, способности у складу са мисијама и задацима, транспарентност послова одбране и одговарајуће цивилно-војне односе, као и да настави да обезбеђује и јача демократску контролу у области одбране. Војска Србије ће, као носилац одбране земље, на основу утврђене политике одбране и додељених мисија и задатака, наставити да развија и унапређује способности ради заштите одбрамбених интереса Републике Србије.

У условима постојеће међузависности и непредвидивости у свету, основну карактеристику савременог стратегијског окружења, са аспекта безбедности и одбране, представљају комплексни изазови, ризици и претње који, у извесним околностима, могу да угрозе одбрану сваке државе, без обзира на њену величину, снагу, међународни положај, чланство у међународним организацијама и политичко-војним савезима. При дефинисању стратегије националне безбедности настоји се разумети будуће безбедносно окружење процењивањем прошлости и садашњости, а у функцији заштите националних интереса и вредности, као и права грађана на миран и достојанствен живот.¹⁰

Доношење закона и стратегијско-доктринарних докумената где се дефинишу безбедносно окружење, утврђују мисије, циљеви и задаци елемената система одбране је веома важно за организацијско-функционални део и његову ефективност и ефикасност у одговору на савремене изазове, ризике и претње. Тај одговор захтева потребне способности и специфично знање војне делатности о начину употребе тих способности.¹¹

1.1 Појам, класификације и нивоји окружења

Николо Макијавели, почетком XVI века, у свом најпознатијем делу „Владалац“, наводи да је безбедност прва и најважнија људска брига, те да на челу државе треба бити храбар вођа који се може изборити за своју безбедност и за безбедност заједнице.¹² Сва власт се добија помоћу оружја, срећом или храброшћу. Макијавели у поменутом делу даје јасне савете како да осигура *унутрашњу и спољашњу безбедност* своје државе, користећи при томе сва расположива средства. Крајем XVI века Жак Боден (Jean Bodin),

¹⁰ Стратегија одбране Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 94 од 27. децембра 2019. године, страна 16-17.

¹¹ Мирослав Остојић, Зоран Каравидић и Дамир Пројовић, *Утицај доктрине и концепата на развој способности војске србије*, Војно дело, Београд 8/2017, страна 321.

¹² Николо Макијавели, *Владалац*, Београд, 2005. година, страна 13.

развија идеју о осигурању државног поретка.¹³ Основни предуслов за осигурање државног поретка јесте постојање суверености државе која представља највишу власт и која не зависи од поданика. Сматра се да је Боден први аутор који је дефинисао сувереност као врсту апсолутне власти у држави. Ипак, суверена власт једних ограничена је сувереном влашћу других заједница (држава). За функционисање међународних односа важна су два правила, а то су сила и поверење. Такође, Боден се залаже за стриктно поштивање међународних споразума (*pacta sunt servanda*).

Почетни корак процеса стратешког планирања је анализа ситуације спољњег и унутрашњег окружења. Анализа ситуације има за циљ да установи снаге и слабости неке организације, те потенцијалне претње (препреке за организацију у остваривању успеха) и прилике (за раст, развој или успех организације) са којима се суочава.¹⁴

У складу са наведеним класичним и модерним ставовима о окружењу, може се рећи да у литератури постоје различити приступи одређењу појма окружење, као и класификацији окружења. Као што је раније наведено, окружење се класификује као спољашње (екстерно) и унутрашње (интерно).¹⁵

Ставови у литератури по питању дефинисања спољашњег и унутрашњег окружења су слични. Спољашње окружење представљају они фактори и снаге изван организације који утичу на перформансе организације, односно на организацију.¹⁶ Унутрашње окружење представља ниво окружења организације кога чине компоненте које се налазе унутар организације и имају релативно специфичан и тренутан утицај на управљање организацијом.¹⁷

За разлику од наведене класификације, поједини аутори под окружењем подразумевају само спољашње окружење, док други окружење деле на три нивоа, и то генерално, оперативно и унутрашње окружење, где генерално и оперативно окружење представљају компоненте спољашњег окружења.

Присутни су и различити термини за исте нивое окружења, па се оперативно окружење назива специфичним или окружењем задатака, где се спроводе оперативни задаци. Највећи број аутора сматра да генерално окружење представља ниво екстерног окружења организације, кога чине компоненте које имају широк дугорочан утицај на

¹³ Bodin Jean, *Шест књига о републици*, Загреб, 2002. година, страна 42.

¹⁴ Младен Милановић, *Приручник за стратешко планирање*, Развојни програм Уједињених нација (UNDP) у Босни и Херцеговини, 2010. година, страна 7.

¹⁵ John M. Bayson, *Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations*, 2011. година, страна 42.

¹⁶ Robbins P. Stephen and Coulter Mary, *Management. 9th Edition*, Prentice-Hall, London 2007. година, страна 30.

¹⁷ Исто као под 15, страна 43.

управљање организацијом. Компоненте генералног окружења су: економска, социјална, политичка, правна и технолошка. Са друге стране, оперативно окружење представља ниво екстерног окружења организације, кога чине компоненте које имају релативно специфичан и тренутан утицај на управљање организацијом, или се може дефинисати и као окружење које се састоји од екстерних фактора и акција који имају директан утицај на остваривање циљева организације. Схватање да окружење представљају само спољашњи фактори није потпуно, јер на организације утичу и фактори из унутрашњег окружења и неопходно их је посматрати као целину.¹⁸ Све поменуто морамо имати у виду када се сагледавају фактори окружења и војне организације.

1.2 Појам, и димензије безбедносног окружења

Појам безбедности код нас још изазива доста дилема и забуна, јер недостаје дефинисање обима знања у области безбедности, интегрисање безбедности са осталим дисциплинама, јасна и усаглашена безбедносна семантика, те изостајање покушаја тестирања основних знања и претходно дефинисаних принципа у овој области (у сегментима безбедности где је то могуће). Данас, као и у другим теоријама, не можемо говорити о универзалној теорији безбедности. Ово питање све више постаје актуелно из разлога што оружане снаге и оружана борба нису једини фактори рата, као што су то биле вековима. Мења се улога војске и осталих субјекта безбедности, при чему њена мисија и задаци нису класичне војне природе. Наиме, развојем демократског друштва, (посебно крајем 20. и почетком 21. века) долази до великих промена, односно концепт безбедности шири се изван чисто војне области.¹⁹

За државу и њен систем националне безбедности, безбедносно окружење је област у којој руководство државе и делови система безбедности сарађују или долазе у сукоб са другим државама или актерима ради унапређења стања националне безбедности. Анализа безбедносног окружења спроводи се ради сагледавања стања и трендова спољних и унутрашњих чинилаца окружења и њиховог утицаја на безбедност државе.²⁰

Као што је раније наведено, безбедносно окружење, се може одредити као свеукупност спољашњих и унутрашњих појава које утичу на безбедност државе и друштва, Анализа и процена безбедносног окружења представља један од најважнијих

¹⁸ Влада Митић, Митар Ковач и Милан Канкараш, *Модел процене стратегијског окружења система одбране*, Војно дело, Београд 5/2017. страна 178.

¹⁹ Мирослав Станић, *Дефинисање садржаја појма безбедности*, Војно дело, Београд лето/2014. стр. 94.

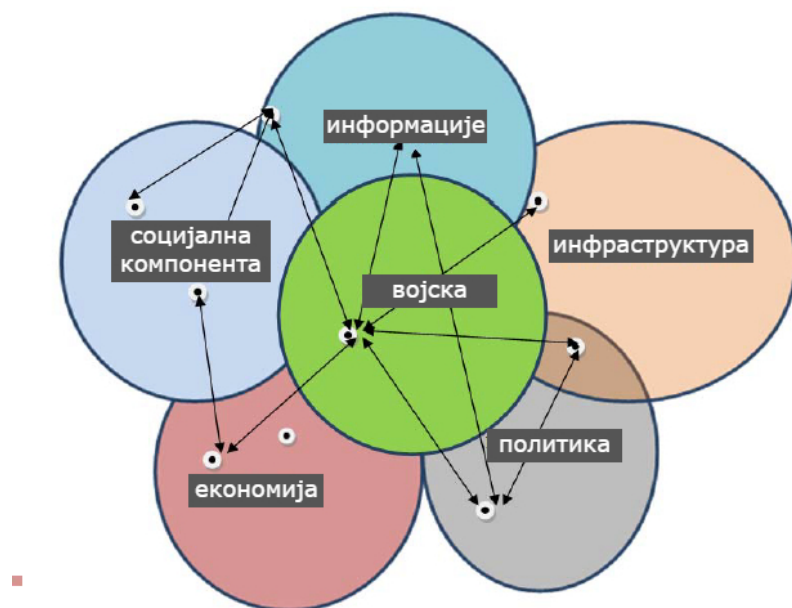
²⁰ Милан Миљковић, Драган Јевтић и Слободан Стојичевић, *Информациона димензија безбедносног окружења – основна обележја*, Војно дело 2/2022, страна I/18.

„производа“ стратешке процене и сегмент који се значајно испољава и приказује у стратегијама националне безбедности и одбране савремених држава. Приликом израде стратешке процене, од виталног је значаја да се одржи континуитет, што је могуће упоређивањем добивених резултата и закључака из претходне стратешке процене. Такво поређење има за циљ да идентификује разлике и њихов извор и узроке, и уједно омогућава да се одржи континуитет процеса стратешког планирања. С обзиром на чињеницу да су претходни делови рада били посвећени безбедносном окружењу кроз анализу и процену, овде се нећемо посебно задржавати на овом сегменту. Међутим, треба напоменути да понуђене чиниоце, као и њихове параметре на основу којих су анализирани, не треба прихватати као непроменљиве вредности. Напротив, потребна је стална анализа и праћење трендова и појава у непосредном окружењу у циљу успостављања објективне анализе и процене. У противном, као резултат можемо имати стратешку процену која не одражава праву слику безбедносног окружења, што се негативно одражава на остале елементе стратегије националне безбедности.

Део стратегије националне безбедности из 2019. године у суштини представља прерађени део из 2009. године, који је био насловљен као Безбедносно окружење. Тај захват је учињен на квалитативно нов начин, који уважава савремене међународне односе. Међутим, остаје нејасно због чега је извршена термиолошка измена ове целине документа. Ова непознаница је тим више упитна, ако се зна да: 1) у највећем броју стратегија страних држава ова целина носи наслов Безбедносно окружење и 2) безбедност је појам који је проширен са чисто војног на политички, економски, социјетални и еколошки сектор. Иако то нигде није наведено, чини се да је промена наслова прагматичног карактера и по угледу на Доктрину операција Војске Србије, где се анализира оперативно окружење. Према аналогiji, оно што је за војску (одбрана) оперативно окружење, то је за државу (безбедност) стратегијско окружење. До промене назива дошло је вероватно да би се та целина разликовала од прве целине у Стратегији одбране, где се користи безбедносно окружење. Такође, синтагму „безбедносно окружење“ срећемо и у неким страним стратегијама (US National Defense Strategy, 2008).²¹

Стим у вези, на слици 1 су приказани поједине димензије безбедносног окружења, где је јасно уочљиво да више фактора утиче на војну димензију безбедносног окружења.

²¹ Божидар Форца, Жељко Никач, *Компаративна анализа стратегија националне безбедности Републике Србије*, Оригинални научни рад, Факултет за пословне студије и право Универзитета Унион – Никола Тесла, Београд и Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд 2020. године, страна 30.

Слика 1 - Димензије безбедносног окружења²²

За државу и њен систем националне безбедности, безбедносно окружење је област у којој руководство државе и делови система безбедности сарађују или долазе у сукоб са другим државама или актерима ради унапређења стања националне безбедности. Анализа безбедносног окружења спроводи се ради сагледавања стања и трендова спољних и унутрашњих чинилаца окружења и њиховог утицаја на безбедност државе. Сагледавају се појединачни, кумулативни и хибридни утицаји војног, политичког, економског, информационог, социјалног, технолошког и других чинилаца који на различите начине утичу на безбедност државе. Сваки наведени чинилац ствара специфичну димензију безбедносног окружења.²³

1.3 Безбедносно окружење Републике Србије

Безбедносно окружење представља битан аспект безбедности и одбране сваке државе, па и Републике Србије.²⁴ Република Србија има површину од 88.499 км² и налази се у Југоисточној Европи, на Балканском полуострву. Што се тиче величине, Република Србија спада у средње-мале земље. Држава смо са умерено-континенталном

²² Милан Миљковић, Драган Јевтић и Слободан Стојичевић, *Информациона димензија безбедносног окружења – основна обележја*, Војно дело 2/2022, страна I/30.

²³ Исто, страна I/19.

²⁴ Стратегија националне безбедности Републике Србије, из 2019. године је променила терминологију из претходне стратегије и код процене окружења користила термин „стратегијско окружење“, вероватно имајући у виду да је овај појам шири од појма безбедносног, јер поред њега обухвата и економско, политичко, социјално и друге аспекте окружења.

климом. Процењен број становника на дан 01.01.2022. године је био 6.797.105 становника (без АП Косова и Метохије). У Београду живи 1.659.440 становника. Национални састав становништва чине Срби 83%, Мађари 3.91, Бошњаци 1.81, Роми 1.44, Хрвати 0.94 и остали. Религијски састав становништва чине 84,6% православни хришћани, 5% римокатолици, 3% Муслимани и 7,4% остале вероисповести.²⁵

Основна карактеристика географског положаја Републике Србије је да се налази у средини Балканског полуострва, око и преко којег пролази мрежа копнених и водених комуникација од којих су кључне оне са севера из Европе према Турској и Блиском истоку и преко реке Дунав ка Црном мору и даље Суецком каналу и Гибралтарском мореузу у Средоземном мору, које пак спаја велики пловни пут између Атлантског и Индијског океана.²⁶

Република Србија је на неки начин на тремеђи три континента – Европе, Азије и Африке, заједно са Балканским полуострвом. Посебан значај овом простору даје чињеница да је на тремеђи и три светске религије, православне, католичке и муслиманске, уз напомену да је српски народ кроз историју прихватао све три вере, тежишно сачувавши православну као своју, а у мањини прихватајући и друге две. На тај начин су постали народ на чијој се територији и око ње исцртавају границе између хришћанског Запада и муслиманског Истока, при чему се избегава да се Република Србија сврста западној цивилизацији, већ јој се опредељује улога државе која је на граници ка муслиманском свету (заједно са Бугарском и Грчком, које су у међувремену постале део западног друштва учлањењем у ЕУ). Због наведеног је Република Србија увек била предмет интереса регионалних и светских сила, које су желеле да остварују и остваривале су утицај на њену политику.

Када је у питању безбедносна ситуација у окружењу потребно је да се осврнемо на савремене безбедносне претње које су присутне у свету, региону и унутар саме Републике Србије. У 21. веку смо сведоци неколико регионалних оружаних конфликта који су се одигравали у даљем и ближе окружењу Републике Србије. Као потенцијална жаришта која постоје са мањим или већим унутрашњим сукобима, нетрпељивостима или тензијама могу да се издвоје: а) простор Авганистана, где су САД и чланце НАТО од 2001. до 2021. године водиле тзв. „рат против тероризма“; б) простор Ирака где су такође

²⁵ Републички завод за статистику, *Статистички календар Републике Србије 2022*, Београд, 2022. године.

²⁶ Историјски гледано, у Античко време територија данашње Републике Србије је била такође центар путева Римске империје од Рима ка Цариграду и Јерусалиму и Источној Азији. Слично се понављало и у средњем веку током крсташких ратова и проласка војске са Запада на Исток.

САД интервенисале 2003. године (тзв. „трећи заливски рат“), који је званично трајао до 2011. године, и где и даље постоје мањи сукоби етничких Сунита и Шиита; в) простор Либана и Палестине, где је последњи пут вођен рат 2006. године, Израела са снагама „Хезболаха“, у трајању од месец дана; г) простор Либије, где је интервенисала коалиција са Запада предвођена САД и Великом Британијом, 2011. године, који су подржали страну која је била против вишегодишњег председника Гадафија; и д) сукоб у Сирији, који је под примирјем, а који је почео још 2011. године, унутрашњим грађанским сукобом у коме је више земаља заузело супротстављене позиције - САД, ЕУ Саудијска Арабија, Катар, Турска су подржале побуњеничке снаге, делом и терористичке, а председника Асада и званичну власт Руска Федерација, Иран и делимично Ирак.

У процени ширег нивоа регионалног безбедносног окружења Републике Србије, недвосмислено се може закључити да је Европска унија суочена првенствено са унутрашњим проблемима, који се огледају у различитим погледима држава чланица у односу на поједина значајна међународна питања и будуће уређење уније, а такође и у експанзији национализма и популизма, последицама Брегзита, ниској стопи раста економија појединих држава и слично.

У нама блиском окружењу, у безбедносном смислу, највише је оптерећен Исток Европе где украјински сукоб добија обележја оружаног конфликта значајних размера, као и инсталирање антиракетног штита и нових јединица НАТО у појединим државама тог простора и одговор руске стране, што недвосмислено указује да су актуелни безбедносни проблеми знатно израженији у источној него у југоисточној Европи.

У Украјини, 2014. године почиње војни сукоб на истоку државе, између војних снага Украјине и проруског становништва у регионима Доњецк и Луганск. Овај сукоб нажалост почетком 2022. године улази у много озбиљнију фазу покретањем војне операције Руске Федерације у Украјини, и отвореним ратом две велике државе на истоку Европе. Рат прети да изазове веће геополитичке потресе и промене у свету у наредном периоду. У свету је почело груписање на државе које осуђују агресију Руске Федерације и уводе санкције према њој, и оне које су уздржане и настављају постојеће економске и политичке односе.²⁷

Паралелно са тиме на Далеком истоку Кина заоштрава односе са САД по питању Тајвана, што такође прети да изазове војне сукобе. Назиру се обриси прве фазе потенцијалне нове геополитичке поделе света на Запад (САД, ЕУ, Велика Британија,

²⁷ Ненад Цветковић, докторска дисертација, *Утицај европских интеграција на безбедност и одбрану Републике Србије*, Београд, 2022. година, страна 69.

Канада, Аустралија, Јапан...) и Исток (Руска Федерација, Кина, Индија, Бразил, Јужна Африка, Венецуела, Саудијска Арабија...) у коме ће контрола ресурса (енергетских пре свега) имати пресудну улогу. Не треба искључити појаву нових ратних жаришта (НАТО/Руска Федерација, Израел/Иран, Турска/Грчка, Кина/Тајван, САД, Јапан).

У потенцијалним таквим сукобима садашњи, пре свега економски, али и политички односи, могу значајно да се уруше, стварајући нову политичку и безбедносну архитектуру. Оно што је битно напоменути за тренутну безбедносну процену стања у окружењу Србије, јесте да на њену безбедност у кратком року и даље посредно могу да утичу сукоб у Украјини (кроз потенцијалну енергетску кризу) и незавршен сукоб у Сирији, који је у фази примирја (кроз појачане миграције становништва). Притисци које Србија има када је у питању однос са Руском Федерацијом, може потенцијално да има озбиљније ефекте на њену безбедност, с обзиром да је Руска Федерација једна од чланица Савета безбедности УН која подржава територијални интегритет и суверенитет Србије на Косову и Метохији, и која је тренутно незаменљив добављач гаса и нафте по повољним тржишним ценама за српску привреду. Потенцијалне санкције Србије према Руској Федерацији могу довести до промене њене досадашње политике подршке Србији. Основна безбедносна претња по Србију на унутрашњем плану траје од 1999. године и огледа се у покушају отцепљења територије АП Косово и Метохија из састава наше земље, које подржавају велике светске силе као што су САД, Велика Британија и већина држава ЕУ. Иако постоји дијалог за мирно решење проблема, као и одређени потписани споразуми између Београда и Приштине, позиције су и даље дијаметрално супротне, при чему је резолуција Савета безбедности 1244 из 1999. године и даље на снази и иста гарантује територијални интегритет Србије. Повремени напади на Србе на територији Косова и Метохије од стране албанског становништва и даље не престају. Питање Косова и Метохије се намеће и као кључно за будућност Републике Србије јер се његово решавање поставља као услов прикључења у ЕУ.²⁸

У нашем региону Балкана, се као потенцијални безбедносни ризик испољава стање у Босни и Херцеговини, односно Републици Српској. Покушаји ревизије Дејтонског споразума, чији је Република Србија гарант, оцењују се као супротни њиховим интересима, од стране српског становништва у овој републици, које настоји да сачува стечену аутономију након рата '90-их година. Тензије и вербални сукоби увек могу да покрену и озбиљније, насилне конфликте. У тим процесима се Република Србија

²⁸ Ненад Цветковић, докторска дисертација, *Утицај европских интеграција на безбедност и одбрану Републике Србије*, Београд, 2022. година, страна 70.

види као кључна за вршење утицаја на Србе у Р.Српској, те се и у том делу врше политички притисци кроз условљавања на путу интеграција у ЕУ. Ирегуларне миграције становништва из Азије и Африке ка Европи су већ неколико година актуелне и дешавају се у много већем броју него раније. Република Србија је постала привремено уточиште око 5-6 хиљада странаца у просеку, из држава као што су Авганистан, Сирија, Ирак, Пакистан, Индија, од којих је већина смештена у центрима за азил и прихватним центрима. Иако је већина њих привремено смештена, њихово присуство са собом носи безбедносне ризике, али и повремена кривична дела, као што су напади на наше становништво, крађе, узурпације имовине, трговина дрогом, насиље, разбојништва, сексуална узнемиравања.

У смислу *нивоа унутрашње безбедности*, тероризам као безбедносна претња је увек присутан, како унутар Републике Србије тако и у непосредном окружењу, при чему се ту пре свега мисли на исламске елементе који су способни да га испоље као вид верског фанатизма. На Косову и Метохији, Рашкој, Северној Македонији, Босни и Херцеговини, регистровани су повратници из ратних сукоба у Сирији пре свега, али и других ратних подручја. Република Србија има делове територије као што су Косово и Метохија, Рашка, Прешево, Бујановац, на којима увек постоје безбедносно ризичне групе, повезане пре свега са криминалом, али способне и за терористичка дејства. На наведено се може надовезати и верски екстремизам, посебно у Рашкој у којој су присутне активности вехабијског организовања.

Организовани криминал се намеће такође као стална безбедносна претња на унутрашњем плану у Републици Србији, а која је истовремено повезана са окружењем и не може да има снагу и утицај без веза са иностранством. У овом делу ћемо поменути да је Република Србија на 33. месту по Глобалном индексу организованог криминала од 193 државе у свету, а подаци су прикупљани у 2020. години. Криминалне групе су повезане са великим бројем кривичних дела и другим врстама безбедносних претњи и ризика као што су корупција, прање новца, трговина дрогом, убиства, трговина људима, сајбер криминал. Република Србија се и у овој области налази на путу транснационалним криминалним активностима, пре свега у трговини дрогом али и трговини људима, на путу ка Европи. Због тога је увек постојало криминално упориште и у нашим већим градовима овим интернационалним активностима.

Енергетски проблеми са којима се суочава Европа, а посредно и наша земља су посебно испољени ове а биће и наредних година. Актуелни су интереси великих сила, пре свега супротстављеност САД и Руске Федерације, које настоје да по том питању

контролишу транспортне путеве, пре свега природног гаса, ка Европи. Рат у Украјини и последично високе цене гаса, а затим и робе широке потрошње, најбоље показује утицај енергетике на економију, а тиме и безбедност држава у Европи. Економска ситуација у Републици Србији и у свету у условима глобализације је увек под одређеним ризиком настајања криза из различитих разлога, највише због повезаности привредних и финансијских тржишта, и међусобне зависности глобалних и регионалних актера. Стопе привредног раста су ушле у негативне вредности проглашавањем пандемије на глобалном нивоу због болести „Covid-19“ 2020. године, новчана маса се повећала због емисије новца ради ублажавања последица кризе, што је пак утицало на појаву инфлације, раста цена и у целини отежаних услова пословања и живота обичних људи. Република Србија није поштеђена утицаја глобалних токова, иако у последњих десетак година се осећао тренд привредне стабилизације и опоравка.

Хибридне безбедносне претње, које су се усталиле у безбедносној литератури и под термином „хибридни ратови“, сигурно да данас не заобилазе и Републику Србију, без обзира што званично држава негује пријатељске односе са суседима и другим државама у свету. Једна од карактеристика оваквих утицаја јесте и негирање њиховог постојања, јер су теже уочљиви за шири круг становништва и углавном се прикривено испољавају. „Хибридне активности“ су постале нови термин за именовање добро познатих специјалних, субверзивних операција држава и организација према одређеним домаћим елементима. Оне су и раније а и данас обухватале информационо-психолошко-идеолошке, политичке, економске, обавештајно-субверзивне, информатичке, криминалне, терористичке и војне активности, утичући на физичке и менталне ресурсе, друштвене односе, вредности и интересе противника, а ради присиљавања на поступање у складу са својим политичким, економским и војним циљевима и интересима.²⁹

Оно што се намеће као озбиљнији безбедносни ризик када је Република Србија у питању јесте *смањење броја становника* и пад наталитета у дужем временском периоду, на који су се надовезале и економске емиграције становништва у развијеније државе Европе. Ово наравно утиче и на старосну структуру становништва, његов распоред на територији и способност државе да регрутује млађе особе за одбрану и вршење безбедносне функције. У периоду од 1991. до 2002. године, Република Србија је смањила број становника за 78.836 или 1,05 %. У периоду од 2002. године до 2020. године смањен је број становника за 600.905 становника или 8 %. Настављен је негативан тренд

²⁹ Ненад Цветковић, докторска дисертација, *Утицај европских интеграција на безбедност и одбрану Републике Србије*, Београд, 2022. година, страна 69–70.

депопулације и у задњим годинама. Процењен број становника у Републици Србији је 6.899.126. При томе је просечна старост становништва повећана са 40,2 на 43,4 године и Република Србија је земља са једним од најстаријих становништва у Европи. У ове податке треба додати и чињеницу да се погранични и рурални делови земље празне а становништво концентрише у градовима (око 60% укупног броја становника чини градско). Ови подаци су веома значајни са аспекта националне безбедности јер су људи основни ресурс и потенцијал сваког друштва и његовог система националне безбедности.³⁰

Анализирајући безбедносно окружење Републике Србије могу се увидети бројни безбедоносни изазови, па тако и могући ризици и претње. Међу важнијима су прикривено присуство тероризма и вехабизма који подстичу радикални ислам на Косову и Метохији и ширем простору региона, затим Европска мигрантска криза која је веома изражена на тзв. Балканској рути, ширење политичке нестабилности и охрабривање етничких националиста, уз препознатљиве и камуфлиране интересе неких страних центара моћи, којима би отварање нових конфликта помогло у афирмацији сопственог значаја. Тако, на пример, у својим стратешким документима САД, ЕУ и НАТО као геополитички приоритет издвајају активности на смањењу руског утицаја на овим просторима, јер им играње активних улога у овдашњим политичким процесима одвлачи пажњу са других неуралгичних тачака Евроазије. На дипломатском, политичком, безбедносном и пропагандном плану припрема се процес постратне реконструкције, у којој долази до сужавања суверенитета држава и њихово моделирање кроз облике протектората.³¹

Закључак је да се на основу уопштене анализе анализе безбедносног окружења, па и анализе безбедносног окружења Републике Србије, могу извести закључци који се односе на постојање различите класификације и нивоа окружења који утичу на безбедност грађана и друштва као целине. Анализа безбедносног окружења представља значајан корак у разумевању и управљању са различитим безбедносним изазивима, од локалних проблема до глобалних претњи, па је зато важно разумети специфичне карактеристике и динамику безбедносног окружења у нашој земљи и посветити се

³⁰ Ненад Цветковић, докторска дисертација, *Утицај европских интеграција на безбедност и одбрану Републике Србије*, Београд, 2022. година, страна 73–74.

³¹ Зоран Јевтовић, Предраг Бајић, *Комуникациони суверенитет Србије и нови инструменти меке моћи*, Оригинални научни рад, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу, Факултет за спорт, Универзитет „Унион - Никола Тесла“ Београд, 2020. година, страна 128.

унапређењу сарадње између различитих безбедносних институција и актера у циљу обезбеђивања стабилности и безбедности за све грађане.

2. ВОЈНА ДИМЕНЗИЈА БЕЗБЕДНОСНОГ ОКРУЖЕЊА

Безбедност је данас кључна функција у развоју сваког друштва. Истовремено то је наука која треба да нам да одговоре када су у питању сви безбедносни изазови који у мањој или у већој мери утичу на развој свих оних постулата на којима се савремени свет заснива. Сваким даном се усавршавају и усложњавају услови за очување људске егзистенције, а тиме се повећава и страх од неизвесности, као и несметаног функционисања одговарајућих сегмената друштва.³²

Безбедносни услови савременог света као такви су у многоструким појавили другачија обележја не само због чињенице да су на светској безбедносној сцени наступили нови актери, већ и због дубоке трансформације природе и концепта безбедности. При томе промене не треба тражити у процесу глобализације која није заобишла ниједну сферу глобалног света, него у чињеници да је савремена безбедност обухватила многе аспекте данашњег света. Можда је први пут у историји војна димензија безбедности изгубила своју некад неспорну предоминантност. Разлог опадања војне компоненте огледа се и у чињеници да је безбедност постала све сложенија, што подразумева могућност мобилизације и других потенцијала поред војних.³³

2.1 Појам и карактеристике војне димензије безбедносног окружења

Војна димензија безбедносног окружења обухвата укупне војне способности и особености пријатељских, непријатељских и неутралних оружаних снага у конкретном окружењу. Узимајући у обзир разматрања интеракције са другим димензијама оперативног окружења, значај информација за војну делатност, као и чињенице у вези са испољавањем неоружаних претњи безбедности (могуће природне, елементарне непогоде и акцидентне ситуације на индустријским постројењима и складиштима опасних материја) долази се до закључка да је војна димензија сублимат или непосредни исказ политичке, економске, технолошке и информационе димензије и, као таква, директно је од њих зависна.³⁴

³² Антонио Мак, *Обавештајно-безбедносне функције политичког система Републике Србије*, докторска дисертација, Београд 2023. године, страна 37-38.

³³ Исто, страна 38.

³⁴ Милан Здравковић, Драган Јевтић и Александар Думић, *Припрема операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности*, Војно дело 8/2017, страна 315.

Војну димензију безбедносног окружења карактеришу простор, време, географске појаве, изналажење односа између географских и војних чинилаца и начин извршења задатка. Такође, ову димензију окружења је потребно сагледавати као систем, са димензијама као елементима, а не као скуп услова у којим се сагледавају елементи војне димензије безбедносног окружења. Најбитније карактеристике ове димензије су сопствене снаге, снаге противника, физичко – географске карактеристике зоне операције, димензије операције по фронту и дубини, хоризонтална и вертикална рашчлањеност рељефа, хидрографија у зони операције, број и величина насељених места и степен развијености комуникацијске мреже.³⁵

2.2 Елементи војне димензије безбедносног окружења

Војна димензија безбедносног окружења садржи више елемената, при чему се као обавезни елементи појављују следећи које је потребно обавезно анализирати, а то су: војне снаге, наоружања и војна опрема, стратегија и доктрина војних снага, ниво обучености војних снага, обележја лидерства војних снага, организационе културе војних снага и природе цивилно-војних односа.³⁶ Модел елемената војне димензије безбедносног окружења је приказан на слици 2.

Слика 2 - Елементи војне димензија безбедносног окружења

³⁵ Јадранко Јукић, Радован Бабић, Зоран Лунић и Саша Величковић, *Теоријски и практични аспекти оперативног окружења у планирању операција*, Војно дело, Београд 6/2017, страна 238.

³⁶ Милан Миљковић, Драган Јевтић и Слободан Стојичевић, *Информациона димензија безбедносног окружења – основна обележја*, Војно дело 2/2022, страна 1/33.

2.2.1 Војне снаге

За војне снаге користе се различити називи, као што је војска, војна сила и слично.³⁷ Војне снаге представљају најважније снаге система одбране који је задужен за одбрану државе, као део система националне безбедности, и представља јединствену, структурно уређену и функционалну целину снага и субјеката одбране, чији је циљ заштита одбрамбених интереса државе, док оружане снаге представљају његов главни инструмент. Састав, величина и опремљеност војних снага условљени су, пре свега, политичким системом земље, нивоом целокупног развоја, геостратегијским положајем земље, демографским могућностима, војном и одбрамбеном доктрином.³⁸

Развој безбедносне ситуације од окончања хладног рата снажно је утицао на системе одбране широм света. Оружане снаге, као главни носиоци одбрамбене способности, добиле су нове функције и претежно извршавају одређене делатности, односно мисије и задатке и то су:

- заштита независности, суверености и територијалне целовитости земље,
- учешће у међународним мисијама очувања или наметања мира,
- пружање помоћи цивилном становништву у несрећама,
- помоћ цивилним органима власти у извршавању унутрашњих безбедносних задатака у изузетним случајевима и
- учешће у изградњи друштва (друштвена функција).³⁹

Војне снаге могу бити регуларне, ирегуларне или комбинација ових снага, и исте одликује то што су наоружане и организоване у одређену формацију, и као такве представљају организовани скуп војних јединица, ресурса и способности који се користе за реализацију одређеног војног задатка тј. мисије.

2.2.2 Наоружање и војна опрема

Наоружање и војна опрема су убојна, борбена, техничка средства, војна опрема, друге ствари, објекти и опрема посебно израђени или прилагођени за војну намену.⁴⁰

³⁷ Владан Јовановић, *Српска војна лексика и терминологија*, Београд 2016. године, страна 28.

³⁸ Радослав Гађиновић, *Друштвена улога војске у изградњи безбедности државе*, Војно дело лето/2014, страна 130.

³⁹ Срђан Благојевић, *Значај усклађивања политичких и одбрамбених циљева за безбедност државе и друштва*, Војно дело 5/2016, страна 146.

⁴⁰ *Закон о производњи и промету наоружања и војне опреме* (СЛ.гл. РС бр. 36/2018). члан 3. став 1.

Технолошка димензија одређује материјално-техничке околности, пре свега наоружање и опрему, примену технолошких достигнућа и одбрамбене технологије у контексту војне димензије.⁴¹

Наоружање и војна опрема обухватају сва материјална средства, укључујући и њихово одржавање и подршку, која су потребна за извођење, одржавање и подршку војних активности, без обзира да ли се оне изводе за борбене или неборбене сврхе. Куповина наоружања и војне опреме мора бити у сврху достизања одређених оперативних способности јер планирање развоја технолошког аспекта војних способности мора бити рационално и сврховито.⁴²

Посебно је значајно да се обезбеди развој способности и потенцијала одбрамбене индустрије у области истраживања и развоја наоружања и војне опреме, ради успостављања адекватне технолошке основе ефикасног систем одбране.⁴³

2.2.3 Стратегија и доктрина војних снага

Стратешко-доктринарна област система одбране је од посебног значаја за рљзвој и реформу војних снага. У овој области се анализира безбедносно окружење, утврђују мисије, циљеви и задаци елемената система одбране и дефинишу припреме, организација, употреба и обезбеђење војних снага. Војска је велики и сложен организациони систем који има осетљиву улогу у друштву и државну функцију у одређеним политичким, нормативно-правним, просторним, временским, едукативним и другим условима који уједно представљају оквире војне доктрине и окружење у којима се може употребити.⁴⁴

Стратегије и доктрине могу се, с аспекта историјске дистанце и усмерености на будућност, сврстати у две опште групе: 1) класичне, које се темеље на искуствима из сукоба пре и за време Другог светског рата и 2) перспективне, настале крајем 20. века, у које се могу убројати стратегије и доктрине ниског интензитета, управљања кризама, сведимензионалних операција и слично.

⁴¹ Раде Славковћ, Дејан Кршљанин, *Утицај оперативног окружења на сајбер претње*, Војно дело 5/2015, страна 353.

⁴² Мирослав Остојић, Зоран Каравидић и Дамир Пројовић, *Утицај доктрине и концепата на развој способности војске србије*, Војно дело, Београд 8/2017, страна 334.

⁴³ *Стратегија одбране Републике Србије*, Београд 2019. године, „Службени гласник РС“, број 94 од 27. децембра 2019. године, страна 18.

⁴⁴ Исто као 42, страна 321.

Војна стратегија има много дефиниција, а једна од њих указује да војна стратегија представља праксу смањења физичког капацитета и спремности противника да се бори, која се непрекидно примењује све док се не постигне циљ. Војна стратегија се примењује у ратно и мирнодопско време и може укључивати употребу силе, директну или индиректну, као и претњу. Иако су војни историчари или теоретичари кроз историју различито дефинисали војну стратегију, главни задатак стратега је остао практично исти. Једноставно речено, тај задатак се састоји у искоришћавању слабости противника на начин који чини остварење нечије сврхе све вероватнијим. У пракси, стратегија се своди на надмашивање својих ривала, не само војно, већ и дипломатски и, ако је могуће, економски и културно, чак и пре првог сукоба оружја, а често и након што су непријатељства престала. Ово је тачно било да је борба глобалног или локалног обима и да ли укључује највише или најмање улоге.⁴⁵

Без обзира на обим или циљ, војна стратегија почиње уважавањем снага и слабости противника. У најчешће класичне војне стратегије убрајају се: стратегија анхилације и дислокације, уништења и исцрпљивања, принуде, одвраћања, терора и тероризама, обезглављивања и циљаног убијања, као и стратегија субверзије.

Војна доктрина претежно се дефинише као „систем усвојених ставова и погледа о организацији, припремама и употреби оружаних снага, и вођењу оружане борбе на стратегијском, оперативном и тактичком нивоу”.⁴⁶

Од када постоји војна делатност, па до данас, у друштву постоји потреба за дефинисањем приступа како што ефикасније реализовати додељене задатке и постићи победу у борби. Искуство из протеклих ратова и вођених битака је дуго било једини основ за тражење најбољих начина како употребити војну силу боље од противника.⁴⁷ Идентификовањем и емпиријским уопштавањем тих искустава уз уважавање насталих

⁴⁵ Хајрадин Радончић, Хатица Бериша, Вангел Милковски, Милан Миљковић, *Војна стратегија 1*, Универзитет одбране, Школа националне одбране „Војвода Радомир Путник”, 2023. год, страна 295–296.

⁴⁶ Исто, стр. 413.

⁴⁷ Најпознатије прве писане трагове о обављању војне делатности налазимо код Сун Цуа, кинеског војног мислиоца из 6. века пре нове ере. Античка, римска (Вегиције) и ренесансна војна мисао (Макијавели) су описивале војне послове. Оне су истраживале конкретне елементе искустава и бавиле се оценом података о догађајима. Прве дефиниције неких критеријума војне делатности могу се видети кроз писане радове Фридриха II Великог у директивама својим генералима. Наполеон се позивао на поуке које је стекао изучавањем ратних дејстава великих војсковођа из прошлости. Своја искуства изложио је у 115 начела. У радовима Клаузевица и Жоминија до данас су по многима остали непревазиђени покушаји дефинисања најбољих начина за постизање победе на бојном пољу и тиме постали камен темељац развоја модерне писане мисли о рату. Без обзира на то како је организован процес стицања знања о војној делатности, временом је постало јасно да доктрина подржава планирање и извршење војних активности указујући „како мислити“ а не „шта мислити“.

промена настали су доктринарни документи који исказују опредељења и обавезујуће поступке у употреби војне силе. О томе јасно говори Клаузевиц: „... Доктрина постаје упутство за свакога ко жели да учи о рату из књига; она ће му осветлити пут, олакшати напредак, помоћи у расуђивању и помоћи да избегне замке...“.⁴⁸

2.2.4 Ниво обучености војних снага

Обука је плански и организован процес стицања знања, вештина, навика и развијања психофизичких и интелектуалних способности и моралних својстава личности, којима се појединци, јединице, команде и организационе јединице Војске Србије обучавају за извршавање индивидуалних и колективних задатака на безбедан начин, у миру, ратном и ванредном стању. Циљ обуке је достизање постављених стандарда индивидуалне и колективне обучености појединаца, команди, јединица и установа, односно изградња способности за извршавање додељених мисија и задатака. Према врсти субјеката обучавања, обука може бити: индивидуална; обука послуга, посада и тимова; колективна и обука команди. Индивидуална обука према садржају може бити: основна, специјалистичка и функционална. Циљ индивидуалне обуке јесте стварање самоувереног, дисциплинованог и сналажљивог појединца који је физички способан, добро мотивисан, обучен у основним вештинама, радњама и поступцима и који поседује квалитете борца да преживи на бојном пољу и успешно извршава задатке као члан посаде, послуге или тима. Обука послуга, посада и тимова јесте врста обуке у којој се реализује део индивидуалне специјалистичке обуке. Циљ ове обуке јесте овладавање вештинама, радњама и поступцима за рад у послузи, посади и тиму и постизање ефикасности коју појединац сам не може да постигне. Колективна обука је врста обуке у којој се обучавају јединице, као целине, за извршавање додељених мисија и задатака, самостално или у садејству са јединицама других видова, родова и служби. Колективна обука укључује обуку две или више послуга, посада, тимова и обуку команди за извођење тактичких дејстава.

Облици колективне обуке су: обука родова, служби и специјалности, комбинована (интерродовска) обука и здружена (интервидовска) обука. Обука родова, комбинована или здружена обука, може се реализовати у оквиру националних или мултинационалних снага и као обука за конкретну мисију.

⁴⁸ Ministry of Defence UK, Army Force Development and Training, *Army Doctrine Primer*, May 2011. страна 2-2.

Обука команди је кључна за успешну употребу јединице и обухвата све нивое командовања. Она мора бити максимално прилагођена захтевима употребе јединице и духу односа који владају у ланцу командовања операцијом. Обука командног састава треба да развија: способности за тимски рад, иницијативу, самопоуздање, одговорност и стручност.

Тактички ниво обуке обухвата: обуку команди, колективну обуку јединица ранга одељења до бригаде, обуку послуга, посаде, тимова и индивидуалну обуку. Институције за обуку на тактичком нивоу су: команде и јединице тактичког нивоа, центри за основну и центри за специјалистичку обуку, центар за обуку и усавршавање подофицира, центар за мировне операције, центар за обуку путем симулација, центри за колективну обуку и интервидовски полигон.

Многобројни аутори су се бавили анализом, планирањем, организовањем и реализацијим војне буке. Тако Радослав Марковић у књизи *Војска и наоружање Србије кнеза Милоша* каже: „Вежбање војника на европски начин у Србији увео је још Карађорђе, када је основао стајаћу војску 1808. године. Како се у то време у Србији налазила руска регуларна војска, то је она служила као пример приликом увођења егзерцира. Када је Милош Обреновић основао регуларну стајаћу војску у Србији 1826. године заведен је и европски војни егзерцир: „Није ово чудо никада било, да сада у Србљи уче егзерцир“, писао је изненађено Јоаким Вујић у јулу 1826. године.“⁴⁹

Ниво обучености јединица и команданата за велике операције захтева ангажованост у образовању, обуци и увежбавању, као и развој и унапређење војних способности и капацитета за обучавање војних снага.⁵⁰

2.2.5 Обележја лидерства војних снага

У анале српске историје, као пример лидерства војних снага, ушла је заповест мајора Гавриловића, коју је издао војницима који су учествовали у одбрани Београда 1915. године: „Војници, тачно у 15 часова противника треба разбити силним јуришем, разнети вашим бомбама и бајонетима. Образ Београда, наше престонице, мора да буде светао. Војници! Јунаци! Врховна команда избрисала је наш пук из бројног стања. Наш пук је жртвован за част Београда и Отаџбине. Ви немате дакле, да се бринете за животе

⁴⁹ Радослав Марковић, *Војска и наоружање Србије кнеза Милоша*, САНУ, Београд 1957. године.

⁵⁰ Ранко Лојић, *Лидерство*, Медија центар „Одбрана“, Београд 2019. година, страна 310.

ваше. Они више не постоје. Зато напред, у славу!” И војници су, уз громогласан поклич, кренули у контранапад.⁵¹

Ментална чврстина је кључни део лидерске обуке у војсци. У борбеној ситуацији лидер може да изгуби велики број војника. Понекад само лидера ментална чврстина помаже преживелима да наставе да се и даље боре и да не поклекну пред противником. То је екстреман пример, али примењено на организације ван војске принцип је сличан. Људи ће тежити да подрже лидера за доследно понашање и одржавање визије, придржаваће се мисије и изнова проналазити начине за излазак из кризе.⁵²

Људи настоје да опонашају особе које поштују, без обзира на њихов друштвени или службени положај. Ефективни лидери користе ову особину, јер имају користи од значајног утицаја који на друге остављају њихове речи и поступци. Позивање на повратне информације од других одличан је начин да се процени како други реагују на успостављени пример. Следећи пример није из лидерства у кризи, али лидеру даје одличан социјални капитал како да се постави у временима кризе. Тако, на пример, Степа Степановић је увек први долазио у касарну, а последњи одлазио. Свако јело спремно за војнике он први је пробао, а кувари су сносили последице уколико није било укусно. Тражио је од својих потчињених много, али је давао све, а војнике је чувао и пазео, иако их је јурио као душмане. Офицери су га ценили и поштовали, и волели су да уче од њега, пошто им је радо држао предавања.⁵³

Основа управљања у кризним ситуацијама лежи у принципима који се могу примењивати пре, у току и после кризе. Лидер треба да створи визију и да спроводи конкретну стратегију организације, да има јасну слику организације у будућности, коју ће пренети на све потчињене. Оно што је сасвим сигурно јесте да ће се у кризној ситуацији прекалити и, ако га криза не сломи, постаће бољи – ојачаће. А у војној средини народна мудрост „што те не убије то те ојача” има буквално значење. Војни лидери се кале у ситуацијама које су најопасније, у онима које представљају опасност по живот. Таква искуства су драгоцене и из њих се много може научити. Лидери који су се сусрели са кризом и пребродили је о томе говоре као о врхунцу своје каријере, када су стекли највише искуства.⁵⁴

⁵¹ Саво Скоко, *Војвода Радомир Путник*, БИГЗ, Београд 1985. године, страна 238-240.

⁵² Бранимир Вулевић, *Особине и вештине лидера у кризним ситуацијама – примери из војне средине*, Војно дело, Београд 5/2016, страна 282.

⁵³ Скоко Саво, Опачић Петар, *Војвода Степа Степановић у ратовима Србије 1876–1918 (I)*, БИГЗ, Београд 1985. године, стр. 147.

⁵⁴ Бранимир Вулевић, *Особине и вештине лидера у кризним ситуацијама – примери из војне средине*, Војно дело, Београд 5/2016, страна 286.

Цитати великог српског војсковође Живојина Мишића недвосмислено указују на **обележја и моћ лидера**, а неки од напознатијих цитата су:

- „Ко сме тај може, ко не зна за страх тај иде напред“;
- „Нема тешко нећу да чујем данас ту реч!“;
- „Ништа није горе у рату, од бојазни од одговорности.“,
- „Нећу у овом часу никога да слушах, кад радим посао за који носим одговорност! Наредио сам повлачење и остајем при томе! Дајте команду ком хоћете, али докле ја командујем армијом, има да буде како ја мислим да је најбоље за ову земљу!“

2.2.6 Организациона култура војних снага

Организациона култура има велики утицај на ефикасност саке организације.⁵⁵ Војне снаге имају снажну и препознатљиву културу док постојање разноликости функција и професионалних вештина видова, родова и служби у оквиру војних снага подстичу формирање субкултура у војсци. Иако основне претпоставке шире организационе културе служе као темељ ових субкултура, унутар сваке постоји консензус о вредностима и уверењима по којима се њихов идентитет разликује од других.⁵⁶

Функционисање војних снага пуно је примера механизма за артикулацију писаних правила, неписаних норми и смерница. Правила и прописи о војној служби, доктрина, стил лидерства и кодекси понашања функционишу како би се смањила неизвесност и обучили нови припадници.⁵⁷ Лидери имају активну улогу у обликовању организационе културе, како својом личношћу, тако и стилем управљања који примењују. Домаћи аутори указују да испитивања о карактеристикама лидерства у Војсци Србије нису вршена, али истраживање о утицају националне културе на стилове лидерства у предузећима Републике Србије указују да је ауторитативни стил преовладавајући образац понашања у српским предузећима.⁵⁸

Заључује се да организациона култура војних снага детерминише све процесе и као таква може бити језгро компетенције и стуб успеха за реализацију војне операције.

⁵⁵ Вангел Милковски, *Организациона култура у војсци србије*, Оригинални научни рад, страна 59., <https://doi.org/10.22182/ni.3932020.3> (приступљено: 20.01.2024. године).

⁵⁶ Исто, страна 69.

⁵⁷ Исто, страна 70-71.

⁵⁸ Мојић Душан, *Стилови вођства менаџера у Србији*, Институт за социолошка истраживања филозофског факултета у Београу, 2003. године.

Подвлачи се и позитиван утицај који култура може имати на развој појединца и његову ефикасну интеграцију у војну организацију.

2.2.7 Природа цивилно-војних односа

Цивилно-војни односи представљају појам који се односи на природу односа између цивилног становништва (друштвених структура) и војске (оружане силе једне државе).

За теоретичара Хантингтона, основну цивилно-војних односа требао је да чини професионализам, што је у пракси значило да се политичко руководство није мешало у војне операције, а војни команданти нису утицали на политику.⁵⁹ Са друге стране, Јановиц је сматрао да војска не треба да буде изолована од друштва и политичког система, већ напротив, војска треба да буде интегрисана у друштво и политику, што по његовом мишљењу гарантује узајамно прилагођавање политичких и војних циљева (конвергентни модел).⁶⁰ Наведени концепти доминирали су више од 30 година, све док се крајем XX века нису појавиле нове теорије цивилно-војних односа.) Након Хладног рата настале су нове теорије.⁶¹

Искуства из активности у периоду након завршетка Хладног рата говоре да оне могу значајно помоћи у промоцији цивилно-војних односа на различитим подручјима:

- *Цивилна политичка контрола над оружаним снагама* – кључни изазови су у деполитизацији ОС; прилагођавању устава за прихват садржаја или принципа демократске – цивилне контроле; успостављању ланца командовања који ће недвосмислено одсликавати наведене принципе; реформи или успостављању контролно-управних институција (савет за националну безбедност, министарство одбране, сектори за политику одбране или међународну сарадњу итд.);
- *Демократска цивилна контрола политике одбране* – реформа и прилагођавање државних институција за вођење политике одбране; развој система менаџмента и контроле буџета одбране и набавке; обука нових кадрова цивилних службеника;
- *Законодавни и парламентарни надзор* – дефинисање законодавног оквира и улоге парламента у односу према ОС и политици одбране; успостављање парламентарног одбора за спољне послове, безбедност или одбрану; јачање законске улоге парламента у

⁵⁹ Самуел Хантингтон. *Војник и држава – теорија и политика цивилно-војних односа*. Центар за студије Југоисточне Европе, Факултет политичких наука и Дипломатска академија, Београд 2004. година.

⁶⁰ Morris Janowitz, *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*, Glencoe, Illinois: Free Press.

⁶¹ Светлана Станаревић, Вања Роквић, *Разумевање концепта војне културе*, *Теме*, 37(4), 1959-1976.

одобравању правне регулативе, постављења, буџета, ангажовања ОС у иностранству и земљи; обезбеђење несметаног приступа информацијама и по потреби интервјуисању припадника; као и публикување извештаја о раду;

– *Владавина права, људска права и правда* – суштинско потчињавање ОС и придржавање владавине права; реформа релевантног правног и судског система; развијање културе поштовања људских права у ОС; решавање проблематичних питања у погледу задовољења правде у односу на почињене злочине или злоупотребе;

– *Ангажовање цивилног друштва* – транспарентност и слобода информисаности у односу на ОС и буџет одбране; развој независних истраживачких института, експертских група, лоби или група за јавну дипломатију; развој независних и слободних медија који су стручно специјализовани на пољу одбране и безбедности.⁶²

2.3 Обележја војне димензије безбедносног окружења Републике Србије

Узимајући у обзир елементе димензије безбедносног окружења које су описане у претходном делу рада, исте ћемо анализирати са аспекта утицаја на безбедносно окружење Републике Србије.

Ослонац **војних снага** Републике Србије, по Уставу Републике Србије, представља Војска Србије и иста је оружана сила Републике Србије намењена за одбрану земље од оружаног угрожавања споља, као и за извршавање других мисија и задатака, у складу са Уставом, законом и принципима међународног права који регулишу употребу силе. Војска Србије се може употребити ван граница Републике Србије само по одлуци Народне скупштине Републике Србије. Војну одбрану изводе Војска Србије и друге наоружане снаге одбране. Војска Србије је организована оружана снага која брани Републику Србију од оружаног угрожавања и извршава друге мисије и задатке у складу са Уставом, законом и принципима међународног права који регулишу употребу силе. Друге наоружане снаге одбране јесу специјалне јединице Полиције, посебне јединице Полиције и интервентне јединице Полиције, које у складу са њиховом наменом, задацима и способностима могу изводити борбена дејства у ванредном стању и рату у оквиру војне одбране.⁶³ У условима неприпадања ниједној одбрамбеној интеграцији, односно применом ослонца на сопствене снаге, са незнатним учешћем у мировним

⁶² Edmunds T. and Malešić M., *Defence Transformation in Europe: Evolving Military Roles*, IOS Press, Amsterdam 2004. године.

⁶³ Медија Центар „Одбрана“, *Бела књига одбране*, Београд 2023. година, страна 35.

операцијама и минималним степеном модернизације, а узимајући у обзир смањене могућности државе за финансирање Војске и наше традиције, Војска треба да задржи комбиновани модел попуне, са продужењем дужине трајања војног рока најмање за три месеца и бољом мотивацијом младе популације. Прелазак на потпуно професионалну војску неминовно подразумева; (1) смањење безбедносних претњи или улазак у колективни систем одбране; (2) значајнију модернизацију и опремање Војске; (3) повећано учешће у мировним операцијама и (4) истраживање односа младе популације ка професионализацији. Све наведено треба подврћи техно-економској анализи и израчунати шта је скупље, а шта јефтиније или одрживо за Републику Србију. При томе, цена коштања не мери се само финансијским ефектима.⁶⁴

Наоружање и војна опрема одбрамбених снага Републике Србије су један од најважнијих ресурса за одбрану земље. Република Србија има богато наслеђе и традицију сопственог истраживања и развоја у области наоружања и војне опреме, које је концентрисано у научноистраживачким организацијама Министарства одбране, одбрамбеној индустрији и цивилним факултетима и институтима. Опремање наоружањем и војном опремом спроводи се кроз истраживање, развој, производњу и набавку нових средстава и система, као и модернизацију постојећих перспективних борбених система. У процесу опремања наоружањем и војном опремом превасходно се користе домаћи научноистраживачки и производни капацитети, уз набавку савремених софистицираних система из иностранства.⁶⁵ Међу најзначајнијим борбеним средствима којим располажу јединице Копнене Војске Србије, као и средствима којима је започето и којима се планира даље опремање јединица Копнене војске, јесу тенк М-84(А) и модернизовани тенк М-84АС1/2, модернизовано борбено возило пешадије БВП М-80АБ1/2, тенк Т-72МС, оклопно борбено возило точкаш „лазар 3”, борбено оклопно возило точкаш М16 „Милош”, оклопно борбено возило МРАП М20 6×6, оклопни извиђачки аутомобил БРДМ-2МС, теренска оклопна моторна возила високе мобилности НММWV, самоходна топ-хаубица 155 mm „Нора” Б-52 М15, лансер ракета самоходни вишецевни 128 mm М17 „Огањ дигитализовани” и М18 „Огањ модуларни”, модернизована самоходна хаубица 2С1 „гвоздика”, противоклопни ракетни систем „корнет” и ново стрелачко наоружање домаће производње.⁶⁶ Међу најзначајнијим борбеним средствима наоружања и војне опреме којим располажу јединице Ратног

⁶⁴ Божидар Форца, *Каква нам војска треба?*, Војно дело 5/2015, страна 237.

⁶⁵ Медија Центар „Одбрана“, *Бела књига одбране*, Београд 2023. година, страна 55.

⁶⁶ Исто, страна 57.

ваздухопловства и противваздухопловне одбране, као и средствима којима је започето и којима се планира даље опремање, јесу ловац МиГ-29СМ, ловац-бомбардер НЈ-22МА1 „Орао”, хеликоптер Ми-35, хеликоптер Н-145М, ракетни системи за противваздухопловна дејства FK-3, С-125М „Нева” М1Т и 2К12 „Куб” СМ, артиљеријско-ракетни систем за ПВД „Панцир” С1 и ПАСАРС, транспортни авион CASA С-295МW и беспилотни ваздухоплови „Пегаз”, СН-92А, СН-95 и „Врабац”. Приоритети опремања у наредном периоду су набавка савремених вишенаменских авиона и хеликоптера, вођеног ваздухопловног наоружања, наставак опремања беспилотним ваздухопловима, првенствено из сопственог развоја, унапређење способности ловачко-бомбардерске авијације за дејство вођеним наоружањем ваздух–земља, повећање капацитета транспортне авијације, унапређење способности трупне противваздухопловне одбране опремањем новим и модернизацијом постојећих система противваздухопловне одбране са унапређеним способностима за борбу против дронова, као и потпуна модернизација радарске мреже на бази савремених осматрачких и радара трупне противваздухопловне одбране и напредних система аутоматизације.⁶⁷

Стратегија и доктрина војних снага Републике Србије дефинисани су у основном стратегијско-доктринарном документима а то су Стратегија националне безбедности Републике Србије, Стратегија одбране Републике Србије и Доктрина Војске Србије. Стратегија националне безбедности Републике Србије је највиши стратешки документ чијим се спровођењем штите националне вредности и интереси Републике Србије од изазова, ризика и претњи безбедности у свим областима друштвеног живота. Стратегија одбране Републике Србије је основни стратегијски документ који усмерава развој нормативних, доктринарних и организацијских решења система одбране, планирање и финансирање одбране и ангажовање ресурса одбране Републике Србије. Доктрина Војске Србије основни је доктринарни документ којим се утврђују општа опредељења о војној делатности, организовању, припремама, употреби и обезбеђењу Војске Србије у миру, ванредном стању и рату. Стратегију националне безбедности Републике Србије и Стратегију одбране Републике Србије усвојила је Народна скупштина 2019. године. Имајући у виду промене у стратегијском окружењу, у наредном периоду приступиће се изради нових стратегијских и доктринарних докумената.⁶⁸ У „стара добра времена” постојала је Концепција општенародне одбране и друштвене самозаштите, која је, са Стратегијом оружане борбе, чинила оквир за одговор на питање

⁶⁷ Медија Центар „Одбрана“, *Бела књига одбране*, Београд 2023. година, страна 58.

⁶⁸ Исто, страна 23.

– „какве су оружане снаге требале СФРЈ”. Присетимо се речи Стипе Месића, последњег председника председништва бивше СФРЈ, који је рекао: „три су интегративна фактора постојала у бившој СФРЈ: (1) Тито, (2) СКЈ и (3) ЈНА. Оде Тито, распаде се СКЈ и...” Претходно наведени скуп питања, сам по себи, треба да се нађе у документима државе, утврђен и успостављен законима, стратегијама и плановима. Покушајмо редом. **Шта нам то и ко оружано прети (визија безбедносног окружења)?** „Када је Бугарска постала чланица НАТО, неки су се, јавно и потајно, питали – шта ће нам оружане снаге, па брани нас НАТО, а ко сме да прети НАТО-у.” Свакако, ово је шала, коју ми је испричао један бугарски генерал. У свакој шали има и збиље.⁶⁹

Ниво обучености војних снага Републике Србије, као елемент димензије безбедносног окружења, представља је условљен многобројним факторима. Према јавно доступним информацијама ниво обучености војних снага Републике Србије је на на таквом нивоу да омогућава успешну реализацију свих задатака и мисија војске. Мисије и задатке Војске Србије дефинише Народна скупштина Републике Србије у складу с Уставом и на основу неotuђивог права Републике Србије на индивидуалну и колективну одбрану, сагласно члану 51. Повеље Уједињених нација и основним принципима међународног права који регулишу употребу силе и то су: (1) Одбрана Републике Србије од оружаног угрожавања споља; (2) Учешће у изградњи и очувању мира у региону и свету и (3) Подршка цивилним властима у супротстављању претњама безбедности. Ниво обучености војних снага је условљен тиме што је Војска Србије организована на стратегијском (Генералштаб), оперативном (Команда КоВ-а, Команда РВ и ПВО и Команда за обуку – КЗО) и тактичком нивоу (јединице до ранга бригаде). Генералштаб има неколико непосредно потчињених јединица и установа (Гарда, Централна логистичка база, бригада везе, Технички опитни центар и друге). Војска Србије, изузев ОС Румуније, има највише јединица ранга бригада; Команда за обуку у рату прераста у команду Територијалних снага (8 бригада); – према намени Војска је организована у: снаге за реаговање (хитно и брзо), главне одбрамбене снаге и снаге ојачања – стратегијска резерва.⁷⁰ Под утицајем примене савремених технолошких решења у војсци савремени војник је претворен у покретну борбену платформу убојних и средстава за помоћ у преживљавању на бојишту и чак ни визуелно не личи на свог претходника са почетка прошлог века. Савремени војник из Првог Заливског рата највероватније не би знао да употреби сву опрему коју је на себи имао војник НАТО-а у Другом Заливском

⁶⁹ Божидар Форца, *Каква нам војска треба?*, Војно дело 5/2015, страна 232.

⁷⁰ Исто, страна 239.

рату, док би војник из ратова 60-их и 70-их година прошлог века наведеном опремом, највероватније, пре нанео повреде себи него непријатељу.⁷¹ Из изнетог се уочава да је обука процес који нужно мора да буде непрекидан и да ниво обучености војних снага директно утиче на реализацију постављених задатака тј. мисија па самим тим има значајну улогу у војној димензији безбедносног окружења.

Војни буџет је директно условљен буџетом Републике Србије који се планира и усваја на годишњем нивоу. Обим набавки наоружања за потребе Војске Србије од домаће индустрије знатно је порастао након 2015. године, пре свега захваљујући инвестицијама државе и самих компанија у опрему и технологије, односно стабилном буџету са изразитим инвестиционим карактером.⁷² Финансирање одбране врши се из средстава која се утврђују Законом о буџету Републике Србије на годишњем нивоу. Основни извори финансирања одбране су општи приходи и примања буџета, сопствени приходи буџетских корисника, добровољни трансфери физичких и правних лица, примања од продаје нефинансијске имовине, нераспоређени вишак прихода из ранијих година и неутрошена средства донација, помоћи и трансфери из ранијих година. За финансирање одбране, у складу са методологијом Међународног монетарног фонда, Република Србија је у претходном периоду настојала да обезбеди 2% бруто домаћег производа. Министарство одбране тежи да обезбеди уравнотежену структуру трошкова, која ће бити у функцији развоја система одбране. Континуираним напорима остварена је релативно повољна структура, посебно када су у питању расходи за инвестиције, који су првенствено били усмерени за набавку и модернизацију наоружања и војне опреме. Трендом већих издвајања за инвестиције, промењен је и карактер буџета од потрошачког у развојни. Плате професионалних припадника Војске Србије од 2012. године повећане су за 107%. Просечна плата у децембру 2012. износила је 379, а у априлу 2023. године 786 евра. Након консолидације јавних финансија, од 2016. године значајно су повећане плате, тако да закључно са повећањем од јануара 2023. године кумулативно повећање износи од 86 до 144%, у зависности од чина, нивоа квалификација, службе у систему војног здравства, односно службе у Министарству одбране или Војсци Србије.⁷³ Глобалном расподелом издатака за одбрану током постхладноратовског периода доминирале су земље НАТО-а са учешћем од преко две трећине у светској војној потрошњи (2000–2007. године): САД између 51 и 53%; земље ЕУ између 18 и 20%;

⁷¹ Ана Вулић, *Утицај глобализације на образовање у војсци*, Војно дело 6/2016, страна 140.

⁷² Медија Центар „Одбрана“, *Бела књига одбране*, Београд 2023. година, страна 56.

⁷³ Исто, страна 65.

остатак света између 29 и 30%. Мере штедње након економске кризе 2008. године у земљама Запада довеле су до великог пада војних буџета, поготово у периоду од 2010. до 2015. године (пад војне потрошње у НАТО-у за 18,3%, односно пад у укупној глобалној расподели са 65,6% на 55,1%). Супротно томе, земље азијско-пацифичког региона и Руска Федерација, а делимично (због флукуација цене нафте) и земље Средњег истока и северне Африке, значајно су повећале обим војне потрошње и промениле баланс у своју корист у том периоду. Ипак, реална светска војна потрошња је од 2011. до 2013. године опала за 5,6%. Као последица повољних економских кретања, а нарочито догађаја из 2014. и 2015. године (украјинска криза, Крим, Сирија, Јужно кинеско море) и „обновљене светске утакмице великих сила” дошло је до великог повећања издатака за одбрану земаља НАТО-а као већинског глобалног потрошача, тако да је само у 2018. забележен скок у светској потрошњи од 4,6%. Од 2007. године глобална потрошња за одбрану се повећала са 1,25 трилиона на 1,42 у 2010. години, односно до 1,78 трилиона УСД у 2018. години, односно повећала се за 42,2%. Војни буџет САД је у 2018. доживео драматичан скок од 7% (702 Млрд УСД) уз додатни раст од 1,1% у 2019. години. Војни буџет САД се надаље умерено повећавао без великих скокова због великог буџетског дефицита све до данас. У складу са усвојеном стратегијом НАТО-а (и великим притиском САД на савезнике у том смислу) да буџети за одбрану у земљама ЕУ брзо достигну ниво од 2% ГДП-а, војна потрошња у ЕУ у 2017. и 2018, а затим у 2020. и 2021. години, доживела је велики скок од 4% на 248 Млрд УСД. У 2023. години готово све земље су најавиле најмање 2% укупног државног буџета за потребе одбране (земље НАТО-а и ЕУ). Многе земље, посебно оне које се граниче са Украјином, за потребе одбране издвојиће највећа новчана средства у својој историји, делом због попуне јединица након донација наоружања украјинској страни, а делом због сада већ врло присутне ратне претње на својим границама, јер преливање ратних дејстава на простор бившег постсовјетског простора данас изгледа врло могуће.⁷⁴

Међународни односи, као елемент димензије безбедносног окружења, директно и индиректно утичу на интересе Републике Србије. У актуелним временима глобалних подела, конфронтација, надметања за ресурсе и позиције, која се неповољно рефлектују на укупно стање у свету, потребно је појачати напоре за успостављање и унапређивање односа заснованих на међународном праву, међусобном разумевању, поштовању, сарадњи и солидарности. Објављивањем Беле књиге одбране управо у тренутку када се

⁷⁴ Ненад Милорадовић, *Савремени изазови безбедности и њихов утицај на раст војне потрошње и буџета за развој и набавку наоружања и војне опреме*, Војно дело 3/2023, страна I/35-I/36.

чини да се проблеми гомилају, а кризне ситуације продубљују без изгледног решења на видику, Република Србија жели да целокупној јавности истакне своје дубоко уверење да државе конструктивним учешћем у међународној сарадњи стварају претпоставке за мир и будућност достојну човека.⁷⁵ У наредних пет година предвиђа се даљи убрзани раст војне потрошње са великом вероватноћом да ће се у Европи превазићи (НАТО) задати ниво од 2%, као и да ће доћи до даље промене расподеле међу глобалним регионима, у корист Евроазије и Азије. Земље Европе, након неколико деценија минималног издвајања за потребе одбране, мораће да „плате” високу цену заштите сопствене безбедности планирањем „хитних” војних буџета који ће служити искључиво одржавању постојећих способности (у 2023. години Немачка планира да потроши око 100 Млрд евра за потребе одбране), док ће за изградњу респектабилних војних снага које могу да одговоре на „претњу са Истока” морати да потраже додатна новчана средства.⁷⁶ Република Србија је сада суочена са многобројним проблемима јер се земља још увек налази у транзицији. Будући безбедносни изазови нарочито се односе на даље распарчавање територије јачањем сепаратистичких структура у земљи али и у окружењу, подстицања на потенцијално обнављање сукоба на нашој територији или у региону, а као један од најбитнијих је сврставање Републике Србије у неки од савеза. О војној неутралности државе која има стране војне базе и страну војску на својој територији, тешко је говорити и она је само формална. Дискусија око тога да ли је за Републику Србију боље решење војна неутралност или војни савез, мора да узима у обзир све потенцијалне војне савезе. Међу српским политичким званичницима постоје подељена схватања о чланству Републике Србије у НАТО. Став Републике Србије према НАТО опредељују чиниоци спољнополитичког одлучивања па самим тим одређују и начин њеног ангажовања у различитим програмима сарадње (нпр. ПЗМ). Већина тих чинилаца налази се у сложеној међузависности, чиме је отежано објективно промишљање оптималног начина сарадње Републике Србије са НАТО.⁷⁷

Република Србија је као правни следбеник СР Југославије, то јест Србије и Црне Горе, дала значајан допринос усвајању и примени Споразума о подрегионалној контроли наоружања, потврђујући тиме значај који придаје регионалној сарадњи у тако битној и осетљивој области контроле наоружања. Овај споразум је потписан у Фиренци 14. јуна 1996. године, у складу са чланом IV Анекса 1-Б Дејтонско-париског општег оквирног

⁷⁵ Медија Центар „Одбрана“, *Бела књига одбране*, Београд 2023. година, страна 7.

⁷⁶ Ненад Милорадовић, *Савремени изазови безбедности и њихов утицај на раст војне потрошње и буџета за развој и набавку наоружања и војне опреме*, Војно дело 3/2023, страна 1/36.

⁷⁷ Олга Зорић, Иван Ранчић и Хатица Бериша, *Србија између НАТО и ОДКБ*, Војно дело 1/2019, стр. 33.

споразума за мир у Босни и Херцеговини. Споразумом су утврђени лимити за сваку од страна, то јест нумеричко ограничење за пет категорија наоружања које се ограничавају споразумом – тенкови, артиљерија (калибра више од 75мм), оклопна борбена возила, борбени авиони и јуришни хеликоптери. Такође, њиме су дефинисани механизми и процедура за свођење броја наоружања које се ограничава на договорени ниво у циљу успостављања и одржавања војног баланса у региону.⁷⁸

Када су у питању земље окружења и ЕУ, заједничке карактеристике њихових оружаних снага су следеће: (1) оружане снаге свих суседних земаља су професионалне, (2) неке од земаља задржале су могућност добровољног служења војног рока, (3) према намени, оружане снаге се деле на: снаге за реаговање, главне одбрамбене снаге и снаге ојачања, (4) у структури оружаних снага налазе се видови, родови и службе, (5) преовладава батаљонска организација, а највиша јединица је бригада, (6) мирнодопско бројно стање оружаних снага суседних земаља и већине земаља чланица ЕУ и НАТО је испод 0,5% оптерећења популације, (6) распоређена резерва оружаних снага, код земаља које су чланице НАТО-а, малобројнија је од мирнодопског контингента. Стога, постоји распоређена и нераспоређена резерва, (7) посебан облик резерве јесте активна резерва, која се уводи ради повећања оперативних способности и мање цене коштања у односу на професионалце, (8) издвајања за потребе оружаних снага су испод 2% БНД, (9) у оружаним снагама, по питању организације, обуке и обезбеђења, углавном се примењују стандарди НАТО-а, – све земље партиципирају у мировним операцијама, без обзира на то под чијим су вођством (УН, НАТО или ЕУ).⁷⁹

Осим покушаја стварања “велике Албаније”, *безбедносни изазов и претња* јесте идеологија по којој Срби нешто значе и треба да живе само у Републици Србији и нигде више, а тамо где живе ван Републике Србије, не треба да се питају ништа, без обзира на дужину њиховог трајања и на њихову бројност. Стање безбедности у региону југоисточне Европе карактерише присуство фактора угрожавања безбедности невојним претњама, међу којима су сепаратистичке тежње, етнички, верски и политички екстремизам, економски и социјални проблеми, миграције, организовани криминал, недовољна изграђеност државних институција и елементарне непогоде. Сепаратистичке тежње у региону реална су претња његовој безбедности. По својој тежини и комплексности, као и негативним импликацијама на унутрашњу стабилност држава у

⁷⁸ Министарство спољних послова Републике Србије, насловна страна, <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/bezbednosna-politika/kontrola-naoruzanja>, приступљено 14. маја 2024. године.

⁷⁹ Божидар Форца, *Каква нам војска треба?*, Војно дело 5/2015, страна 238.

региону и њихово безбедносно стање, посебно се издваја проблем противправно једнострано проглашене независности територије коју административно обухвата Аутономна покрајина Косово и Метохија од стране привремених институција самоуправе у Приштини. Поред тога, неспровођење Првог споразума о принципима који регулишу нормализацију односа (Бриселски споразум) и споро успостављање демократских стандарда на Косову и Метохији, непоштовање основних људских права српског и другог неалбанског становништва, узурпација и уништавање њихове имовине и културно-историјске баштине, као и јачање радикалног исламизма, представља извор дугорочне нестабилности региона. Признавање независности тог дела територије Републике Србије од стране појединих држава у непосредном окружењу, као и одређеног броја држава у свету, неповољно се одражава на јачање мера поверења и сарадње и успорава процес стабилизације на овим просторима.⁸⁰

Северноатлански пакт (НАТО), који добрим делом окружује Републику Србију је повећао војни буџет за 2024. годину за 12 одсто тј. на 2,03 милијарди евра, док је цивилни буџет Алијансе повећан за 18,2 одсто, тј. на 438,1 милиона евра. Повећање и ширење заједничког буџета НАТО дозвољава савезницима да ефикасније решавају заједничке безбедносне изазове. Цивилни буџет НАТО обезбеђује средства за особље, оперативне трошкове и програмско ширење седишта НАТО и његово међународно особље, док војни буџет покрива оперативне трошкове командне структуре седишта НАТО, мисија и операције широм света.⁸¹

После неуспелих покушаја да направи договор о стратешким мировним гаранцијама са САД и НАТО, Руска Федерација је 24. фебруара 2022. године започела специјалну војну операцију у Украјини, чији су основни циљеви: заштита проруског становништва у Донбасу, демилитаризација и денацификација Украјине и гаранције да ће земља бити изван чланства у НАТО.⁸²

Набавка вишенамених борбених авиона – ескадриле од 12 Рафала највеће је улагање у Хрватску војску и једна од највећих стратешких одлука од осамостаљења Републике Хрватске. Овај пројект којим се Хрватско ратно ваздухопловство опрема новом генерацијом борбених авиона омогућиће задржавање високообразованог особља и

⁸⁰ *Стратегија националне безбедности Републике Србије*, Београд, 2019. година, „Службени гласник РС“, број 94 од 27. децембра 2019. године, страна 17-18.

⁸¹ Тањуг, NATO повећао војни budžet za 12% za 2024. godinu, na 2,03 milijardi evra, <https://www.tanjug.rs/svet/politika/64470/nato-povecao-vojni-budzet-za-12-za-2024-godinu-na-203-milijardi-evra/vest>, приступљено 14. маја 2024. године.

⁸² Бојан Димитријевић, *Рат у Украјини и промене глобалног економског система*, Београдска академија пословних и уметничких струковних студија, Београд 2022. године, страна 763.

привући ће нове припаднике. Уз 12 авиона долази и симулатор летења, који ће омогућити целовит спектар обуке и валидацију тактике. Увођење поменутих авиона у оперативну употребу одвија се планираном динамиком, у складу с потписаним уговорима о набавци и Програмом реализације увођења авиона у оперативну употребу.⁸³

Актуелни *ратови и конфликти* имају изузетно велики утицај на војну димензију безбедносног окружења. Између осталих, Начелник војне академије Генералштаба Оружаних снага Руске Федерације, генерал-пуковник Владимир Зарудницки изјавио је да није искључена могућност ескалације сукоба у Украјини у велики рат у Европи. Он је у тексту за часопис "Војна мисао" публикацију руског Министарства одбране, написао да расте вероватноћа увлачења Руске Федерације у нови војни конфликт, а да је Запад себи као циљ поставио "стратешки пораз" Руске Федерације, преноси Спутњик. Према његовим речима, окончање конфликта у Украјини неће означавати и крај конфронтација Руске Федерације и Запада, с обзиром на то да је покренут процес трансформације постојећег светског поретка "који је повезан са порастом контрадикција, а чије решавање практично увек доводи до употребе војне силе". Наводи да су САД у том контексту поставиле себи конкретан циљ - да Руској Федерацији нанесу "стратешки пораз" и дестабилизују ситуацију на њеној територији. Он наводи да директна претња постојању Руске Федерације захтева све јаче системе осигурања њене војне безбедности у постојећим условима и да се може издвојити низ тенденција у циљу промену система војне безбедности.⁸⁴ Рат се од свог настанка мењао, усавршавао и добијао неке нове одлике, облике и садржаје. Свака етапа људског друштва дала је обележје рату и кроз рат су се преламали друштвени односи, противречности и сукоби интереса. Највеће промене везане за рат условљене су достигнућима у технологији, техници и науци. Сва достигнућа и резултати које су људи постизали у друштвеном и научном развоју били су, нажалост, у рату коришћени у ретроградне сврхе.⁸⁵ Рат и војна интервенција су сличне друштвене појаве које представљају сложене облике насиља ради остваривања сопствених интереса. Рат подразумева вођење оружане борбе, а војна интервенција може да се изведе војном претњом или ограниченом употребом војне силе без извођења

⁸³ Слободна далмација, чланак, <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/hrvatska-vojska-u-sopingu-nabavljamo-brojne-vrste-oruzja-popis-je-dugacak-na-njemu-su-rakete-radari-evo-detalja-1295489>, приступљено 14. маја 2024. године.

⁸⁴ Лист Политика, чланак, <https://www.politika.rs/scc/clanak/603156/Ruski-general-Sukob-u-Ukrajini-mogao-bi-da-preraste-u-rat-velikih-razmera-u-Evropi>, приступљено 14. маја 2024. године.

⁸⁵ Дејан Ђорђевић, *Војна интервенција као средство борбе против тероризма*, Војно дело 3/2018, страна 461.

борбених дејстава. Сматра се да је војна интервенција погодније средство политике од агресивног рата и да се лакше може оправдати у међународној јавности.⁸⁶

Војна инфраструктура представља аспект војне димензије безбедносног окружења који игра значајну улогу у способности државе или организације да се одупре и одговори на безбедносне претње. Војне базе и гарнизони представљају централне тачке операције војске. Оне служе за складиштење војне опреме, обуку и припрему војске, како и за извођење војних операција. Локација и капацитет ових база имају велики утицај на способност државе за одбрану и одговор на претње. Војна инфраструктура укључује и транспортне мреже, логистичке центре и комуникационе системе који су неопходни за премештање војске и опреме. Квалитет и доступност ових ресурса утичу на могућност војске да одговори на претње и изведе операције. Ефикасни комуникациони системи и мреже су неопходни за координацију војних операција и размену информација на бојном пољу. Способност да се комуницира са војском на терену и другим командама кључна је за успех операција. Војна инфраструктура такође укључује системе набавке и логистике који омогућавају прикупљање и дистрибуцију војне опреме и ресурса. У бившој СФРЈ је, средином педесетих година, национална критична инфраструктура обухватала сва „државна предузећа” и била штићена интерном безбедношћу, уз помоћ полицијских, безбедносних и обавештајних служби. Од друге половине седамдесетих година XX века, критичне инфраструктуре и сва друга државна или јавна имовина у тадашњој Југославији били су заштићени свеобухватном мрежом, познатом као систем друштвене самозаштите.⁸⁷ Посебну пажњу заслужује и Одлука о одређивању великих техничких система од значаја за одбрану, која је донета 2009., а иновирана 2014. године и касније, као обавеза која је проистекла из Закона о одбрани. На тај начин је у ресурсе критичне инфраструктуре у Републици Србији значајне за одбрану земље, укључено осам великих техничких система из области саобраћаја и телекомуникација, три јавна предузећа и четири корпорације из области енергетике, једно јавно предузеће и једно привредно друштво из области производње угља, као и 12 јавних предузећа и установа из области водоснабдевања, преноса топлотне енергије, газдовања шумама и радиодифузије. Ова одлука је значајна и по томе што је захтевала и поступак обавештавања о избору, изградњи и развоју тих система, набавкама техничких средстава и начину њиховог обезбеђења, као и постављању захтева за њихово усклађивање с

⁸⁶ Дејан Ђорђевић, *Војна интервенција као средство борбе против тероризма*, Војно дело 3/2018, страна 466.

⁸⁷ Бранислав Милосављевић, Драган Вучинић, *Однос према критичној инфраструктури у Републици Србији*, Војно дело 4/2021, страна 45.

потребама одбране земље. О избору, изградњи виталних, односно капиталних објеката и развоју техничких система значајних за одбрану земље, односно о набавци техничких средстава од посебне важности за функционисање тих система, инвеститор је био дужан да обавештава Министарство одбране и надлежно министарство. Уз обавештење инвеститор је прилагао и одговарајућу инвестиционо-техничку документацију о систему, односно спецификацију за набавку техничких средстава и образложен програм развоја тог система.⁸⁸ Закључује се да је војна инфраструктура од кључног значаја за спремност и одбрану земље и игра значајну улогу у војној симензији безбедносног окружења.

Међународно право као елемент димензије безбедносног окружења, директно и индиректно утичу на интересе Републике Србије. Ово право представља правилник за односе између држава и актера на међународној сцени, укључујући и регулисање аспеката безбедности и војних дејстава. Учење о забрани употребе силе је један од основних принципа међународног права, што укључује забрану агресије и напада на друге државе. Ово правило има велики утицај на војне акције и децидира о легитимности и законитости војних операција. Међународно право садржи правила о ратовима и сукобима, укључујући Женевске конвенције и Допунске протоколе који регулишу обавезе учесника у сукобима, као и заштиту цивилних лица и ратних заробљеника. Ово право протежира решавање спорова мирним средствима, као што су преговори, медијација и арбитража. Међународно право омогућава Уједињеним нацијама и другим међународним организацијама да уводе санкције и мере присиле како би сузбили нарушавање међународних норми и спречили сукоби и исто садржи споразуме и конвенције који регулишу контролу наоружања и оружаних система, укључујући Споразум о ограничењима на средње и кратководне наоружане ракете (INF) и Споразум о неширењу наоружања (NPT). Правила ратног права обухватају прописе којима треба да се ублаже страхоте рата и да се рат учини хуманијим колико је то могуће.⁸⁹

У медијима је објављена вест да Турска од 8. априла обуставља учешће у Споразуму о конвенционалним оружаним снагама у Европи. У међувремену и Белорусија покреће процес суспензије поменутог споразума. Указ председника Турске Реџепа Тајипа Ердогана објављен је у турском службеном листу „Ресми газет“. Нацрт закона предвиђа суспензију споразума, али не значи да се Белорусија повлачи из њега, нити да престаје да спроводи унутрашње процедуре у својим Оружаним снагама, које су

⁸⁸ Бранислав Милосављевић, Драган Вучинић, *Однос према критичној инфраструктури у Републици Србији*, Војно дело 4/2021, страна 47-48.

⁸⁹ Владан Јончић, *Војна потреба и међународно ратно право*, Војно дело 6/96, страна 9-10.

повезане са његовом реализацијом. Према наводима Белте, Белорусија у потпуности испуњава обавезе према споразуму, укључујући стриктно поштовање утврђених максималних бројки по питању расположивог наоружања, војне опреме и припадника оружаних снага. Подсећамо, Руска Федерација је 7. новембра 2023. године коначно завршила процедуру повлачења из Споразума о конвенционалним оружаним снагама у Европи. Касније су Велика Британија и њени савезници обуставили своје учешће у споразуму. НАТО је подржао одлуку савезника о обустави учешћа у поменутом споразуму. Споразум о конвенционалним оружаним снагама у Европи потписали су 19. новембра 1990. у Паризу опуномоћени представници 16 држава-чланица НАТО-а и шест држава-чланица Варшавског пакта, а ступио је на снагу 9. новембра 1992. године. У њему нису учествовали неутрални и несврстани учесници Конференције о европској безбедности и сарадњи (КЕБС, од 1995. године – ОЕБС), а сам Споразум био је затворен. Њиме није било предвиђено приступање држава које тада нису биле чланице НАТО-а и Варшавског пакта. Руска Федерација је 2007. године суспендовала учешће у Споразуму док земље НАТО-а не ратификују документ и не почну да га испуњавају.⁹⁰ Закључује се да међународно право представља основу за уређење међународних односа и директно утиче на политику и војну димензију безбедносног окружења Републике Србије.

Геополитичка позиција земља и региона имају значајан утицај на војну димензију безбедносног окружења Републике Србије. Геополитика се односи на везе између географске локације, политике, и безбедности. Геополитичка позиција малих земаља, међу којима се налази и Република Србија, у условима нове прерасподеле светске моћи настале завршетком Хладног рата, али у процесу њеног постепеног померања са Запада на Исток, остваривала би се у односу на интересе центара моћи који у већој или мањој мери уважавају виталне националне интересе и омогућују њихову несметану реализацију.⁹¹ САД теже обуздавању Руске Федерације из геополитичких разлога, при чему се подразумева да се Руској Федерацији не сме дозволити да поврати своју величину и моћ и постане прави супарник јер би на тај начин геополитичка визија за контролу Евроазије била онемогућена. Овакве намере произилазе из неопходности обуздавања било које државе на простору Евроазије која израста или делује са позиције

⁹⁰ Спутник Србија, чланак, <https://sputnikportal.rs/20240405/turska-napusta-sporazum-o-konvencionalnim-oruzanim-snagama-u-evropi-belorusija-pokrece-proces-1170783734.html>, приступљено 14. маја 2024. године.

⁹¹ Драган Јевтић, *Глобалне геополитичке прекомпозиције и позиција Републике Србије*, Војно дело 8/2017, страна 94.

велике силе.⁹² У формирању геополитичке позиције Републике Србије према великим силама, најважнији национални интереси, који би успостављањем различитих односа са њима требало у што већој мери реализовати су очување њене независности, суверенитета и територијалног интегритета, економски развој, социјална безбедност грађана, демографски развој, као и очување природних ресурса. Геополитичка позиција Републике Србије, гради се у узајамном односу и сарадњи са ЕУ, САД, Кином, Руском Федерацијом, БРИКС, несврстаним и другим актерима глобалних односа, а нарочито је одређена интересима које ови актери имају у односу са Републиком Србијом. У геополитичком смислу интерес земаља ЕУ усмерен је у правцу очувања мира у региону и заштите од тероризма, масовних миграција, криминала и других негативних појава по ширу стабилност региона и Европе у целини. Интерес ЕУ у супротности је са интересом Републике Србије по питању независности Косова што усложњава њихов међусобни однос. Ипак, ЕУ са свим својим чланицама нема јединствен став по том питању, у смислу признавања статуса независности Косова.⁹³ Укратко, геополитичке позиције играју кључну улогу у обликовању војног димензија безбедносног окружења и директно утичу на интересовања, савезе, конфликте и војне активности земља и региона и представљају важан аспект у анализи безбедности и стратегије одбране.

2.4 Појам и димензије оперативног окружења

Изучавање начина употребе војних снага у прошлости темељило се на истраживању историје ратова, оружаних сукоба и борбе и увек је чинило основу образовања сваког официра у оружаним снагама. Заснованост ове обавезе је у историјски потврђеним чињеницама да је сваки војсковођа или командант требало да решава основни проблем – како расположивим снагама, средствима и у одређеном окружењу победити противника. Оперативно окружење се односи на окружење у којем систем одбране изводи операције у супротстављању конкретним претњама. Узимајући у обзир нивое извођења операција, оперативно окружење такође има стратегијски, оперативни и тактички ниво. Слично стратегијском окружењу, тако се и у вези са оперативним окружењем подаци групишу у сегменте, с том разликом што су у случају оперативног окружења названи као *димензије оперативног окружења*.

⁹² Драган Јевтић, *Глобалне геополитичке прекомпозиције и позиција Републике Србије*, Војно дело 8/2017, страна 98.

⁹³ Исто, страна 108-109.

Операције се планирају, припремају и изводе у сложеним условима и под утицајем различитих околности и фактора. Скуп услова у којима се употребљавају снаге у операцији на основу одлука команданта, и утичу на њен коначни исход управо представљају оперативно окружење. Успех у операцији зависи од успешности у једновременом интегрисању свих инструмената националне моћи у мултидимензионалној сфери оперативног окружења. Стога, оперативно окружење има физичку, војну, временску, политичку, социјалну, економску, технолошку и информациону димензију. Због своје непрекидне унутрашње динамике и међусобне интеракције, степен утицаја наведених димензија је различит и временски променљив с обзиром на пројекцију, одрживост и укупност резултата употребљених снага. Схватање оперативног окружења је од пресудног значаја за исход операције. Димензије оперативног окружења, разматрају се у Доктрини операција Војске Србије, Доктрини КоВ и Упутству за оперативно планирање и рад команди у Војсци Србије, у осталим доктринарним документима нису детаљније разматрана. У наведеним документима постоје извесне разлике у дефинисању садржаја, које су предмет даљег разматрања.⁹⁴

Оперативно окружење има осам димензија. Свака од њих утиче на начин на који се комбинују, креирају секвенце и изводе војне операције. Схватање оперативног окружења у току моделовања употребе снага омогућава се разумевањем његових димензија. Схватање оперативног окружења је мисаони процес којим се успоставља разумевање услова у којима се употребљавају снаге Војске. Снаге Војске се употребљавају у оперативном окружењу у којем владају одређени услови и мењају се у току реализације мисије. Потпуним схватањем оперативног окружења, идентификују се могући начини решавања проблема и предвиђају потенцијални резултати ангажовања сопствених снага, противничких снага и неутралних учесника.⁹⁵

Сагледавајући услове у којима се изводе савремене операције неопходно је да се димензије оперативног окружења разматрају у ширем контексту. У савременим операцијама значајан утицај остварује димензија која није препозната у нашим доктринарним документима. Многи сматрају да је то психолошка димензија као важан израз свакодневице, и која је кроз извођење психолошких операција изражена у примени војне силе доминантних моћника на светској сцени. Психолошку димензију оперативног окружења неопходно је разматрати у контексту повећања борбене моћи, посебно када су

⁹⁴ Јадранко Јукић, Радован Бабић, Зоран Лунић и Саша Величковић, *Теоријски и практични аспекти оперативног окружења у планирању операција*, Војно дело, Београд 6/2017, страна 233.

⁹⁵ Исто, страна 234.

координиране са тактичким и оперативним планирањем и ефикасно интегрисане у процес војног одлучивања. У Упутству за обавештајну припрему бојишта, у прилогу бр 2 „Окружење“ поред терена, саобраћаја, телекомуникација, политике, економије, социјалне ситуације разматра се и психологија као: а) стање оперативног окружења и кроз б) утицај на извођење дејстава противника в) утицај на извођење дејстава сопствених снага и г) утицај на извођење дејстава уопште.⁹⁶ У страним војним доктринарним документима разликују се 1) оперативне димензије окружења и 2) димензије окружења од значаја за мисију. У домаћим доктринарним документима су препознате димензије оперативног окружења и елементи оперативног оквира што можемо видети на слици 3.

Слика 3 – Оперативно окружење и оперативни оквир⁹⁷

Имајући у виду комплексност савремених оружаних сукоба, чињеницу да Стратегија националне безбедности Републике Србије препознаје сајбер ратовање као реалну претњу безбедности Републике Србије, иако се у разматрањима сајбер простора исти представља као „посебан аспект физичке, технолошке, информационе и војне димензије оперативног окружења“ потребно је и сајбер простор узети у разматрање као димензију безбедносног окружења.⁹⁸

⁹⁶ Јадранко Јукић, Радован Бабић, Зоран Лунић и Саша Величковић, *Теоријски и практични аспекти оперативног окружења у планирању операција*, Војно дело, Београд 6/2017, страна 235.

⁹⁷ Исто, страна 236.

⁹⁸ Исто, страна 235.

2.4.1 Оперативне димензије (варијабле) оперативног окружења

Оперативно окружење може се дефинисати као комплекс услова у којима се изводи операција, а који утичу на њен коначни исход. Ради лакшег разумевања и анализе, оперативно окружење описује се помоћу различитих модела који садрже одређени број варијабли, на основу којих је могуће претпоставити његов утицај на операцију.⁹⁹ Сличан модел димензија оперативног окружења (слика 4) користи и Војска Србије.

Слика 4 – Оперативно окружење и оперативни оквир¹⁰⁰

Већина чланица НАТО-а за оперативни ниво користи „модел оперативних варијабли” или „PMESII-PT”.¹⁰¹

Овај модел анализира осам димензија (физичка, војна, временска, политичка, социјална, економска, технолошка и информациона) и омогућава разумевање окружења у којем се изводе операције. Свака од димензија на другачији начин и различитим интензитетом утиче на укупну операцију и употребу војних снага у корелацији са другим димензијама.

Физичка димензија као варијабла намеће услове које је готово немогуће избећи и обухвата специфичности терена, климе, метеоролошких услова и друге физичке карактеристике које могу утицати на извођење операције. Свакако да је утрошак ангажованих снага различит при нападу на равничарском или брдско-планинском рељефу и да метеоролошки услови, као што су екстремно ниске или високе температуре,

⁹⁹ Бранимир Марковић и Дано Маврак, *Обавештајно обезбеђење у функцији утврђивања цене коштања операције*, Војно дело, зима 2014. године, страна 134.

¹⁰⁰ Исто.

¹⁰¹ PMESII-PT је акроним од енглеских речи: Political, Military, Economic, Social, Infrastructure, Information, Physical Environment and Time.

велика количина падавина могу знатно усложити извођење операције, продужити њено трајање и утицати на број војника избачених из строја. Обавештајни орган током обавештајне припреме бојишта, у фази припреме операције, уочава кључни терен који утиче на успешно извођење операције. Кључни терен је, рецимо, једини мост на реци у зони операције чије рушење може довести до застоја операције, потребе за додатним ресурсима или неопходности да се изврши заобилажење водене препреке дужим путем, што утиче на разне врсте трошкова и стварну цену операције.¹⁰²

Војна димензија као варијабла је разматрана у Доктрини операција Војске Србије, Доктрини КоВ и Упутству за оперативно планирање и рад команди у Војсци Србије, у осталим доктринарним документима није детаљније разматрана као таква. У наведеним документима постоје извесне разлике у дефинисању садржаја војне димензије оперативног окружења што је и предмет даљих разматрања по овом питању. Према Доктрини операција војна димензија оперативног окружења „обухвата пријатељске снаге, противничке и неутралне снаге, које се, поред снага Војске Србије, налазе у оперативном окружењу и својим деловањем га мењају, остварујући утицај на извршење задатака. Разликују се по организацији, циљевима и начину испољавања утицаја. С обзиром на то, снаге у зони операције су регуларне и нерегуларне.“¹⁰³

Временска димензија као варијабла се односи на трајање операције. Одлука да се операција изведе брже или спорије може бити од кључног утицаја на начин извођења операције. Брже или спорије извођење операције може довести до повећаних губитака у људству и техници, или до њиховог смањења, што зависи од конкретне ситуације. Човек може утицати на временску димензију рационалним коришћењем овог ресурса. Утврђивање потребног времена врши се према три модела: искуствено, статистички и научно. У савременим операцијама тешко се може на научним основама одредити време трајања неке будуће операције. Искуствено се релативно брзо може проценити оквирно време трајања операције, али је то субјективна категорија. Научно одређивање времена је најпрецизније, али није увек економски оправдано и захтева време за реализацију. Додатан проблем у одређивању времена трајања операције представља и чињеница да постоји само један документ нормативног карактера који регулише проблематику одређивања времена за извршење неке активности у Војсци (Упутство о нормирању у

¹⁰² Бранимир Марковић и Дано Маврак, *Обавештајно обезбеђење у функцији утврђивања цене коштања операције*, Војно дело, зима 2014. године, страна 135.

¹⁰³ Јадранко Јукић, Радован Бабић, Зоран Лунић и Саша Величковић, *Теоријски и практични аспекти оперативног окружења у планирању операција*, Војно дело 6/2017, страна 238.

ОС из 1974. године).¹⁰⁴ Ако томе додамо да је динамичан развој технике у протеклих 40 година убрзао процесе, може се закључити да је неопходно израдити нове нормативе без којих је тешко тачно предвиђање цене коштања операције.

Политичка димензија као варијабла је разматрана у Упутству за оперативно планирање и рад команди у Војсци Србије, Доктрини операција Војске Србије и Доктрини Копнене војске. Политичка димензија приказује расподелу одговорности и моћи на различитим нивоима политичког система. Односи између политичких вођа, партија и покрета и њихови односи са осталим димензијама окружења могу имати позитиван или негативан утицај на употребу снага Војске. Политички циљеви оружаног сукоба подређени су и одражавају националне интересе страна у сукобу. У савременим условима недељиве безбедности политичка димензија оперативног окружења битно утиче на извођење операција. Дакле, утицај политичке димензије треба посматрати и кроз одлучивање о рату и миру, затим кроз доношење разних законских, програмских и општих аката, као и кроз руковођење системом одбране, јер све то остварује посредан утицај и на само извођење операција.¹⁰⁵

Социјална димензија окружења као варијабла огледа се у јавном мњењу и његовом односу према операцији, поштовању међународног хуманитарног права, обезбеђењу подршке за остварење операције, управљање цивилно војном сарадњом, схватањима група, покрета и организација грађана који заједно представљају чиниоце цивилног окружења у операцији подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности. Социјална димензија може да обухвата и: становништво и демографске карактеристике амбијента, бројну и просторну величину популације, националну и верску структуру, друштвене, културне и традиционалне вредности, религијску заступљеност и сујеверје, медијски утицај и пропаганду.¹⁰⁶ У интеракцији са политичком и економском, уз примену технологије и медија за масовну и глобалну комуникацију, социјална димензија појачава политичке ефекте и оправдава различите, економске и све друге интересе страна у припреми и извођењу операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Горан Радовановић и Самед Каровић, *Нормирање времена процеса рада у војној организацији*, Војно дело, Београд 2014. година, стр. 247.

¹⁰⁵ Јадранко Лукић, Радован Бабић, Зоран Лунић и Саша Величковић, *Теоријски и практични аспекти оперативног окружења у планирању операција*, Војно дело 6/2017, стр. 237.

¹⁰⁶ Раде Славковић, Дејан Кршљанин, *Утицај оперативног окружења на сајбер претње*, Војно дело 2015. године, страна 350.

¹⁰⁷ Милан Здравковић, Драган Јевтић и Александар Думић, *Припрема операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности*, Војно дело 8/2017, страна 209.

Економска димензија као варијабла представља основу развоја сваког друштва (државе) и, у том смислу, сматра се једном од кључних полуга моћи у међународним односима. Савремено друштво карактерише значајна неравномерност у расподели економске моћи. У свету, у економском смислу, доминира мањи број држава, док се већина налази у сфери тзв. трећег, па и четвртог света. Управо ова чињеница директно указује на извор асиметричности у савременим сукобима, која се огледа у несразмерној употреби снага (велике војне силе и њихове коалиције сукобљавају се са терористички настројеним групама и државама) и несразмерној и неконвенционалној примени силе у остваривању интереса (економских, војних и политичких) у тим сукобима. Асиметричност директно проузрокује неконвенционалност у испољавању дејстава. Специфични примери су класичне терористичке активности и испољавање сајбер тероризма, а све ради масовног застрашивања и стварања неповерења у безбедност на глобалном и светском нивоу. У односу на оперативни оквир, економска димензија испољава утицај кроз расположивост и одрживост ресурса супротстављених страна и објективност у одређивању економских циљева војних операција и степен њихове остварености. Када економска димензија карактерише повољан утицај у оперативном окружењу, стварају се предуслови за успостављање технолошке и информационе надмоћи, која је пресудна за остварење војних циљева и извођење офанзивне операције.¹⁰⁸

Технолошка димензија као варијабла окружења је описана у Доктрини дуготрајних операција и као таква уважава чињеницу да непрекидан и убрзан технолошки развој, у интеракцији са осталим димензијама, представља значајан фактор комплексности оперативног окружења, као и да тенденције у технолошкој димензији испољавају посебан утицај на планирање, припрему и извођење савремених операција. Према Доктрини операција основни чиниоци технолошке димензије оперативног окружења су: „развој борбене и информационе технике, аутоматизација у подршци доношења одлука у реалном времену, унапређење визуелизације зона операција, селекција и одабир циљева и оптимално ангажовање ресурса у односу на утврђена жељена крајња стања.“¹⁰⁹ Доктрина КоВ, попут Доктрине операција, уважава чињеницу да тенденције у технолошкој димензији испољавају посебан утицај на планирање, припрему и извођење савремених операција, али наглашава потребу праћења развоја

¹⁰⁸ Раде Славковћ, Дејан Кршљанин, *Утицај оперативног окружења на сајбер претње*, Војно дело 5/2015, страна 348-349.

¹⁰⁹ Јадранко Јукић, Радован Бабић, Зоран Лунић и Саша Величковић, *Теоријски и практични аспекти оперативног окружења у планирању операција*, Војно дело, Београд 6/2017, страна 244-245.

технолошке димензије како би се снаге Копнене војске опремале неопходним средствима наоружања и војне опреме (НВО), како се не би довеле у подређен положај. Када су у питању чиниоци технолошке димензије оперативног окружења Доктрина КоВ препознаје само један, односно износи да „основни чинилац технолошке димензије оперативног окружења јесте развој ратне технике кроз производњу нових и модификацију средстава наоружања и војне опреме, ради унапређења њихове ватрене, маневарске и заштитне моћи.“¹¹⁰

Информациона димензија безбедносног окружења, према америчким доктринарним погледима, у структуралном смислу има свој глобални, национални и војни контекст, односно ниво.¹¹¹ Медији и правилно управљање информацијама имају значајни утицај на обликовање савременог оперативног окружења. Информациона димензија као варијабла окружења подразумева: постојање инфраструктуре (мрежна информатичка архитектура, информациони системи, информационе технологије); масовност употребе командно-информационих система и аутоматизација процеса доношења одлука и командовања; развијен комуникациони систем; брз пренос података и информација у реалном времену; остварење надмоћности у информационом домену и сајбер простору уз потпуну заштиту информација. Информациона димензија обухвата појединце, организационе и техничке системе, податке и процесе којима се прикупљају, обрађују, размењују, користе и штите информације. У корелацији са осталим димензијама значајно мултиплицира утицај на све делатности и процесе у оперативном окружењу. Значај информације у савременим сукобима огледа се у чињеници да је она фактор оружане борбе. Информациона димензија непосредно је везана за технолошку димензију, посебно у домену информационе технологије. Суштина деловања информационе димензије односи се на два елемента. Први, да се командама омогући визуелизација (слика) бојишта, чиме се замењује стереотип топографских карата и процена противника. Други аспект информационе димензије јесте стварање информационе супериорности у односу на противника.¹¹²

¹¹⁰ Јадранко Лукић, Радован Бабић, Зоран Лунић и Саша Величковић, *Теоријски и практични аспекти оперативног окружења у планирању операција*, Војно дело, Београд 6/2017, страна 244-245.

¹¹¹ Милан Миљковић, Драган Јевтић и Слободан Стојичевић, *Информациона димензија безбедносног окружења – основна обележја*, Војно дело 2/2022, страна 1/24.

¹¹² Раде Славковћ, Дејан Кршљанин, *Утицај оперативног окружења на сајбер претње*, Војно дело 5/2015, страна 351.

2.4.2 Димензије (варијабле) оперативног окружења од значаја за мисију

Варијабле мисије описују карактеристике подручја операције, фокусирајући се на то како оне могу утицати на мисију. Укључивање анализе оперативних варијабли осигурава да команданти узму у обзир најбоље доступне релевантне информације о условима који се односе на мисију. Коришћење оперативних варијабли као извора релевантних информација за варијабле мисије омогућава командантима да прецизирају ситуационо разумевање свог оперативног окружења и да визуелизују, описују, усмеравају, руководе и процењују операције. Варијабле од значаја за мисију војних снага су: *мисија, противник, терен и време (као временска појава), доступне трупе и подршка, расположиво време и цивилна питања* што је приказано у табели 1.¹¹³

Варијабла	Опис варијабле
Мисија	Као део анализе мисије, анализира се оперативно наређење вишег штаба да би се утврдило како јединица доприноси мисији вишег штаба. Потребно је испитати следеће информације: – мисија вишег штаба и намера команданта, – концепт рада вишег штаба, – наведени, подразумевани и суштински задаци, – ограничења. Производ овог дела анализе мисије је поново наведена мисија. Поновљена мисија је једноставан, концизан израз основних задатака које јединица мора да оствари и сврхе коју треба постићи. У изјави о мисији се наводи ко (јединица), шта (зadataк), када (или критично време или по налогу), где (локација) и зашто (сврха операције).
Противник	Анализа мисије одређује како се доступне информације о противнику односе на операцију и било какав утицај на подршку. Ово може укључивати противничке диспозиције (укључујући организацију, снагу, локацију и тактичку мобилност), доктрину, опрему, способности, рањивости и вероватне правце деловања.
Терен и време	Анализа терена и времена су неодвојиви и директно утичу на међусобни утицај на војне операције. Терен обухвата природне карактеристике (као што су реке и планине) и карактеристике које је направио човек (као што су градови, аеродроми и мостови). Анализа терена се врши употребом пет војних аспеката терена изражених у меморијском помагалу ОПКПМ: О сматрање и ватрена поља, П равци приступа, К ључни и одлучујући терен, П репреке, М аскирање и прикривање. Војни аспекти времена укључују видљивост, ветар, падавине, облачност, температуру и влажност.
Доступне јединице и подршка	Можда је најважнији аспект анализе мисије утврђивање потенцијала јединице тј. да обухвати све доступне трупе и подршку. Ово укључује трупе придружене јединици или у директној подршци тој јединици, укључујући цивиле, извођаче радова, невладине организације и међународне организације. Анализа реално одређује све расположиве ресурсе и опрему. Анализа одређује залихе, услуге и подршку доступне од стране заједничких земаља домаћина и партнера уједињених акција.
Расположиво време	Команданти и командири процењују расположиво време за планирање, припрему и извршавање мисија. Анализа времена не само да одређује колико је времена на располагању, већ идентификује време потребно за аспекте мисије јединице као што су припрема, кретање, борба и одржавање и утицај на извршење.
Цивилна питања	Цивилни аспекти су утицај вештачке инфраструктуре, цивилних институција и активности цивилних вођа, становништва и организација у зони операција на вођење војних операција. Цивилна разматрања обухватају шест карактеристика: области, структуре, способности, организације, људи и догађаји (ОССОЉД).

Табела 1 Варијабле оперативног окружења од значаја за мисију војних снага

¹¹³ MISSION VARIABLES, https://www.moore.army.mil/Infantry/DoctrineSupplement/ATP3-21.8/chapter_03/OperationalOverview/OperationalEnvironment/index.html, преузето 04. фебруара 2024. године.

Модел елемената оперативног оквира има шест варијабли (мисија, противник, оперативни распоред сопствених снага и подршке, оперативна организација простора, цивилно-војна сарадња и време) које су прилагођене, пре свега, тактичком нивоу.¹¹⁴

Анализом војне димензије безбедносног окружења се долази до информација које указују на сложену мрежу карактеристика, елемената и варијабли које утичу на безбедност земље и региона. Војно безбедносно окружење укључује различите аспекте, укључујући територијалну целинитост, војну способност, безбедносне изазове и претње, као и регионалне и међународне односе. Важно је препознати варијабле које утичу на ову димензију безбедносног окружења и континуирано пратити њихове промене како бисмо адекватно одговорили на изазове и претње. Унапређење војног безбедносног окружења захтева комплексан приступ који укључује сарадњу са регионалним и међународним актерима, јачање капацитета, и изградњу одговорних механизма за реаговање на изазове, у складу са дужностима и обавезама Републике Србије као суверене и безбедне државе.

¹¹⁴ Елементи овог модела познати су у НАТО као варијабле мисије METT-TC што је акроним од енглеских речи: Mission, Enemy, Terrain and weather, Troops and support available, Time available and Civil considerations.

3. ПРОЦЕС АНАЛИЗЕ ВОЈНЕ ДИМЕНЗИЈЕ БЕЗБЕДНОСНОГ ОКРУЖЕЊА

Као што је раније наведено, разумевање војног и оперативног окружења је од суштинског значаја за дефинисање услова потребних за постизање војних циљева.¹¹⁵

Процес анализе војне димензије безбедносног окружења спроводи се ради сагледавања стања и трендова спољних и унутрашњих чинилаца војно-оперативног окружења и њиховог утицаја на војни аспект безбедности државе. Сагледавају се појединачни, кумулативни и хибридни утицаји свих елемената војне димензије окружења.

У оквиру овог процеса врши се процена ефеката релевантних фактора који се односе на војно-оперативно окружење у којем се налазе обе стране (сопствене снаге и непријатељ), и где оне планирају да изводе дејства. У смислу извођења војних дејстава и операција, најважнија намена је да се идентификују коридори мобилности и правци довођења сопствених и непријатељевих снага. Процес анализе војно-оперативног окружења обухвата активности груписане у три поткорака:

- дефинисање војног и оперативног окружења;
- опис утицаја војног и оперативног окружења на употребу војних снага обе стране;
- анализа противника.

3.1. Дефинисање војног и оперативног окружења

Оно што доприноси ефикасности сваке војне активности је постојање склада између мисије и задатка сваке јединице, њених људских и техничких потенцијала и организације, са војним окружењем у којем се налази јединица. Ефикасност извршења сваког задатка резултат је хармоничне комбинације ових наведених елемената који чине модел.¹¹⁶

Дефинисање војно-оперативног окружења обухвата одређивање специфичних карактеристика војно-оперативног окружења у којем се планира извођење војних дејстава, а које могу да имају утицај на могуће варијанте употребе војних снага и одлуку команданта у том смислу.

Дефинисање војно-оперативног окружења се реализује кроз следеће фазе:

- идентификовање најважнијих карактеристика војно-оперативног окружења;

¹¹⁵ USA Joint Chiefs of staff, *Joint Intelligence Preparation of the Operational Environment*, страна 10.

¹¹⁶ Драгомир Ђурић и Жикица Барџић, *Процес управљања ризицима*, Војно дело 1/2017, страна 440.

- дефинисање граница зоне операције (одговорности војних снага);
- анализа мисије и намере војних снага.

3.1.1. Идентификовање најважнијих карактеристика војног и оперативног окружења

Идентификовање најважнијих карактеристика војног окружења је аналитички процес и континуирани процес који укључује четири главне фазе: (1) анализа свих димензија окружења, (2) опис утицаја окружења на употребу војних снага (3) процену противника; и (4) дефинисање и описивање потенцијалних праваца употребе војних снага противника.¹¹⁷

У зависности од додељене мисије, идентификација најважнијих карактеристика окружења се спроводи анализом свих димензија оперативног окружења (физичке, војне, временске, политичке, социјалне, економске, технолошке и информационе). За *војну димензију* се тежишно анализира копно, ваздушни простор и водена средина у којој се налазе војне снаге, и за које се врши општа војногеографска процена (опште карактеристике стратегијских, оперативних и тактичких праваца). За *информационо окружење*, анализира се електромагнетни спектар, кибернетски простор, телекомуникације, средства информисања, информатичка опремљеност и повезаност итд.).

За *анализу противника*, тј претње, анализирају се непријатељеве снаге и њихове способности (локација, покретљивост, општи капацитети и домет и опште могућности оружја и оруђа). На пример, у овој фази анализа оружаних снага противника и трећих страна ограничено је на откривање снага које би могле утицати на мисију заједничких снага на основу њихове локације, мобилности, заједничких могућности, значајаног домета и стратешке намере.

Одређене карактеристике оперативног окружења могу добити додатно значење у зависности од врсте мисије додељене комбинованим снагама. На пример, *присуство цивилних организација* за помоћ у ванредним ситуацијама било би важан фактор током операције хуманитарне помоћи.

Током великих операција важне карактеристике оперативног окружења ће укључивати *локацију критичних ресурса* (као што су извори воде током операција у пустињи), противничка локација и спољни извори снабдевања, као и локација и одрживост пријатељских снага и спољних организација.

¹¹⁷ USA Joint Chiefs of staff, *Joint Intelligence Preparation of the Operational Environment*, страна XI.

У зависности од додељене мисије, економска трговина између противника и трећих земаља може утицати на процес доношења одлуке команданта.¹¹⁸

3.1.2. Дефинисање граница зоне операције и одговорности војних снага

Границе зоне одговорности и операција војних снага обухвата географски простор у којем је команданту додељена одговорност (овлашћење) да изводи војне операције и друге активности. То је простор који утиче на извођење борбених дејстава и неборбених активности или се мења у односу на њих. Зону одговорности и операције у начелу одређује претпостављени, а дефинише се у односу на додељену мисију и задатке, и углавном зависи од могућности сопствених борбених система и непријатеља – претње.

3.1.3. Анализа мисије и намене војних снага

Анализа мисије војних снага се обично врши под вођством команданта војних снага. Карактеристике мисије укључују: (1) врсту разматране или планиране војне операције; (2) циљ операције; (3) количину времена на располагању за планирање и извршавање; (4) очекивано трајање операције; (5) ризике којима треба управљати; и (6) да ли ће бити укључене савезничке или коалиционе снаге. Приликом анализе треба узети у обзир оперативна ограничења (факторе одвраћања) који би могли утицати на обављање задатака. На пример, ограничења цивилних жртава и изјаве о недопустивости удара на објекте или формације пружиће оквир за размере мисије.¹¹⁹

3.2. Опис утицаја војног и оперативног окружења на употребу војних снага обе стране

Опис утицаја војно-оперативног окружења обухвата описивање утицаја војно-оперативног окружења на сопствене и непријатељеве снаге, односно на начин извршавања њихових задатака и операција. Ова активност омогућава да се сагледа, одабере и експлоатише физичка димензија у комбинацији са осталим димензијама војног и оперативног окружења. Значи, можемо да резимирамо да анализа војно-оперативног окружења на употребу војних снага обе стране обухвата:

- анализу војно-оперативног окружења;
- опис утицаја војно-оперативног окружења на сопствене и непријатељеве могућности.

¹¹⁸ USA Joint Chiefs of staff, *Joint Intelligence Preparation of the Operational Environment*, страна II-4 и II-5.

¹¹⁹ Исто, страна II-4.

3.2.1. *Анализа војно-оперативног окружења*

Снаге се употребљавају у вишедимензионалном војно-оперативном окружењу у којем владају одређени услови и који се мењају у току употребе снага. Услове у оперативном окружењу дефинишу учесници и њихове међусобне везе. Сврха анализе војно-оперативног окружења је његово разумевање пре, у току и након употребе снага. Потпуним разумевањем оперативног окружења идентификује се проблем који треба решити и предвиђају потенцијални резултати ангажовања сопствених снага, противничких и неутралних учесника. У овој фази морају да се разјасне разлози и очекивања за промену постојећих услова, упореде постојеће или нове инструкције са осталим постојећим упутствима, идентификују познате чињенице и процене изводљивост, прихватљивост и одрживост било које акције за достизање жељеног крајњег стања.¹²⁰

У оквиру ове фазе анализе, анализирају се релевантни физички, нефизички и географски аспекти оперативног окружења. Сваки аспект оперативног окружења процењује се тако да се анализирају његове одговарајуће карактеристике и процењује његов потенцијални утицај на војне операције.

Метеоролошки услови се посматрају у смислу њихове способности да мењају појединачне аспекте оперативне ситуације и у погледу њихове способности да директно утичу на војне операције у целини. На пример, иако обилне падавине могу утицати на копно изливањем река и погоршавајући проходност по земљи, то може утицати и на друге аспекте оперативне ситуације, смањујући могућности операција у ваздушном простору, погоршавајући неке врсте радио комуникације или ограничавање ефикасности неких ваздушних, копнених и морских система наоружања.

Анализа такође треба да се фокусира на утицај околине и времена за нежељене хемијске, биолошке, радиолошке и нуклеарне ефекте. Уништавање нуклеарних реактора и постројења за производњу и складиштење оружја представља посебне изазове.¹²¹

Анализа копненог подручја војно-оперативног окружења концентрише се на карактеристике рељефа као што су транспортни системи (информације о путевима и мостовима), површински материјали, подземне воде, природне препреке као што су велике водене површине и планине, врсте и дистрибуција вегетације и конфигурација површинске дренаже.

¹²⁰ Вангел Милковски, *Моделовање употребе снага у операцијама Војске Србије*, Војно дело зима/2012, страна 76-77.

¹²¹ USA Joint Chiefs of staff, *Joint Intelligence Preparation of the Operational Environment*, страна II-10.

Приликом анализе терена увек треба узети у обзир утицај временских услова, као и промене које могу настати ратним дејствима. На пример, ниске температуре могу смањити вредност препрека у облику река или мочвара замрзавањем површине довољно да омогућавају оперативни маневар. Слично томе, на карактеристике мобилности војних снага могу утицати војне акције које могу претворити изграђена подручја у рушевине при чему уништени насипи и мостови могу проузроковати појаву избеглица које блокирају насељена места.

Такође је важно анализирати кумулативни утицај ветра, температуре, влажности, сунчеве светлости, терена и падавина на потенцијалне примене хемијског и биолошког оружја, а како би се предузеле одговарајуће заштитне мере. Ово је први корак у процесу за анализу војних аспеката подручја (зоне осматрања, маскирање и прикривање, препреке, кључни делови терена и путеви приступа). Након ове анализе следи процена како ће земљиште утицати на војне операције.¹²²

а) Анализа окружења отпочиње анализом терена, тако што се дефинишу најпогоднији правци, зоне и рејони на којима ће се изводити борбена дејства и неборбене активности, тј. који су најповољнији начини за експлоатацију предности које пружа терен за сопствене снаге, као и позитивне и негативне утицаје праваца на непријатељеве снаге. Циљ анализе терена је да се сагледају чиниоци који увећавају искоришћење сопствених могућности, уз истовремено умањење искоришћења непријатељевих потенцијала.

Посебно треба идентификовати рејоне који омогућавају извођење разноврсних облика маневара, дејстава, противдејстава, обезбеђења и командовања, односно одбрану и напад (нпр. логистички рејони у оквиру зоне операције могу захтевати мању анализу у односу на главну зону извођења борбених дејстава).

Аспекти утицаја терена који се анализирају:

- зоне осматрања и дејстава (ватри);
- покривеност и заштита од дејстава;
- препреке и објекти;
- кључни рејони (тачке) и
- правци довођења снага.

Анализа зона осматрања и дејстава омогућава одређивање потенцијалне линије и зоне ватрених дејстава, најопасније зоне и „мртве углове”, потенцијалне локације

¹²² USA Joint Chiefs of staff, *Joint Intelligence Preparation of the Operational Environment*, страна II-10.

ватрених система и оружја и рејоне где су маневарске јединице осетљиве и изводи се најчешће на тактичком нивоу.

Анализа покривености и заштите од дејстава (обрнути смер у односу на осматрање и зоне дејства) омогућава идентификовање утицаја пошумљености, утицаја падавина на израду заклона, ровова и саобраћајница, природна склоништа (пећине), нагибе, насипе, зграде и друге објекте, те специфичности у односу на нападна и одбрамбена дејства. Анализа се комбинује са резултатима претходних анализа и предуслов је за касније одређивање:

- (1) праваца довођења снага,
- (2) рејона одбране и
- (3) груписања снага.

Анализа препрека и објеката (природних и вештачких) омогућава утврђивање коридора мобилности кроз: (1) уочавање најзначајнијих препрека у зонама операције, обавештајне одговорности и обавештајног интересовања; (2) дефинисање ефеката сваке препреке на мобилност и развој снага и (3) интеграцију ефеката свих препрека. Анализа препрека комбинује се са претходним анализама и одређују се зоне проходности за сваку мисију јединице, према следећем: „Проходна”, „Делимично проходна” и „Непроходна”. Делимично проходан терен отежава кретање до одређеног степена, нпр. потребни су мали напори за његово савлађивање и могуће је да ограничи брзину (процењује се у односу на јединицу и основна средства којима располаже – тб, мб, пб итд.). Непроходан терен умногоме отежава или успорава кретање борбених формација и потребни су велики напори за његово савлађивање, што не значи да је немогуће, већ непрактично.

Анализа кључних рејона и тачака представља анализу локације или рејона – зоне коју треба напасти, заузети, задржати, одбранити или контролисати, а у циљу постизања предности у односу на непријатеља (исто важи и за другу страну, нпр. кључна тачка – рејон је неки важан мост, превој, плато итд.). Обично се представљају и одлучујуће тачке, преко којих се стиже до центра моћи (центра гравитације) које варирају у зависности од командног нивоа. Затим се врши интегрисање закључака претходних анализа и даје резултат анализе кључних рејона (тачака). Ако кључни рејон или тачку представља нека активност, ситуација, процес, становништво и др., а не може се обележити на лејерима, картама и скицама, треба је описати и чувати уз израђене лејере, карте, скице и сл.

Анализа праваца довођења снага врши се да би се установиле најпогодније копнене, ваздушне или водене комуникације које снаге могу да користе ради постизања циља или савлађивања кључних рејона (тачака). Ова анализа је важна јер се све варијанте употребе (курсеви акција), које ће се касније разматрати, изводе у оквиру анализираних праваца. У комбинацији са резултатима претходних анализа, посебно препрека, врши се:

- (1) утврђивање коридора мобилности,
- (2) категоризација коридора,
- (3) груписање коридора у правце довођења,
- (4) анализа праваца и
- (5) одређивање предности једних праваца у односу на друге.

Правци довођења разматрају се за један степен ниже (у односу на снаге непријатеља – претњи) и морају имати приступ кључним тачкама – рејонима (одлучујућим тачкама), омогућити једноставан покрет, изводити директно на објекат и пружати повољне услове за осматрање и извођење борбених дејстава и неборбених активности.

б) Анализа временске димензије игра значајну улогу у описивању војне димензије оперативног окружења. Избор времена може значајно утицати на примењивање стратегија у војним операцијама. Анализом утицаја времена одређује се:

- како време, као метеоролошка појава, утиче на људство, наоружање, опрему и операцију (климатски услови и појаве, ветрови по висинама – правци и јачина, периодичност, облачност – по саставу и висинама, падавине, магла и сумаглица, влажност ваздуха, видљивост – хоризонтална и коса, ваздушни притисак, илуминација и други релевантни фактори и
- како астрономско време (расположиво време, свитање, смркавање и др.) утиче на планирање и извођење војних операције.

в) У оквиру анализе других димензија војно-оперативног окружења, у завиности од намене и задатака војних снага, сагледавају се и друге карактеристике војно-оперативног окружења као што су политичке снаге у оквиру окружења, религијске групе, административни и управни центри, патриотске и друге организације, социјалне организације, политичке организације, религијске организације, криминалне организације, синдикална удружења, мултинационалне корпорације, УН агенције, комуникацијски торњеви, невладине организације и сл.

У табели 2, као примери, дати су елементи анализе различитих димензија војно-оперативног окружења, са подваријаблама наведених димензија.¹²³

Политичка димензија - Ставови према нашој држави - Центри политичке моћи - Врста владе - Ефикасност владе - Легитимитет владе - Утицајне политичке групе	Војна димензија - Војне снаге - Владине паравојне снаге - Недржавне паравојне снаге - Ненаоружани борци - Невојни наоружани борци - Војне функције	Економска димензија - Економска разноликост - Степен запослености - Економска активност - Илегална економска активност - Банкарство
Социјална димензија - Демографски микс - Друштвена нестабилност - Образовни ниво - Етничка разноликост - Верска разноликост - Кретање становништва - Криминална активност - Људска права - Болести - Центри друштвене моћи - Културне норме и вредности	Инфраструктурна димензија - Грађевински образац - Урбане зоне - Присутне комуналије - услуге - Саобраћајна архитектура	Информациона димензија - Јавни медији за комуникацију - Способности за вођење информационог рата (INFOWAR) - Обавештајни апарат - Управљање информацијама
Физичка димензија - Терен - Природне опасности - Клима	Времнска димензија - Културна перцепција времена - Мерење времена - Кључни датуми, кључни временски периоди, кључни догађаји	

Табела 2 - Димензије војно-оперативног окружења са подваријаблама за анализу окружења

3.2.2. Опис утицаја војно-оперативног окружења на сопствене и непријатељеве снаге

У фази процеса описивања утицаја војног окружења процењује се утицај тренутне ситуације на војне могућности противника, пријатељских и неутралних земаља и заједничке акције што значи да се сви релевантни физички и нефизички аспекти војно-оперативног окружења анализирају.¹²⁴

Обједињена анализа терена, времена и других карактеристика војно-оперативног окружења је један производ који даје основ за опис утицаја окружења на сопствене и вероватне непријатељеве варијанте употребе. На основу спроведене анализе, реализује се следеће:

- разрађују се и предлажу приоритетни правци за довођење сопствених снага,

¹²³ Headquarters, Department of the Army, Washington DC, *Operational Environment and Army Learning*, 26 November 2014, страна 1-6.

¹²⁴ USA Joint Chiefs of staff, *Joint Intelligence Preparation of the Operational Environment*, страна II-9.

- презентују се најподеснији одбрамбени рејони и зоне у односу на правце довођења снага непријатеља,
- предлажу се периоди када временски услови омогућавају оптималну употребу снага и оружних система, и
- разрађују се друге карактеристике које могу остварити већи утицај на сопствено ангажовање.

Спровођење наведеног поступка омогућава да се опишу сви утицаји оперативног окружења из перспективе непријатељеве стране и донесе закључак о могућностима и вероватном начину ангажовања противника. Могућности противника се изражавају у терминима широких циљева и помоћних операција које противник може предузети да спречи извршење пријатељске мисије. У нормалним операцијама обично се дефинишу као напад, заштита, јачање и повлачење. Сваки од ових заједничких циљева може се поделити на много конкретнијих циљева управљања. На пример, повлачење може имати облик кашњења трупа, док се офанзивна операција може састојати од окружења или продора. Друге важне могућности могу укључивати употребу ракетног наоружања, десантни напад или операције обмане. Таква обмана може укључивати у себи дезинформације, неинформативност или пропаганду усмерену на одређену или широку публику. Запослени у односима с јавношћу сарађују и синхронизују своје релевантне информативне активности за суочавање са утицајем противничких информација.¹²⁵

3.3. Анализа противника

Уколико познајеш свог непријатеља и уколико познајеш самога себе – не треба да се плашиш резултата стотине битака.¹²⁶

Командант увек мора пажљиво да размисли како довести противника у заблуду о стварним намерама трупа. За достигнућа изненађења командант може свесно да разради измене борбеног плана на начин који није очигледан решења која захтева ситуација.¹²⁷ Знајте непријатеља, знајте себе - ваша победа никада неће бити угрожена. Знајте терен,

¹²⁵ USA Joint Chiefs of staff, *Joint Intelligence Preparation of the Operational Environment*, страна II-64.

¹²⁶ Кинески писац и мислилац Сун Цу (544-496. године п.н.е.). Његово право име је Сун У, али је такође познат и као Чанг Цин. Аутор је дела “Умеће ратовања” које се сматра једним од најстаријих војних књига на свету. Састоји од 13 поглавља које је свако посвећено једном аспекту ратовања.

¹²⁷ Исто као 125, страна I-21.

знајте време - тада ће ваша победа бити потпуна.¹²⁸ Колико год да је командант био заокупљен развојем сопствених мисли, понекад је потребно узети у обзир противника.¹²⁹

Наченик генералштаба немачке војске Генерал филд маршал Хелмут вон Молтке још у 19. веку наводи: *“Господо, примећујем да непријатељ увек има три опције (курса акције) и да обично бира четврту.”*

Пред све савремене оружане снаге поставља се основни задатак – владати информацијама о окружењу и противнику – претњи, а истовремено извршити њихову анализу и процене пре противника – претње, у циљу оптималног ангажовања сопствених снага и отежавања или онемогућавања намера супротне стране.

Анализом противника мора се утврдити његов доктринарни модел, независно од терена и временских услова, пре свега на основу доктринарних начела употребе непријатеља, доступних сазнања или претходних искустава. Процена непријатеља састоји се од разраде података установљених идентификовањем најважнијих карактеристика оперативног окружења према следећим елементима: распоред (мирнодопски или у очекујућим рејонима), тактика, оперативне способности и готовост, обука, логистика, систем командовања и руковођења, обавештајно-извиђачки капацитети, регрутовање и мобилизација и остала подршка (националних, невладиних и осталих агенција). У коначном, може да се каже да анализа притвника обухвата утврђивање непријатељевих капацитета и доктринарних начела, тактику, технику и процедуре које могу бити употребљене.

Процена непријатеља реализује се кроз:

- ажурирање и креирање модела противника,
- утврђивање тренутне ситуације противника,
- идентификовање способности и рањивости противника,
- идентификовање центра гравитације противника,
- идентификовање противничког курса акције.

3.3.1. *Ажурирање и креирање модела начина употребе војних снага противника*

Противнички модели се посматрају као начини деловања или његови претпостављени начини деловања у сличним условима. Ови модели најбоље користе командантима обзиром да се не заснивају само на детаљном проучавању уобичајене или

¹²⁸ USA Joint Chiefs of staff, *Joint Intelligence Preparation of the Operational Environment*, страна II-1.

¹²⁹ Исто, страна II-55.

“доктринарне“ организације противника, опреме, оперативних процедура и односа већ узимају у обзир како ће противник реаговати на одређену војну ситуацију. Противнички модели се обично завршавају пре распоређивања и стално се ажурирају по потреби, а у складу са током војних операција.

Модели се састоје од три главна дела: (1) графичке слике противничких оперативних шема повезаних са одређеним курсом акције; (2) описа префериране тактике и опције противника; (3) и листе посебно важних циљева.¹³⁰

3.3.2. *Утврђивање тренутне ситуације код противничких војних снага*

Тренутна ситуација са противником заснива се на проценама следећих фактора за сваку противничку или војну силу: састав, попуњеност, снага, тактичко-технички подаци, обученост, логистика, ефикасност, електронски технички подаци, персонал и остали различити подаци (информације које доприносе стицању знања, историјске студије, културне карактеристике, цивилно-војни односи и сл.).¹³¹

3.3.3. *Идентификовање способности и рањивости противника*

Рањивости противника су аспекти или компоненте критичних захтева који су недовољни или рањиви на директне или индиректне нападе, а у циљу постизања одлучујућих или значајних резултата. Међутим, у идентификацији критичних рањивости аналитичари би требало да упореде њихову критичност са њиховом доступношћу, рањивошћу, вишком, способношћу опоравка и утицајем на цивилно насељење. Аналитичари користе системску перспективу да идентификују критичне факторе у вези са сваким елементом противника.¹³²

3.3.4. *Идентификовање центра гравитације противника*

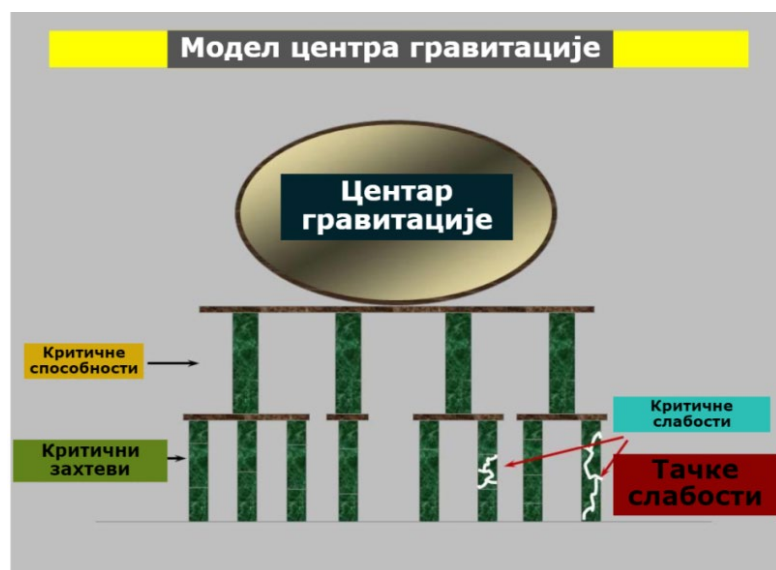
У нашој војној теорији уведена је измена која се односи на елемент центар моћи као замена за елемент центар гравитације. Претходно дефинисање тог елемента није искључено, већ је дефинисано да се могу равноправно користити оба термина за овај елемент. Обзиром да су центри моћи дефинисани у множини, а у доктринама центар

¹³⁰ USA Joint Chiefs of staff, *Joint Intelligence Preparation of the Operational Environment*, страна II-56.

¹³¹ Исто, страна II-62 и II-63.

¹³² Исто, страна II-66.

гравитације у једнини, може се закључити да имамо више центара моћи, а само један центар гравитације у операцији према доктринарним документима.

Слика 5 - Модел центра гравитације

Центри моћи – центри гравитације као термин потиче као категорија из америчке војне културе. Генеа концепта центра гравитације у америчким доктринарним документима потиче из Клаузевицевог дела „О рату“. У поменутом делу се, између осталог, наводи следеће: „Морају се имати на уму доминантне карактеристике обе зарађене стране. Из њих се развија центар гравитације, центар свих снага и покрета, од којег зависи све. То је тачка на коју би сва наша енергија требала бити усмерена.“ У истом делу, даље каже: „Први задатак у планирању рата је идентификовати противничке центре гравитације и ако је могуће свести их на један“. Суштина оперативног модела операције јесте препознавање противничког центра моћи (центра гравитације), идентификовање његове критичне слабости и осмишљавање оригиналних, ефикасних и економичних средстава напада на противнички центар моћи (центар гравитације) расположивим снагама и ресурсима, уз истовремено очување повезаности и издржљивости сопствених снага и центара моћи (центара гравитације). Коришћењем оба термина ствара се непотребна нејасноћа у самом појмовном одређењу јер моћ и гравитација су суштински различити термини. Најједноставније објашњење је да су центри гравитације извори моћи. Центри моћи (центри гравитације) су физички или морални ентитети који су извори физичке или моралне моћи, снаге и отпора. То су, углавном, динамични и моћни носиоци активности или утицаја који поседују карактеристике и способности неопходне за ефикасну и ефективну одбрану и напад.

Центри моћи (центри гравитације) деле се на сопствене и противничке. Сопствени центри моћи (центри гравитације) су извор физичке или моралне моћи сопствених снага (примарни циљ противника), а противнички су извор физичке или моралне моћи противничких снага (примарни циљ за сопствене снаге). Центар моћи (центар гравитације) се може посматрати и као група карактеристика, способности и извора моћи из којих систем генерише своју моралну или физичку снагу, слободу акције и вољу да делује, а везан је увек за циљ. Уколико се циљ мења и центар моћи (центар гравитације) се може променити. Доктрина операција и доктрина планирања описују да се анализа центра моћи (центра гравитације) изводи кроз анализу критичних способности, захтева и рањивости.¹³³

Стим у вези, противнички центар моћи (центар гравитације) треба идентификовати у његовим предностима, а не у слабостима или рањивостима. Један од поступака у идентификацији центра гравитације је и изналагање одговора на следећа питања:

- Да ли је он заиста битан и пресудан?
- Да ли све зависи од њега у операцији?
- Да ли је он исходиште свих моћи, покрета и деловања?
- Да ли је он највећа претња?
- Да ли је способан да изазове огромну штету?
- Да ли је способан да буде мета или циљ на кога ће се деловати?
- Да ли он пружа отпор?
- „Ако га уништим, оштетим, неутралишем, да ли то доприноси остваривању мојих циљева, његовом поразу или приморавању на преговоре?“

Налагање центра моћи (центра гравитације) захтева комплексан приступ и рад на његовом лоцирању. Командант треба да зна како функционишу његови системи, системи његовог противника и које су им јаке и слабе тачке. Долазак до те спознаје је најтежи део анализе центра моћи (центра гравитације) и захтева свеобухватни поглед на системе једне организације.¹³⁴

3.3.5. Идентификовање противничког курса акције

Идентификовање противничког курса акције започиње се састављањем збирне листа свих потенцијалних противника. У најмању руку, ова листа ће садржати све

¹³³ Војислав Крстовић, Бранислав Дробац, Марко Марковић и Срђан Лазић, *Теоријски и практични аспекти оперативног оквира у планирању операција*, Војно дело 7/2017, страна 212.

¹³⁴ Исто, страна 213.

курсеви акција, који, према доктрини или шеми операција противника, одговарају тренутној ситуацији и достизању вероватних циљева чак и ако доктрина или шема непријатељских операција указује на то да су неоптималне у тренутним условима и на све супротстављене стране на које указују недавне акције или догађаји.

Сваки идентификовани курс акције мора испунити следећих пет критеријума: (1) **погодност**, што значи да сви потенцијални противници морају имати потенцијал да постигну вероватни циљ противника или жељено коначно стање; (2) **изводљивост**, што значи да противници морају имати довољно времена, простора и ресурса за успешно извођење курса акције. Међутим, курс акције не треба оцењивати као неизводљив све док се не размотре све радње које противник може предузети како би превазишао недостатак ресурса. На пример, противник може надокнадити недовољан однос снага проводећи операцију уштеде енергије у другом сектору. Увек покушајте да предвидите иновативне или наизглед радикалне мере које противник може предузети; (3) **прихватљивост**, што значи да величина ризика повезаног са курсем акције не би требало да премаши ниво ризика прихватљивог за противника; (4) **јединственост**, што значи да конкурентски курс акције мора да се значајно разликује од другог у супротном, треба га посматрати као варијацију, а не као засебан курс акције. Фактори који доприносе јединствености курса акције могу укључивати његов утицај на пријатељски курс акције, употребу резерве, локација главних снага, распоред маневара или организацију задатка; (5) **усклађеност са противничком доктрином или обрасцима деловања**, што значи да споразум о сарадњи мора бити у складу са противничком доктрином и посматраном праксом.¹³⁵

Идентификацијом могућности противника детаљно се описују варијанте употребе (курсеви акција) противника које ће предузети и тако утицати на извршење наших задатака. Свака од варијанта употребе противника може се развити на неколико специфичних. На пример, напад може да буде обухват, пробој, обилазак итд. Анализа се завршава одређивањем једне од основних варијанти употребе (курсева акције), које ће противник применити у датој ситуацији и јасним саопштењем о његовим могућностима (нпр. „противник има могућности да нападне са три батаљона подржаних са 15 авионалета дневно”; или „противник може да организује одбрану до 20. јула” итд.). Резултат процене противника – претње може да буде лејер или серија лејера на којима су приказани размештај и тактике сваке доктринарне варијанте употребе (курса акције)

¹³⁵ USA Joint Chiefs of staff, *Joint Intelligence Preparation of the Operational Environment*, страна II-70.

противника. Идентификација се врши уз претпоставку да противничка варијанта употребе (курс акције) мора да поседује потенцијал за достизање вероватног циља или жељеног крајњег стања.

У току обавештајне припреме бојишта врши се интегрисање (обједињавање) резултата и производа обавештајног рада, с циљем да се утврди како оперативно окружење обликује доктрину у практичну примену. Овом приликом се врши одређивање и даља разрада потенцијалних варијанти употребе (курсева акције) које ће утицати на извршење сопствене мисије и извршава се кроз:

- идентификацију противничког стања, намера и циља,
- утврђивање свих могућих варијанти употребе (курсева акција) које стоје на располагању противнику,
- процену и одређивање приоритета за сваку варијанту употребе (курс акције), и
- разраду сваке варијанте употребе (курса акције).

Идентификација отпочиње проценом стања, намера и циља противника (јединице – команде), који је у начелу један или два нивоа (у зависности од мисије) изнад сопствене јединице. Затим обухвата процену његовог потчињеног нивоа и све до једног нивоа испод сопственог нивоа командовања (за јединице које су у улози оперативне подршке описују се јединице значајне за извођење дате подршке).

Да би се размотриле све наведене варијанте употребе (курсеви акције) противника, морају се узети у обзир:

- варијанте употребе (курсеви акције) за које се сматра да су највероватније, у оквиру тренутне ситуације и његових циљева, ради чега се захтева схватање процеса оперативног планирања противника и његовог разумевања ситуације,
- варијанте употребе (курсеви акције) које су најопасније за сопствене снаге чак и у случају да нису у складу са борбеним правилима, тактиком и доктрином противника, и
- варијанте употребе (курсеви акције) које би противник могао да примени, на основу његових претходних дејстава.

Утврђивање свих могућих варијанти употребе почиње сагледавањем највероватнијих варијанти употребе (курсева акција), као што су напад из покрета, одбрана или повлачење, затим дефинисање више изведених грана и наставака операције који произлазе из сваке највероватније варијанте употребе (нпр. највероватнија варијанта употребе (курс акције) је напад на брзу руку и заузимање одређене просторије (објекта),

изведене гране и наставци операције могу бити начини и правци даљег ангажовања главних снага у наставку напада). У зависности од процене капацитета и способности противника, бира се модел који ће остварити његове вероватне циљеве.

Интеграцијом модела противника – претње, са описом утицаја оперативног окружења у додељеној зони операције и делу или целој дефинисаној зони долази се до утврђивања ограниченог броја варијанти употребе (курсева акције).

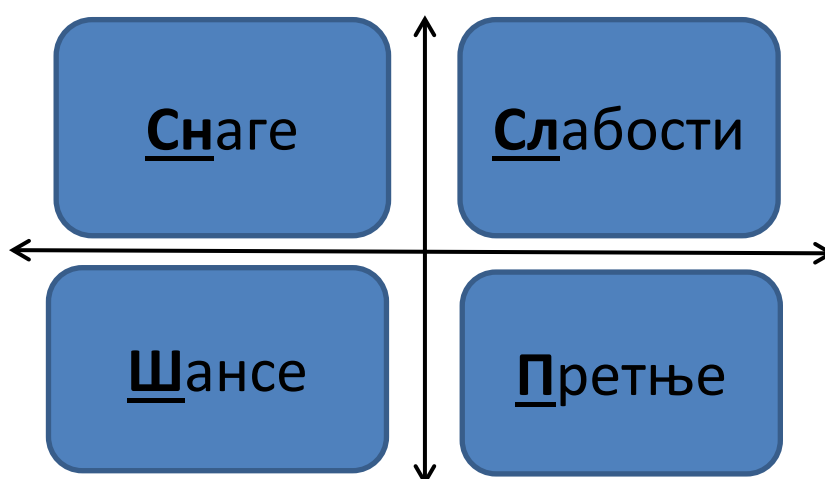
Закључује се да процес анализе војне димензије безбедносног окружења представља систематичан приступ прегледу, проучавању и оцењивању војних аспеката неке ситуације, проблема или операције. У том смислу је нужно потребно да се анализи приступи уз мултидисциплинарни приступ, а како би крајњи резултат био разумевање, планирање и извођење војних операција. Идентификација карактеристика, дефинисање зона, анализа мисије и анализа противника представљају основне елементе овог процеса. Кроз ову анализу, омогућено је детаљно разумевање стратегијских циљева и потенцијалних претњи које могу утицати на безбедност земље и региона. Узимајући у обзир ове елементе, можемо констатовати да је процес анализе војне димензије безбедносног окружења од кључног значаја за разраду стратегија и мера за обезбеђење безбедности и стабилности у Републици Србији.

4. МЕТОДЕ И ТЕХНИКЕ АНАЛИЗЕ ВОЈНЕ ДИМЕНЗИЈЕ БЕЗБЕДНОСНОГ ОКРУЖЕЊА

Методе и технике за анализу војне димензије безбедносног окружења обухватају широк спектар инструмента и приступа који се користе за проучавање и разумевање војних претњи, способности и могућности. Методе и технике се често користе у комбинацији да би се добила што потпунија слика о димензији окружења и развиле најефикасније војне стратегије и планови. У овој целини, биће представљене различе методе за анализу окружења, као што је метода SWOT за упоређивање предности и мана унутрашњих, као и прилика и претњи из спољних фактора војног окружења ради анализе могућих стратегија, методе PEMSI и PESTLE, ASCOPE, ОСОКА, и методе за анализу Центара гравитације, које се могу искористити за анализу фактора војне димензије безбедносног окружења, и АХП метода за класификацију по важности појединих фактора окружења и селекцију стратегија.

4.1. Анализа окружења SWOT методом

Основна идеја SWOT анализе јесте утврђивање интерних снага и слабости, као и екстерних претњи и могућности. Метода SWOT треба да омогући систематску анализу претњи и шанси, као и њихово усаглашавање са јаким и slabим странама организације (предузећа, система), а у нашем случају је то Војска или неки њен део, док SWOT анализа представља „алат“ за планирање стратегије којим се сучељавају интерне снаге и слабости организације са екстерним шансама и претњама.

Слика 6. Дијаграм SWOT анализе

Предузеће или војне снаге би требало да активира снаге, превазиђе слабости, искористи шансе и одбрани се од претњи (слика 6). Приликом креирања SWOT

теоретичар а Albert Humphry водио се евалуацијом најбољих компанија у САД које је публикувао часопис „FORTUNA 500” у периоду од 1960. до 1970. године. Започео је питајући се: „Шта је добро, а шта лоше у операцијама?” односно: „Шта је добро, а шта лоше у садашњости и у будућности?”. Оно што је добро у садашњости назвао је задовољавајућим (Satisfactory), добро у будућности назвао је приликом (Opportunity), лоше у садашњости - кривицом (Fault), а лоше у будућности - претњом (Threat). Акроним је гласио SOFT који је касније промењен у SWOT.¹³⁶ Циљ SWOT анализе је да се добром стратегијом остварити успешну равнотежу снага и слабости са приликама и претњама, а не потпуно елиминисање јер је то немогуће (превазилажење). Кључни елементи за квалитетну (јаку и поуздану) SWOT анализу су следећи:

- **Учешће** – анализа треба да укључи што је могуће више људи.
- **Мозгање** – анализа треба да почне брејнсторм сесијом где сви укључени треба да кажу шта год хоће без тренутног одговора или критике.
- **Темељност** – анализа треба да буде темељна што је више могуће тако да сви аспекти рада организације као и окружење у коме она постоји буду узети у обзир и детаљно размотрени.

Анализа SWOT не даје никакве специфичне одговоре, већ је више начин ефикасне организације информација и осетљивих карактеристика као база за изградњу пословне стратегије и оперативних планова.¹³⁷

На страни екстерних фактора разликују се шансе и опасности, а у оквиру интерних могућности утврђују се слабе и јаке стране организације, предузећа и др. Примена SWOT методе у литератури често се назива и SWOT анализа, па ће такав приступ бити коришћен и у овом раду. Да би се комплетирао SWOT анализа неопходно је затражити од независне групе индивидуалаца да попуне идентичну анкету, како би се видело како остали гледају на целокупно функционисање организације или пословање предузећа. При томе је веома важно да се категорије сортирају по важности. Пожељно је да SWOT анализу изврше руководиоци или менаџери организације који је добро познају, али у сарадњи са спољним консултантима (који имају специјалне аналитичке вештине и независно гледање) због објективности.

Типична SWOT анализа израђује се као квадрат од четири поља у којима се дефинише сваки од ова четири фактора. Тиме што се одређено окружење анализира кроз

¹³⁶ Ружица Николић, *SWOT анализа: Шта је то и како се примењује*, Универзитет у Крагујевцу, 2016. година.

¹³⁷ Исто.

детаљан списак повољних (шансе) и неповољних (претње) фактора стимулира се истраживачки напор и обезбеђује реалност у дефинисању стратегија. Према томе, сучељавањем екстерних (шансе и претње) и интерних (слабости и способности) фактора може се идентификовати неколико типова могућих стратегија понашања неке организације или предузећа (табела 3):

- *Мини-мини стратегија (СЛ - II)*, која укључује минимизирање слабости и претње. Примењиваће је организација или предузеће када се нађе у ситуацији да му је окружење неповољно, а предузеће има низ интерних слабости. У таквој ситуацији оно је пред дилемом да ли да се бори за спас или да иде у ликвидацију. Могуће је, међутим, ићи и на решење да се интегрише са другим предузећима или да драстично смањи обим пословања, са идејом да на тај начин преброди слабости и надом да ће се у скорој будућности смањити претње из екстерног окружења;
- *Мини-макси стратегија (СЛ - III)*, која подразумева минимизирање слабости и максимизирање шанси. Ова стратегијска ситуација настаје када је организација или предузеће са становишта стања екстерних фактора има добре шансе, али је оптерећено интерним слабостима, па није у стању да искористи повољне изазове окружења. Организација или предузеће могу, путем развоја кооперативних односа са другим организацијама или предузећима која имају технолошки know-how и сл., да минимизира слабости;
- *Макси-мини стратегија (СН - II)*, која се односи на ситуацију када је предузеће јако, али је екстерно окружење такво да представља претњу обиму и врсти досадашње делатности. Предузеће тражи начине да искористи своје јаке стране и минимизира претње. Оно мора бити опрезно да своје јаке стране не усмери на погрешно подручје. Морају се понекад чинити и одређени компромиси и прилагођавање окружењу, не искључујући ни могућност преоријентације делатности или деловања на окружење у правцу заустављања процеса погоршања екстерних окружења;
- *Макси-макси стратегија (СН - III)*, која се односи на ситуацију када је предузеће јако, али је екстерно окружење такво да представља претњу обиму и врсти досадашње делатности. Предузеће тражи начине да искористи своје јаке стране и минимизира претње. Предузеће мора бити опрезно да своје јаке стране не усмери на погрешно подручје. Морају се понекад чинити и одређени компромиси и прилагођавање окружењу, не искључујући ни могућност преоријентације делатности

или деловања на окружење у правцу заустављања процеса погоршања екстерних окружења.¹³⁸

Унутрашњи фактори Спољашњи фактори	Листа унутрашњих <u>снага</u>	Листа унутрашњих <u>слабости</u>
	1. ... 2. 3. итд СН	1. ... 2. 3. итд СЛ
Листа спољашњих <u>шанси</u> 1. ... 2. 3. итд Ш	Макси-Макси СН - Ш	Мини-Макси СЛ - Ш
Листа спољашњих <u>претњи</u> 1. ... 2. 3. итд П	Макси-Мини СН - П	Мини-Мини СЛ - П

Табела 3. Утврђивање стратегија SWOT анализом

Највећа опасност после вршења SWOT анализе јесте непредузимање корака који би променили затечене карактеристике и особине. Многи изврше анализу своје организације или свог предузећа, али касније нису у могућности, или немају средстава, да било шта промене у свом пословању и позицији на тржишту. Може се закључити да се SWOT анализа може дефинисати као свеобухватан опис карактеристика и може да буде део аналитичког одлучивања.¹³⁹

SWOT анализа се реализује кроз три корака:

1. Идентификовање снага, слабости, шанси и претњи и одређивање тежинских фактора на дефинисаној скали вредности.
2. Обрада добијених резултата.
3. Анализа добијених резултата.

¹³⁸ Драган Памучар, Примена SWOT анализе на систем интегралног транспорта ВС, Војнотехнички гласник, Београд, 2008. година.

¹³⁹ Исто.

У примени SWOT анализе неопходно је да се уваже одређена правила:

- користећи лица која познају материју (специјалисте -консултантске куће) и што више компетентних лица из области које се анализирају, потребно је објективно сагледати све врлине и мане (предности и недостатке) анализиране организације,
- такође, унутрашња и спољашња анализа могу да произведу велику количину информација, од којих већина не мора да буде релевантна. SWOT анализа може да служи и као филтер, тј. да смањи количину информација на управљиву величину која се односи на кључна питања и битна својства.

Такође је важно поставити и питање када треба примењивати SWOT анализу? Постоје три генералне ситуације када се она примењује. Прва је при промени руководства. Када се мења руководећи тим организације, било извршни било управљачки, SWOT анализом се обезбеђује континуитет са претходним годинама и свим ранијим успесима. Други случај када се обавезно мора прибећи SWOT анализи је период стагнације у раду и напретку организације. Када успех у раду стагнира (смањено присуствовање на раду, недостатак идеја, смањен осећај заједнице, итд.) руководство треба да уради SWOT анализу као извесну врсту инвентара о томе шта се ради добро, а шта не, односно шта треба задржати и развијати, а шта мењати или одбацити у раду и трећи случај када је потребно донети неке битне одлуке.¹⁴⁰

Неопходно је да сви руководиоци учествују у припреми и обављању анализе. Неруководећи кадар је такође од критичног значаја пошто и они треба да дају другачије и нове погледе на ситуацију у организацији.

Војска Србије, као организација која се финансира искључиво из буџета и којој је примарни циљ спровођење њених мисија, сврстава се у непрофитне организације. С обзиром на одсуство тржишног начина пословања, Војсци и њеној процени војног окружења SWOT анализа и остале савремене методе и технике стратешког менаџмента готово су непознате, односно до сада нису довољно примењиване. Савремени светски безбедносни трендови намећу потребу за реформама војних организација, као одговор на глобалне политичке и економске промене. Сходно томе, и Војска мора препознати подручја у којима су радикалне промене неопходне, али и подручја у којима нису потребне или су потребне у незнатној мери. Спознаја тих подручја захтева дужи период константног праћења активности усмерених ка унапређењу људског потенцијала и материјално-техничких средстава, ради стварања такве организације која ће у

¹⁴⁰ Марли Гонан Божац, SWOT анализа и TOWS матрица – сличности и разлике, Загреб, 2008. године.

потпуности и са успехом моћи да одговори на будуће изазове. У складу са реформама које се спроводе у оквиру система одбране створиле су се могућности за ширу примену савременијих метода из разних области стратешког менаџмента.¹⁴¹

4.2. Анализа окружења PESTLE и PMESI методом

У литератури менаџмента најзаступљенија је PESTLE анализа, која се користи за анализу екстерних утицаја и акроним је за политичке, економске, социјалне, технолошке, правне и еколошке утицаје. По потреби могу користити и други чиниоци (енергетски, информациони и слично). Савремени трендови у литератури која се бави проблемима одбране указују на „уситњавање” сектора стратегијског окружења, односно на повећање броја сектора кроз који се сагледава стратегијско окружење. У Великој Британији су присутни следећи сектори: демографија, полови, урбанизација, ресурси, животна средина, здравље, транспорт, информације, образовање, аутоматизација и посао, корупција и новац, идентитет и улога државе, трошкови одбране и способности. За тестирање идентификованих фактора из окружења поред сазнања о историјским подацима потребно је и креативно размишљање, групни рад и висока експертиза. За ову активност могу се употребити многобројне методе и технике, а неке од њих су: бреинсторминг, афинити дијаграм, усмерено писање есеја, колективно визионарство и друге.¹⁴²

Интеракцијом фактора индиректног окружења формира се макро окружење, а фактори индиректног окружења су: (а) политички, (б) економски, (в) социјални и (д) технолошки. Најчешће коришћени алат за анализу макро окружења је PESTLE анализа чији је назив акроним наведених фактора. Фактори PESTLE анализе имају јак утицај и на дефинисање стратегије, јер су они ван организације и могу се посматрати у контексту шанси, али и претњи. Овде треба истаћи да се макроекономски фактори разликују према географској припадности организације, односно према континентима, регионима и државама у којима организације егзистирају.¹⁴³

PESTLE анализа војног окружења представља алат за анализу околине која утиче на војне операције, стратегију и способност војних снага. Ова анализа помаже војним

¹⁴¹ Драган Памучар, *Примена SWOT анализе на систем интегралног транспорта ВС*, Војнотехнички гласник, Београд, 2/2008, страна 243.

¹⁴² Влада Митић, Митар Ковач и Милан Канкараш, *Модел процене стратегијског окружења система одбране*, Војно дело, Београд 5/2017. страна 186.

¹⁴³ Ненад Ковачевић, *Стратегијски менаџмент и војноорганизацијоним системима*, Војно дело 3/2018, страна 265.

стратегистима и аналитичарима да разумеју различите аспекте околина и претходе потенцијалне претње и могућности на основу чега се може закључити да PESTLE анализа војног окружења помаже у идентификацији кључних фактора који могу утицати на војне операције и стратегије, и омогућује развој одговарајућих стратегија за одговор на претње.

Метод PMESI (ПМЕСИ) за анализу оперативног окружења војних снага, назван по скраћеници метод (политичка, војна, економска, друштвена, инфраструктурна, информациона, физичка и временска променљива), представља холистичку и флексибилну методу за разумевање оперативног окружења. Ова метода користи осам оперативних променљивих за анализу оперативног окружења. Анализа се спроводи системски како би се идентификовале постојеће и потенцијалне везе између свих осам варијабли, тј. оперативних променљивих, како би се стекао холистички поглед на оперативно окружење. Анализирајући променљиве у одређеном оперативном окружењу, процењују се услови у окружењу у којем војне снаге треба да реализују задатке. У табели 4, као примери, дати су елементи анализе PMESI методом, различитих димензија окружења, са подваријаблама наведених димензија.¹⁴⁴

Политичка димензија - Ставови према нашој држави - Центри политичке моћи - Врста владе - Ефикасност владе - Легитимитет владе - Утицајне политичке групе	Војна димензија - Војне снаге - Владине паравојне снаге - Недржавне паравојне снаге - Ненаоружани борци - Невојни наоружани борци - Војне функције	Економска димензија - Економска разноликост - Степен запослености - Економска активност - Илегална економска активност - Банкарство
Социјална димензија - Друштвена нестабилност - Образовни ниво - Етничка разноликост - Верска разноликост - Кретање становништва - Криминална активност - Људска права - Центри друштвене моћи - Културне норме и вредности	Инфраструктурна димензија - Грађевински образац - Урбане зоне - Присутне комуналије - услуге - Саобраћајна архитектура	Информациона димензија - Јавни медији за комуникацију - Способности за вођење информационог рата (INFOWAR) - Обавештајни апарат - Управљање информацијама
Физичка димензија - Терен - Природне опасности - Клима	Временска димензија - Културна перцепција времена - Мерење времена - Кључни датуми, временски периоди и догађаји	

Табела 4 - Димензије окружења са подваријаблама за анализу PMESI методом

¹⁴⁴ Headquarters, Department of the Army, Washington DC, *Operational Environment and Army Learning*, 26th November 2014., страна 1-6.

Политичка променљива описује расподелу политичке моћи на свим нивоима власти у зони будуће операције, како формално конституисане власти, тако и неформалне или прикривене политичке моћи.

Војна променљива истражује војне и паравојне способности свих релевантних актера (непријатеља, пријатељских и неутралних) у оперативном окружењу. Анализа укључује организациону структуру и опрему, чиме се сагледавају могућности и ограничења ових војних снага.

Информациона променљива приказује природу, обим и ефекте појединаца, организација и система који прикупљају, обрађују, шире или делују на информације у оперативном окружењу. Информационо окружење разматра формална и неформална средства комуникације међу људима, као и употребу ефекта глобалног информационог окружења на одређено оперативно окружење.

Економска променљива обухвата појединачна и групна понашања која се односе на производњу, дистрибуцију и потрошњу ресурса,

Друштвена променљива описује културни, верски и етнички састав унутар оперативног окружења и веровања, вредности, обичаје и понашање повезано са оперативним окружењем.

Инфраструктурна променљива презентује основне објекте, услуге и инсталације потребне за функционисање друштва.

Физичко окружење укључује географију и вештачке структуре, као и климу и време у подручју деловања, и временска променљива описује време и трајање активности, догађаја или услова у оквиру оперативног окружења, као и то како време и трајање доживљавају различити актери у оперативном окружењу.

Свака од осам оперативних променљивих има придружене подваријабле или подкатегорије. Степен од ког свака подваријабла даје корисне информације релевантне за одређено оперативно окружење зависи од ситуације и задатка.

4.3. Анализа окружења ASCOPE методом

Модел ASCOPE се користи за анализу цивилног аспекта безбедносног окружења у следећим димензијама:

- **области:** анализа утицаја кључних цивилних подручја на војне операције и обрнуто;

- **структуре:** анализа физичке инфраструктуре, као што су зграде, мостови, путеви, железнице и комуникациони торњеви;
- **способности:** анализа способности које су потребне у окружењу за одржавање и унапређење живота, као што су храна, хитне службе и здравствена заштита;
- **организације:** анализа присуства, активности и организационог састава невојних група и институција у окружењу с обзиром на њихов утицај на становништво, војне мисије и обрнуто;
- **људи:** анализа невојних лица у окружењу у смислу мишљења, деловања и политичког утицаја;
- **догађаји:** анализа догађаја у окружењу који утичу на становништво, војне операције, невојне организације, верске и националне празнике и изборе.¹⁴⁵

Анализа војног окружења – модел ASCOPE	
области	– Реон размештања јединице – Зона операције
структуре	– Положај мостова – Распоред путева и могућност маневра – Распоред објеката које треба заобићи
способности	– Санитетске јединице – Диверзантска дејства – Снабдевање – Извршење извиђачких задатака
организације	– Специјалне јединице – Привремени састави
људи	– Доносилац одлука – Старешине – Бројно стање
догађаји	– Ранији догађаји који утучу на операцију – Искуства из других војних сукоба – Информације које позитивно или негативно утичу на морал људства

Табела 5 - ASCOPE модел анализе војног окружења

4.4. Анализа окружења ОСОКА методом

Везу између терена и карактеристика пејзажа бојног поља и војне тактике команданта, стране војске су формализирале кроз процес анализе терена познат као ОСОКА.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Милан Миљковић, Драган Јевтић и Слободан Стојичевић, *Информациона димензија безбедносног окружења – основна обележја*, Војно дело 2/2022, страна I/31.

¹⁴⁶ ОСОКА је акроним од енглеских речи: O – Observation and Fields of Fire; C – Cover and Concealment; O – Obstacles; K – Key Terrain и A – Avenues of Approach.

Како би смо поменуто методу применили на наше снаге и ускладили са нашом терминологијом извршићемо измену термина на основу чега се формира нови назив ОМПТС.¹⁴⁷ Нови назив ОМПТС је скраћеница за О – осматрање тј. опсервацију; М – маскирање; П – препреке; Т – терен и С – саобраћајнице тј. путеви.

ОМПТС процес је заснован на принципу да терен има директан утицај на избор циљева, локација, кретање и контролу силе, ефикасност оружја и других система и заштитних мера. На основу повезаности војне тактике и терена на бојном пољу, обука савременог официра стране војске подразумева процену терена и тактичке предности које нуди различит пејзаж. Оваква обука такође укључује анализу терена, и улози коју је војни терен играо у развоју битке. Једна од активности обуке коју скоро један век користе стране оружане снаге, а у функцији анализе терена је штабна вожња.¹⁴⁸

Осматрање (О) је способност сагледавања пријатеља, непријатељских снага и кључних аспеката терена како би се проценила снага, спречило изненађење и одговорило на претње. Примери укључују утврђења која се налазе на високим тачкама са очишћеним ватреним пољем и положајима за осматрање. Неке од варијабли које могу имати утицај на посматрање су топографија, вегетација, урбани развој, и сл. Ватрено поље је област са директном видљивошћу које оружје може ефикасно покривати тј. где се може несметано дејствовати ватром на дати положај. Поље ватре јединице је директно везано за осматрање. Примери укључују отворено земљиште са јасним погледом у домету гађања доступног оружја. Поље ватре је везано за погодност за постављање ватрене линије за директну ватру и линију ватре за минобацаче. Мртви простор (земље) је земљиште у домету оружје које се не може посматрати нити на њега пуцати.¹⁴⁹

Маскирање (М) је заштита од непријатељског осматрања и надзора, укључујући карактеристике трена који штити и хоризонтално и вертикално. Примери укључују шуме, јаруге, густу вегетацију и обрнуте падине. Маскирање се најчешће примењује као заштита од директне непријатељске ватре или од гранатирања. Примери маскирања војних јединица укључују употребу јаруга, кањона, усека, зграда, зидова и ровова.¹⁵⁰ Симбиоза борбених дејстава ваздухопловних и противваздухопловних снага, уз примену савремених информационих технологија и ратовање у електромагнетном спектру, уз континуирану потребу за маскирањем и обмањивањем непријатеља о стварним

¹⁴⁷ ОМПТС је акроним који је настао превођењем акронима ОСОКА са Енглеског језика.

¹⁴⁸ National Park Service, *ОСОКА Military Terrain Analysis*, <https://parkplanning.nps.gov/showFile>, страна 244.

¹⁴⁹ Исто, страна 243.

¹⁵⁰ Исто као 148.

намерама, представљају основу оружаних сукоба модерног доба, квалитативно мењајући његова основна обележја.¹⁵¹

Препреке (П) могу бити природне или вештачке карактеристике терена које спречавају, ограничавају, преусмеравају или одлажу кретање војних снага. Постоје две категорије препрека, и то постојеће и појачавајуће. Присуство и тежина препрека одређују да ли је терен неограничено, ограничено или строго ограничено проходан. Примери укључују вегетацију, топографију, ограде, камене зидове, фортификацијске препреке као што су парапети и ровови, борбени догађаји, урбана подручја, дренаже карактеристике (природне и вештачке), микро-рељеф, површински материјали (мокри и суви), јаруге и стрмине. Ниво сметњи од препреке се могу анализирати као "крени", "споро" или „забрањено.” Неограничени терен је прилично отворен и као такав омогућава несметано кретања свих јединица. Ограничени терен је такав да на истом постоји ометање кретања па је потребан напор да се побољша мобилност тј. проходност. Строго ограничен терен је неповољан терен на којем је потребно много труда да се савлада, и као такав се најчешће савлађује заобилажењем.¹⁵²

Терен (Т) је било која основа која се мора контролисати у циљу постизања војних успеха. Кључни фактори који приказују значај терена су како командант жели да га користи, и да ли његов непријатељ може то да искористи како би савладао командантове снаге. Кључни терен обично нуди контролу над локалним циљем или важан транспортни пут. Примери укључују узвишење са добрим осматрањем и транспортне ограничења као што су водене препреке, планински јаз или раскрсница пута. Терен такође може укључивати густу шуму или реке које причвршћују бок борбене линије. Одлучујући терен (критични терен) је зона која се мора контролисати да би се успешно остварила мисија. Терен је идентификован као одлучујући када се призна да мисија зависи од његовог одузимања или задржавања. Примери обухватају урбана подручја, комуникационе линије и линије снабдевања, топографија, карактеристике дренаже, мостови, високо тло, кључна војна инфраструктура и путеви снабдевања.

Саобраћајнице (С) су релативно проходни земаљски путеви који воде до циља или кључне тачке на терену. Величина јединице која напада је ограничена ширина тј. његовом проходношћу. Променљиве које могу утицати на путеве укључује услове површине тла, топографију и карактеристике усека. Примери укључују линије

¹⁵¹ Миодраг Гордић, Крум Цветковић и Иван Петровић, *Утицај ваздухопловних и противваздухопловних дејстава на физиономију вођења савремених оружаних сукоба*, Војно дело лето/2013, страна 229.

¹⁵² National Park Service, *OCOKA Military Terrain Analysis*, <https://parkplanning.nps.gov/showFile>, страна 244.

комуникације и снабдевања као што су путеви, железничке пруге, реке и подручја у којима се може реализовати транспорт. Коридор мобилности је свака област у којој је кретање каналисано због сужења терена. Примери су пут преко насипа, пут кроз усек и сл. Пут извлачења је релативно неометан земаљски пут који води даље од или кључне тачке на терену.¹⁵³

4.5. Методе за анализу Центра гравитације противника

Обмане се планирају и спроводе као саставни део информационих операција усмерених на системе за прикупљање и обраду података, као и на доносиоце одлуке. Ратовањем у области информација једна страна може да утиче на: могућности за деловање, вољу за деловањем или перцепцију друге стране. Уништавањем могућности за деловање једне стране подразумева се да ће бити принуђена да донесе одлуку или предузме мере које су у складу са интересима друге стране. То се најчешће огледа у физичком нападу на неке од способности противничког центра гравитације.¹⁵⁴

У планирању савремених операција морају се планирати активности којима се нападају способности центра гравитације. Обмана је једна од мера којом се нападају способности командовања и искоришћења информационог простора и треба да буде саставни део плана сваке операције. Ако овако посматрамо обмане, у ширем смислу их можемо сматрати врстом несмртоносног деловања на важне објекте дејства. Ови објекти могу бити појединци, организације (команде) и техничка средства противника. Способност обмана сматра се саставним делом информационих операција које се у потпуности интегришу у кампању или операцију. Особа која је задужена за планирање обмана је део групе која се бави информационим операцијама, а ако нема такве групе онда је у надлежности делова командне који се баве планирањем операција и њиховим вођењем (J3 и J5). Приликом планирања обмана треба имати на уму основне принципе на којима се оне заснивају: усмереност, јасан циљ, централизовано планирање, безбедност, тачност, интеграција у подржавану операцију. Командант усмерава обмане својом изјавом о мисији војних обмана, тј. о намерама и начину на који он види допринос обмана успеху целе операције. Циљеви обмана могу бити различити и често се крећу у обиму процена шта ће противничка страна предузети или неће предузети.

¹⁵³ National Park Service, *OCOKA Military Terrain Analysis*, <https://parkplanning.nps.gov/showFile.cfm?projectID=19204&MIMEType=application%252Fpdf&filename=5%2E%20OCOKA%20Military%20Terrain%20Analysis%2Epdf&sfid=62112>, страна 245.

¹⁵⁴ Данило Маврак, *Аналитички модел откривања обмана у обавештајном циклусу*, Војно дело 7/2016, страна 134.

Циљеви могу бити дефинисани као: збунити противничке обавештајне капацитете, присилити противника да погрешно групише снаге, да се прерано открије распоредом снага, навести га да не употреби резерву или да је употреби прерано, погрешна перцепција бојишта, кашњење у одлучивању итд.¹⁵⁵

Анализа Центра гравитације противника је кључни концепт у војној стратегији који се користи за идентификацију најбитнијег и најважнијег елемената противника који, ако би били нападнути или ослабљени, би значајно утицали на његову способност да изврши мисију. Коришћење комбинације метода анализе обично омогућава детаљну и комплексну анализу Центра гравитације противника и пружа основу за развој стратегије и успешност реализације мисје.

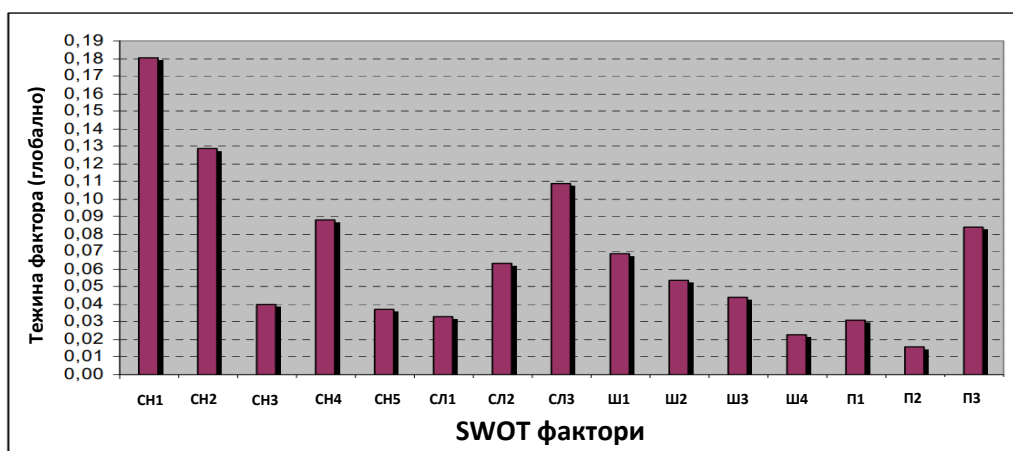
4.6. АХП метода за анализу војне димензије

АХП метод се заснива на дефинисању хијерархије проблема и утврђивању тежина свих алтернатива у односу на постављени циљ. Аналитички део метода представља разлагање комплексног проблема на више нивоа чинилаца одлучивања међу којима постоји успостављена хијерархија. Метода омогућава широку лепезу примене при чему је исту могуће применити и анализу војне димензије где би се оцениле вредности постављених алтернатива.

Конкретно метода би била примењена након комплетирања структуре хијерархије проблема у SWOT анализи при чему се додају тежишне вредности за поређење. Затим се пондери приоритета SWOT група и фактора добијају АХП методом користећи ова парна поређења. Даље, предности (СН), слабости (СЛ), шансе (Ш), претње (П) бригаде могу се лако видети на слици 7. Такође, ове цифре могу помоћи командантима да упоређују своју снагу и процењују своју ситуацију на бојном пољу. Одређивање SWOT фактора који имају највећу тежину је критично питање за овај корак јер ће то пружити увид у пратећи процес стратешког планирања. На слици 7 се уочава да су за снаге и могућности боље веће вредности, док за слабости и претње ниже вредности боље. Као што се види на поменутој слици, бригада има значајне снаге као што су ефективне оклопне јединице (СН1), ескадрилу јуришних хеликоптера (СН2) итд., значајне могућности као што су блиска ваздушна подршка (Ш1) и артиљеријска подршка (Ш2). С друге стране, постоје неке слабости које треба елиминисати и претње којима се треба супротставити, као што је погрешна тактика и организација на бојном пољу (СЛ3), недостатак обавештајних

¹⁵⁵ Данило Маврак, *Аналитички модел откривања обмана у обавештајном циклусу*, Војно дело 7/2016, страна 135.

података о непријатељским јединицама (СЛ2), тешкоће у географском позиционирању (П1), непријатељски напад (П3) итд.

Слика 7 - SWOT фактори и њихове тежине

SWOT	Скраћеница	SWOT фактори	Тежина фактора (локално)	Тежина фактора (глобално)
Снаге	СН 1	Ефективне оклопне јединице	0,380	0,181
	СН 2	Напад хеликоптерском ескадрилом	0,271	0,129
	СН 3	Стабилно командовање и контрола	0,083	0,040
	СН 4	Способност брзог маневра	0,185	0,088
	СН 5	Добра мотивација и лидерство	0,077	0,037
Слабости	СЛ 1	Камуфлажа недоступност	0,162	0,033
	СЛ 2	Недостатак обавештајних података о непријатељским снагама	0,309	0,063
	СЛ 3	Погрешна тактичка организација на бојном пољу	0,529	0,109
Шансе	Ш 1	Ваздушна подршка у близини	0,362	0,069
	Ш 2	Артиљеријска подршка	0,284	0,054
	Ш 3	Логистичка подршка и флексибилност	0,233	0,044
	Ш 4	Постојање јединица у резерви	0,121	0,023
Претње	П 1	Потешкоће у географском позиционирању	0,238	0,031
	П 2	Неодговарајуће временске прилике	0,121	0,016
	П 3	Непријатељски напад	0,641	0,084

Табела 6 – SWOT фактори и њихове тежине

Процес аналитичке хијерархије (АХП) мери релативну важност SWOT фактора у овој хијерархији. Користећи квантитативно процењене SWOT факторе који су пондерисани са АХП методом, оперативне стратегије се могу развити у сврху предности, елиминишући слабости, искоришћавајући прилике и/или супротстављање претње највеће тежине. Додељени односи између SWOT фактора и алтернативе стратегије омогућавају рангирање ових стратегија које резултира избором применљивих стратегија

у пракси. Приказана је илустративна студија случаја како би се демонстрирала применљивост и ефикасност предложене методологије. АХП метода је уобичајено коришћена вишекритеријумска метода одлучивања која се може бавити и квалитативним и квантитативним критеријумима. Коришћење АХП методе у SWOT анализи даје аналитичке приоритете за факторе који су укључени у SWOT анализу и чини их упоредивим. Уз комбиновано коришћење, док SWOT анализа подржава ситуацију одлуке, АХП методом се мери релативну важност SWOT фактора. Резултати показују да ова методологија помаже командантима да управљају на сложенем бојном пољу и да организују процес стратешког одлучивања на бојном пољу.

4.7. Остале методе за анализу војне димензије

Поред изнетих метода, за анализу војне димензије се могу користити Делфи метода, метода анализе трошкова-користи, метода анализе садржаја и сл.

Делфи метода (Delfi metod) је најраспрострањенија метода технолошког предвиђања. Овај метода користи предности знања, искуства и интуиције и на рационалан и систематичан начин сагледава будућност технологије. Циљ је да се постигне консензус ставова одабране групе експерата о појединим питањима везаним за будућност.¹⁵⁶

Метод „Анализа трошкови-корист” (Cost-benefit analiza), као најчешће коришћен метод при анализи и оцени инвестиционих пројеката када се разматрају сви трошкови и користи које доноси реализација једног пројекта опремања Војске. Основна идеја цост – бенефит анализа у процесу опремања Војске јесте да се процене и измере све друштвене користи и трошкови, и да се, на основу упоређења укупних користи и трошкова, оцени ваљаност пројекта опремања Војске.¹⁵⁷

За прикупљање података о вредностима фактора из војног окружења из отворених извора може се користити метода анализе садржаја. Због великог броја података, као и неструктурираности података, примени методе анализе садржаја је потребно приступити пажљиво. Нарочито је битно изабрати проблем који се истражује и анализирати структуру проблема, како би се адекватано анализирао садржај. На тај начин, и поред структуралних проблема отворених извора података, могу се добити подаци о трендовима у наведеним категоријама анализе садржаја. Метода анализе садржаја, поред

¹⁵⁶ Недељко Бркљач, Марко Андрејић и Слободан Илић, *Стручне способности потребне у процесу опремања војске средствима наоружања и војне опреме*, Војнотехнички гласник 3/2015, страна 124.

¹⁵⁷ Исто.

утврђивања вредности фактора окружења омогућава и истраживање других димензија војног окружења. Међутим, сагледавање других димензија војног окружења много је шири проблем јер је, поред квалитативне и квантитативне анализе садржаја, као и статистичке обраде података, неопходно применити и друге научне методе.¹⁵⁸

Различите методе за анализу војне димензије пружају комплексан увид у различите аспекте војних операција, стратегија и способности. Свака од ових метода има своје јединствене предности и недостатке и доприноси у разумевању војних снага и могућности противника. Коришћење ових метода у комбинацији обезбеђује целовиту анализу војне димензије, што омогућава развој ефикасних и успешних стратегија за вођење рата и одбрану националних интереса.

Закључује се да примена метода и техника анализе војне димензије безбедносног окружења као што су PEMSI, PESTLE, ASCOPE, OCOKA, као и методе за анализу Центара гравитације, могу да буду алат у процесу разумевања и одговора на безбедносне изазове. Метод PEMSI и метод PESTLE омогућавају комплетну анализу широког спектра фактора који утичу на безбедносно окружења, док ASCOPE и OCOKA представљају методе за анализу терена и окружења. Додатно, методе за анализу Центара гравитације омогућавају идентификацију кључних тачака или објеката који могу имати значајан утицај на безбедносно окружење и стратегију дефанзиве или офанзиве. У целости, примена ових метода и техника омогућава савремени приступ у анализи војне димензије безбедносног окружења, што је неопходно за ефикасно планирање и справљање са изазовима који се појављују у тој димензији окружења.

¹⁵⁸ Влада Митић, Дејан Стојковић и Милан Карканаш, *Прикупљање података из отворених извора о вредностима фактора из окружења система одбране применом методе анализе садржаја*, Војно дело 3/2017, страна 191.

5. НАЧИН ПРИМЕНЕ PMESI И SWOT МЕТОДЕ У АНАЛИЗИ ВОЈНЕ ДИМЕНЗИЈЕ БЕЗБЕДНОСНОГ ОКРУЖЕЊА И ЗА ИЗБОР ВОЈНЕ СТРАТЕГИЈЕ

Избор стратегије и њена евалуација у војним операцијама на бојном пољу је комплексна активност и захтева систематски приступ и детаљну анализу на унутрашњем и спољашњем пољу. У овом поглављу презентује се примена SWOT аналитичке методе за развој стратегије и њену евалуацију ради обезбеђивања успеха војних снага.

Већ је речено да је војна стратегија је управљање војним ресурсима на највишем нивоу у вођењу оружаних сукоба и да се бави се планирањем и вођењем војних сукоба на највишем стратегијском нивоу. Типично, било којој војној акцији једне стране се супротстављају војне снаге једне или више страна. Победа се може постићи на различите, што је и предмет изучавања војне стратегије.

Технолошки напредак је имао огроман утицај на војну стратегију и начине употребе војних снага, увођењем нових система командовања и управљања, за ваздушно извиђање, за артиљеријску технику, увођењем нових оклопних возила итд, али може да се каже да је основна одговорност на команданту да оствари основни циљ у сваком сукобу, а то је исти циљ кроз историју, и то је победа. Зато команданти морају бити флексибилни у формулисању стратегије. Данашње војске имају огромне оклопне и конвенционалне јединице са значајном ваздухопловном подршком. Са друге стране, може да се констатује да, како су величина оружаних снага расла и технологија напредовала, формулисање војне стратегије бивало је све теже.

Као што је горе поменуто, висок степен сложености избора стратегије и њене евалуације, код команданта на бојном пољу захтева систематски приступ и детаљну анализу различитих унутрашњих и екстерних кључних фактор. Међутим, систематски приступи и аналитичка средства за доношење одлука се обично не користе за ову сврху на бојном пољу. У овом раду, потреба за коришћењем аналитичких алата на бојном пољу је јасно идентификована, посебно у погледу доношења одлука и стратешког планирања. Зато је одлучено да се користи релативно једноставна SWOT метода за развој и избора стратегије и њене евалуације на бојном пољу.

Ова целина рада је организована је на следећи начин: У првом делу, предложени приступ је представљен описом теоријског оквира SWOT методе, која је комбинована на REMSI методом, а касније употребљена Матрица ризика за избор могућих стратегија.

Поред тога, коначни резултат предложеног приступа, развој стратегије и матрица евалуације, може се видети на слици 8. Надаље, детаљи о корацима биће дати у студији случаја.

SWOT фактори	Релативна важност SWOT фактора	Стратегије
		Акције
		МАТРИЦА ОДНОСА
		Апсолутна важност стратегије
		Релативна важност стратегије
		Рангирање стратегије

Слика 8 - Развој стратегије и матрица евалуације

Метода SWOT има широку примену у анализи различитих ситуација, јер олакшава упоређивање војних претњи и прилика са унутрашњим слабостима и снагама сопствене организацијске јединице. Велика предност SWOT методе је та да нема ограничења на облик организацијске јединице за коју би била примењена, а та организацијска јединица само може имати користи од ове анализе.

5.1 Представљање практичне примене SWOT , PEMSI и Матрице ризика као метода анализе спољног окружења

Савез НАТО је 2017. године издао приручник „The NATO Alternative Analysis Handbook” у ком су описани поступци и практична примена SWOT анализе. У том приручнику је дефинисано да се SWOT анализа се реализује кроз три фазе и укупно пет корака у оквиру тих фаза и то:

- Фаза А – Одређивање фактора, а кораци у оквиру фазе су: 1) Идентификација фактора PMESI и SWOT моделом и 2) Одређивање приоритета факторима SWOT методом;
- Фаза Б – Одређивање стратегије, са кораком 3) Идентификација примарних фактора користећи SWOT и Матрицу конфронтације и 4) Оцењивање донетих акција и
- Фаза Ц – Имплементација акционог плана са кораком 5) Покретање плана, праћење реализације плана и поново процењивање.¹⁵⁹

¹⁵⁹ NATO, *The NATO Alternative Analysis Handbook*, Second Edition – December 2017, страна 60.

Због тога ће у даљем раду бити објашњена процена војног окружења PMESI и SWOT методом кроз напред наведене фазе.

5.1.1. Идентификовање фактора PMESI методом

У оквиру главе 4.2. напоменуто је да акроним PMESI садржи аспекте политичког, војног, економског, социјалног, информационог, инфраструктурног, физичког окружења и временске аспекте спољашњег окружења одређеног војног окружења. PMESI методу је развило америчко Министарство одбране и америчка војска као алат за анализу за сагледавање спољашњих окружења.¹⁶⁰ Како би дефинисали своје снаге, слабости, прилике и претње за примену SWOT анализе морамо поставити пред собом нека питања, које можемо искористити из PMESI анализе војне димензије окружења.

Да потсетимо, *политичка променљива* је усмерена на анализу укупне политичке моћи у датом окружењу. Зато овде анализа треба да буде усмерена на опис расподеле одговорности и моћи на свим нивоима власти, како формално конституисане власти, тако и неформалне или прикривене политичке моћи, и како наведена политичка ситуација утиче на употребу наших војних снага, односно на избор војне стратегије. У том смислу, могу се поставити следећи примери питања да бисте започели анализу окружења:

- Какав је став становништва, политичког и војног руководства према нашим снагама?
- Која врста владе и центри политичке моћи су присутни у нашем окружењу?
- Каква је ефикасност и легитимитет садашње власти?
- Која су актуелна унутрашња политичка питања?
- Које су најугроженије суб културе у окружењу?
- Да ли постоје утицајне политичке групе као што су: терористи, криминалне организације, племена, појединци или утицајне породице?

Задатак је да се опише политичка варијабла, да се опишу могућности које постоје унутар варијабле, да се идентификују претње које постоје унутар варијабле, да се идентификују питања која треба размотрити током планирања и доношења одлука. На

¹⁶⁰ Милан Миљковић, Драган Јевтић и Слободан Стојичевић, *Информациона димензија безбедносног окружења – основна обележја*, Војно дело 2/2022, страна 18-40.

крају овог дела анализе треба извести закључак како наведени политички односи утичу на употребу наших војних снага.

Војна варијабла се фокусира на војни аспект окружења. Стим у вези, треба описати све војне и/или паравојне способности свих релевантних актера (непријатељских, пријатељских и неутралних) у окружењу. Такође, треба одговорити на следећа питања да би се започео овај део анализе окружења, као што су:

- Какав је састав војних снага које делују широм окружења?
- Какав је састав: владиних паравојних снага, недржавних паравојних снага, ненаоружаних бораца или невојних наоружаних бораца?
- Који актери претњи делују у окружењу?
- Како ће актери претњи користити локално становништво у својим операцијама?
- Коју војну способност поседују сваки актер претње и коалиција и пријатељска сила?
- Која су ограничења војних способности које поседује свака претња/актер и потенцијал да се та ограничења искористе?
- Које способности поседују ове снаге, као што су: командовање и контрола, маневар, информационо ратовање, извиђање, обавештајни рад, надзор и позиција циљева, ватрена подршка, заштита или логистика?

На крају овог дела анализе, задатак је да се опише војна варијабла, да се опишу могућности које постоје унутар варијабле, да се идентификују претње које постоје унутар варијабле, да се идентификују питања која треба размотрити током планирања и доношења одлука.¹⁶¹

Информациона променљива приказује природу, обим и ефекте појединаца, организација и система који прикупљају, обрађују, шире или делују на информације у војном окружењу. Информационо окружење разматра формална и неформална средства комуникације међу људима, као и употребу ефекта глобалног информационог окружења на одређено окружење. Примери питања у вези са информационом променљивом могу бити следећа:

- Каква је природа јавних комуникационих медија?
- Колико је контролисано или отворено информационо окружење?

¹⁶¹ Pavilion dinfo online learning, <https://pavilion.dinfo.edu/Template/Article/2156908/pmesii-pt-research-analysis-framework/>, приступљено 14. маја 2024. године.

- Које су могућности за вођење информационог ратовања од стране противника у наведеном операционом окружењу?

На крају овог дела анализе, потребно је описати информациону варијаблу, идентификовати могућности које постоје унутар варијабле, идентификовати претње које постоје унутар варијабле, и на основу тога предложити како наведена ситуација у овој варијабли утиче на могуће ангажовање наших снага.

Економска променљива обухвата податке која се односе на производњу, дистрибуцију и потрошњу ресурса, поготово оних који се односе и имају утицаја на извођење борбених дејстава и производњу наоружања и војне опреме. Питања за анализу ове променљиве могу бити:

- Шта је основа економије? (пољопривреда, производња, технологија, итд.)
- Какве су могућности за масовну производњу НВО?
- Каква је природа банкарског и финансијског система?

Анализа ове променљиве се спроводи као и код предходних променљивих, а у закључку се даје оцена о утицају ове променљиве на избор ангажовања наших војних снага, где економски фактор има значајан утицај на дуготрајност снабдевања војних снага.

Друштвена променљива описује културни, верски и етнички састав унутар окружења и веровања, вредности, обичаје и понашање повезано са окружењем. Друштвени систем у најмању руку садржи људе, групе и институције које преносе заједничке вредности, норме и уверења. Потребно је зато описати културни, верски и етнички састав унутар окружења. Укључити веровања, вредности, обичаје и понашања чланова друштва.¹⁶² Такође, примери питања за анализу друштвене променљиве могу бити:

- Каква је културна структура, и која је основна култура у окружењу?
- Како је распоређено становништво и какво је његово кретање?
- Каква је демографска структура?
- Колико је интерно расељених лица (ИРЛ) и избеглица у окружењу?
- Која је верска и етничка разноликост у окружењу?

¹⁶² Pavilion dinfo online learning, <https://pavilion.dinfo.edu/Template/Article/2156908/pmesii-pt-research-analysis-framework/>, приступљено 14. маја 2024. године.

- Које су друштвене мреже, статуси, функције и друштвена нестабилност у окружењу?
- Који су нивои образовања и заједнички језици у окружењу?
- Који су центри друштвене моћи постоје у окружењу?

Инфраструктурна променљива презентује основне објекте, услуге и инсталације потребне за функционисање друштва. Примери питања за анализу могу да буду:

- Који су уобичајени обрасци насељених места и изградње, урбане зоне и густина урбанизоване градње?
- Које комуналне услуге присутне и оперативне?
- Које транспортне мреже постоје?
- Који комуникациони системи, болнице и школска инфраструктура постоје?

Физичко окружење укључује географију и вештачке структуре, као и климу и време у подручју деловања, а *временска променљива* описује време и трајање активности, догађаја или услова у оквиру окружења, као и то како време и трајање доживљавају различити актери у оперативном окружењу. Питања за физичку димензију могу да буду:

- Које врсте терена, сложености и класификације проходности постоје у оквиру окружењу, као што су: осматрање, прилази, кључни терен, препреке, заклони и маскирање, рељеф и вегетација?
- Каква је клима у окружењу и како то утиче на употребу снага?
- Које врсте временских услова ће се вероватно појавити током мисије? Треба узети у обзир: падавине, висину температуре - индекс топлоте, ниску температуру - хладноћа ветра, ветар, видљивост, облачност и релативна влажност.
- Које природне катастрофе или опасности ће се највероватније догодити у овом окружењу?

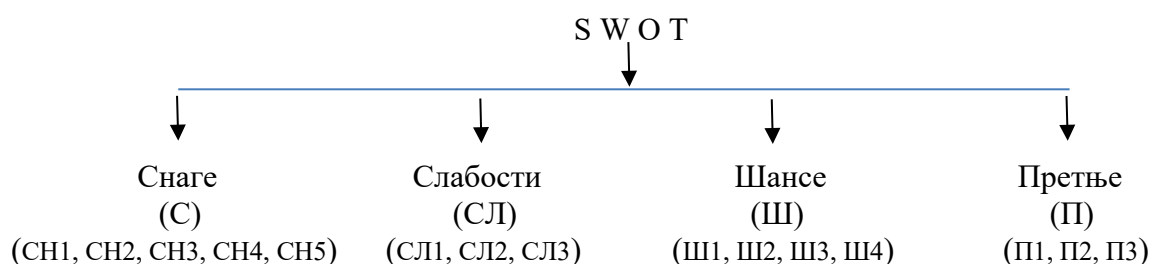
Што се тиче *временске променљиве*, она утиче на војне операције у смислу одлука, тренутака, оперативне брзине, планирања итд. Издржљивост операције је такође укључена у ово јер подршка за дугорочне операције може драстично да се смањи током времена. Треба зато описати тренутак и време почетка операције и трајање активности, догађаја или услова, почетак информација, тактичко коришћење времена унутар окружења. Примери питања за анализу ове варијабле и њеног утицаја на избор начина употребе наших снага може да буде:

- Како ће различити актери у овом окружењу перципирати време почетка и трајање операције?
- Који су кључни датуми, временски периоди или догађаји?
- Каква је културна перцепција времена?

Свака од оперативних променљивих има придружене подваријабле или подкатегорије. Анализа свих променљивих спроводи се на сличан начин, и треба да презентује позитивне и негативне ефекте, то јесте снаге, слабости, шансе и претње из ових димензија окружења на избор ангажовања војних снага. Степен од ког свака подваријабла даје корисне информације релевантне за одређено окружење и избор ангажовања војних снага зависи од ситуације и задатка.¹⁶³

5.1.2. Одређивање стратегија, користећи SWOT и Матрицу конфронтације

Обично, резултат SWOT анализе је структура листе. Хијерархијска структура је изграђена у паровима SWOT фактора и група (слика 9).

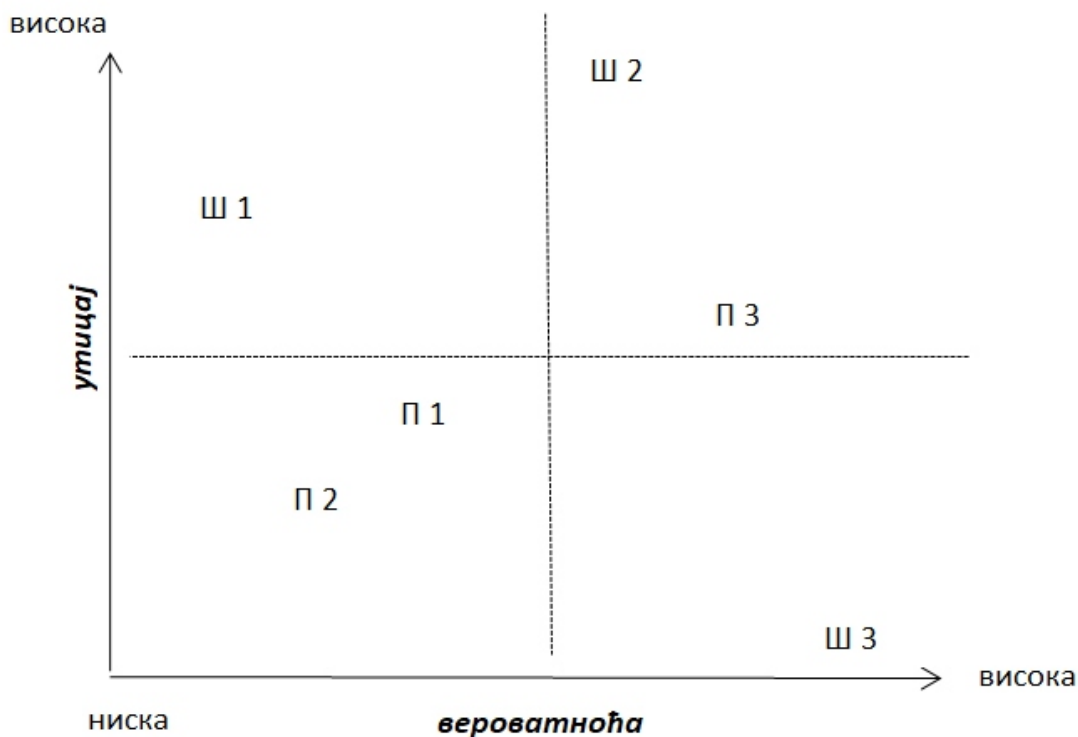
Слика 9 - Хијерархијски поглед на SWOT анализу

Коришћењем квантитативно процењених SWOT фактора, утврђених предложеним приступом, оперативна стратегија и акциони план за спровођење стратегије може се развијати у циљу надограђујућих предности, елиминишући слабости, искоришћавајући прилике и/или супротстављајући се претњама. Најзначајније питање у овом кораку је разматрање SWOT фактора који имају највише приоритетне тежине, што се спроводи помоћу матрице ризика.

Када се ради одређивање приоритета факторима, у овој фази уцртавамо прилике и претње у матрицу ризика како би смо идентификовали најважније факторе. Да би смо то урадили, врши се процена вероватноће за сваки фактор да ће се прилика или претња

¹⁶³ Pavilion dinfo online learning, <https://pavilion.dinfo.edu/Template/Article/2156908/pmesii-pt-research-analysis-framework/>, приступљено 14. маја 2024. године.

појавити, и такође се размотра утицај ако се догоди што је приказано на слици 10. Најважнији фактори се сада налазе се у горњем десном квадранту матрице што значи да постоји велика вероватноћа да ће се таква активност догодити и да као таква повлачи тешке последице.

Слика 10 - Матрица ризика за шансе и претње

У овој фази прво крећемо са идентификацијом примарних фактора користећи матрицу конфронтације. Развијамо матрицу конфронтације наводећи могућности и претње на левој страни и предности и слабости хоризонтално на врху матрице, а сви они морју бити распоређени по приоритету као у 2. кораку фазе А. У случају да смо идентификовали превише фактора на почетку, користмо само оне факторе са вишим приоритетом. Затим изводимо вежбу (тест) конфронтације са групом постављајући следећа питања:

- за сваку прилику – које предности нам помажу да је искористимо и које слабости нас спречавају да то учинимо?
- за сваку претњу – које снаге нам помажу да се боримо против ње, а које слабости нас спречавају да то учинимо?

Након тога попунимо матрицу користећи знак „+“ за позитивне могућности које можемо да искористимо и знак „-“ за негативне ствари (претње) са којима морамо да се изборимо. Више ових плусева или минуса у ћелији показује јаче позитивно или негативно питање које требамо да решимо. Ако су цела колона или ред матрице на крају празне, вероватно нисмо потпуно сагледали одговарајући фактор, па се мора спровести даље размишљање да бисмо идентификовали како да управљамо тим факторима.

	СН3	СН1	СН2	СЛ2	СЛ1	СЛ3
Ш2		+				
Ш1	+				-	
Ш3						
П3			++			
П1						---
П2						

Слика 11. Матрица конфронтације

Након овог корака, приступамо кораку 4 - Оцењивање донетих акција. Развијамо стратегије уз помоћ матрице конфронтације како би идентификовали која су то позитивна и негативна питања која захтевају додатно разматрање и на која треба обратити пажњу. У овој стратегији теба да буду укључене најважније могућности и претње из које смо идентификовали у 2. кораку. Након тога извршимо процену наше

акције у односу на места на којима су проблеми идентификовани у матрици. Слика 12 показује како треба да се позабавимо овим различитим проблемима.¹⁶⁴

	СН 3	СН 1	СН 2	СЛ 2	СЛ 1	СЛ 3
Ш 2	НАПАД искористите ове опције			ОДЛАГАЊЕ пажњиво пратити ситуацију		
Ш 1						
Ш 3						
П 3	ОДБРАНА повратити снаге за напад			ПОВЛАЧЕЊЕ извлачење снага из тренутне ситуације		
П 1						
П 2						

Слика 12. Евалуација матрице конфронтације

У следећем пасусу представиће се пример где су предложене четири стратегије: напад са маневром, напад са уништењем, одбрана, и стратегија јачања капацитета ради преласка у напад.

Стратегија напада са маневром се користи за усмеравање војних јединица да изводе нападне операције. Обично је стратегија напада део већег плана који укључује многе јединице и, често, ваздушне и копнене операције. Ова стратегија је већи план, који се може састојати од неколико јединица које нападају, других јединица које их појачавају ватром и других јединица у резерви.

Стратегија напада са уништењем има за циљ да уништи противничке снаге користећи велику предност у техници и ватреној моћи у односу на противника. За употребу ове стратегије потребно је да поседујете велику количину наоруђања и муниције у резерви.

¹⁶⁴ NATO, *The NATO Alternative Analysis Handbook*, Second Edition – December 2017, страна 62.

Стратегија одбране се користи да би се војним јединицама зауставио тренутни маневар или кретање и да уђу у одбрамбени положај на својим тренутним локацијама.

Стратегија јачања, тј. проширења капацитета, да би се прешло у напад, јачање снага за стратегију напада што подразумева ојачање капацитета споствених снага.

На основу добијене SWOT анализе, произилази TOWS матрица која је приказана у табели 7. У TOWS матрици којој су дефинисани критеријуми и подкритеријуми SWOT анализе, као и генерисане стратегије.

TOWS матрица	СНАГЕ	СЛАБОСТИ
	СН 1 Ефективне оклопне јединице СН 2 Напад хеликоптерском ескадрилом СН 3 Стабилно командовање и контрола СН 4 Способност брзог маневра СН 5 Добра мотивација и лидерство	СЛ 1 Камуфлажа недоступност СЛ 2 Недостатак обавештајних података о непријатељским снагама СЛ 3 Погрешна тактичка организација на бојном пољу
ШАНСЕ Ш 1 Ваздушна подршка у близини Ш 2 Артиљеријска подршка Ш 3 Логистичка подршка и флексибилност Ш 4 Постојање јединица у резерви	СН-Ш стратегија НАПАД СА МАНЕВРОМ	СЛ-Ш стратегија СТРАТЕГИЈА ПРОШИРЕЊА КАПАЦИТЕТА
ПРЕТЊЕ П 1 Потешкоће у географском позиционирању П 2 Неодговарајуће временске прилике П 3 Непријатељски напад	СН-П стратегија НАПАД СА УНИШТЕЊЕМ	СЛ-П стратегија СТРАТЕГИЈА ОДБРАНЕ

Табела 7 – TOWS матрица

Стратегије које су формиране и приказане у табели 7 су:

- Прва стратегија: офанзивна стратегија са маневром „Махи-Махи“;
- Друга стратегија: офанзивна стратегија са уништењем „Махи-Мини“;
- Трећа стратегија: стратегија очувања и ојачања снага „Мини-Махи“;
- Четврта стратегија: одбрамбена стратегија „Мини-Мини“.

У циљу додатног појашњења, значи, на основу међусобног односа субфактора СН-Ш, СЛ-Ш, СН-П, СЛ-П генерисане су четири врсте стратегије (СНШ, СНП, СЛШ,

СЛП) на основу односа субфактора у оквиру сваког SWOT фактора. Поједине групе генерисаних стратегија имају следеће значење:

- СНШ: „Махи-Махи“ стратегија – Како употребити снаге да би се максимизирале и искористиле шансе – стратегија напада маневром и изненађењем,
- СМП: „Махи-Мини“ стратегија – Како користи снаге да би се деградирале стварне и потенцијалне претње противничког напада и офанзивни капацитети – стратегија напада са уништењем,
- СЛШ: „Мини-Махи“ стратегија – Како минимизирати слабости да би се искористиле шансе – јачање снага за стратегију напада што подразумева ојачање капацитета споствених снага,

СЛП: „Мини-Мини“ стратегија – Како минимизирати слабости да би се избегле претње – крајње одбрамбена стратегија.

5.1.3. Имплементација акционог плана или стратегије

У овој фази покрећемо план или стратегију, пратимо реализацију плана или стратегије и поново процењујемо одређени, проблем, стање, ситуацију или окружење. Реализацију плана пратимо користећи одговарајуће алате метрике и поново спроводимо SWOT анализу када је год то потребно за испитивање неке промене у плану, а која је настала након његовог покретања.¹⁶⁵

5.2. Илустрација примера

У овом делу рада, представљен је пример процене војног и оперативног окружења и процеса развоја стратегије команданта бригаде у зони операције. У овом примеру, у операцији учествују две супротстављене јединице нивоа бригаде. Сви подаци о овим јединицама нису класификовани војном тајном, уопштени су и имају за циљ да демонстрирају и илуструју применљивост SWOT методе за овај ниво.

Као што је већ речено SWOT анализа се заснива на brainstorming техници, тј. на техници групног решавања проблема која подразумева изношење спонтано насталих идеја свих чланова групе или тима како би се дошло до решења неког проблема. Анализа почиње тако што се одређују релевантни фактори унутрашњег (интерних) и спољашњих (екстерних) фактора војног оперативног окружења, на начин приказан у табели 8.

¹⁶⁵ NATO, *The NATO Alternative Analysis Handbook*, Second Edition – December 2017, страна 63.

Снаге (СН)	Значај	Слабости (СЛ)	Значај
Ефективне оклопне јединице	1	Слаба способност маскирања	1
Ескадрила борбених хеликоптера	2	Непотпуни обавештајни подаци о непријатељу	2
Стабилност и непрекидност КиР	3	Неодговарајућа тактичка организација у зони операције	3
Способност брзих маневра	4		
Висок ниво мотивације и лидерство	5		
Број фактора/укупни значај 5	15	Број фактора/укупни значај 3	6
Шансе (Ш)	Значај	Претње (П)	Значај
Непосредна ваздухопловна подршка	1	Неповољни услови терена за оперативни развој снага	1
Артиљеријска ватрена подршка	2	Нестабилни метеоролошки услови	2
Прилагодљивост и еластичност ЛоП	3	Непријатељски препад или непријатељева активна дејства у одбрани	3
Расположивост јединица у резерви	4		
Број фактора/укупни значај 4	10	Број фактора/укупни значај 3	6

Табела 8. SWOT матрица

Оно што је уобичајено, резултат овог дела SWOT анализе је структура листе фактора. Да би се даље наставило са SWOT анализом примењена је матрица ризика за шансе и претње. Вредности добијене овом методом могу доста помоћи командантима јединица да упоређују своју снагу и процењују своју ситуацију у зони операције или неком другом војном окружењу. Одређивање SWOT фактора са највећом вредношћу (тежином) је критично питање за овај корак, јер то пружа увид у пратећи процес стратешког планирања. У овој студији случаја снаге и могућности имају веће вредности, док за слабости и претње ниже вредности су боље. На овом примеру, бригада има значајне снаге као што су ефикасне оклопне јединице, ескадрилу борбених хеликоптера, као и значајне могућности као што су блиска ваздухопловна подршка и артиљеријска ватрена подршка и др. С друге стране, постоје неке слабости које треба елиминисати и претње којима се треба супротставити, као што је неправилна тактичка организација у зони операције, непотпуни обавештајни подаци о непријатељу, неповољни географски услови и непријатељски напад.¹⁶⁶

Коришћењем квантитативно процењених SWOT фактора утврђених SWOT анализом, могу се развијати оперативне стратегије и акције за спровођење ових стратегија у циљу надограђивања предности, елиминисања слабости, искоришћавања

¹⁶⁶ NATO, *The NATO Alternative Analysis Handbook*, Second Edition – December 2017, страна 65.

прилика и/или супротстављање претњама. Најзначајније питање у овом кораку је разматрање SWOT фактора који имају највише приоритетне тежине.

За достизање жељеног крајњег стања и постизање циљева у овој операцији на примеру, а на основу сагледаних SWOT фактора, предложене су четири главне стратегије: напад, одбрана, одступање и повлачење.

Како би се извршио избор стратегија, додељени су одређени тежински односи између SWOT фактора и предложених стратегија користећи лингвистичке варијабле. Ови додељени односи између SWOT фактора и стратегије омогућавају рангирање ових стратегија, а која би се применила у пракси. Приликом додељивања односа, треба дати одговор на главно питање је, а то је какав је допринос предложене стратегије за SWOT фактор (изградња или надоградња предности, елиминисање слабости, искоришћење прилике и/или супротстављање претњама) и колики је тај допринос. Са овим односима као улазним подацима, израчуната је тежина стратегија. И коначно, на крају су предложене стратегије се рангиране према њиховим нормализованим тежинама у опадајућем редоследу. У овом случају најбоље је рангирана стратегија напад, затим одбрана, па повлачење и на крају одступање.

Резултати анализе случаја указују да SWOT аналитичка метода може пружити важну основу за формулисање успешних стратегија достизање оперативних циљева у војном окружењу. Ефикасан стратешки акциони план може се развити испитивањем тежина предложених стратегија у односу на SWOT факторе оперативног и војног окружења.

У овом случају, предложене стратегије, напад, одбрана, одступање и повлачење имају релативну важност, али стратегија напада је најбоља стратегија за имплементацију. Након тога, команданти могу развити акционе планове за сваку функцију или елемент стратегије напада као што је напад оклопним возилима, уништење непријатељских оклопних возила користећи напад хеликоптерима, оштетити залихе непријатеља, дејствовати ракетама великог домета, подржавати маневарске и борбене јединице снагама у резерви, вођење електронског ратовања итд.¹⁶⁷

У стварном свету, за разлику од нашег генерички илустративног примера, постоји много кључних фактора који чине војно и борбено окружење тешко разумљиво за команданте. Такође, може бити више стратегија, оперативних планова и тактичких

¹⁶⁷ Ahmet Kandakoglu, Ilker Akgun, Y. Ilker Topcu, *SWOT analysis in strategy evaluation in the battlefield using quantified SWOT analytical method*, Istanbul Technical University, 2010. година, страна 8.

радњи. Стога, овај начин примене SWOT методе може командантима представљати основу за будуће процесе стратешког планирања.

Савремене војске су, пратећи трендове развоја, одавно почеле са применом метода и техника стратешког менаџмента у сфери командовања и руковођења на свим нивоима. Методе и технике стратешког менаџмента у Војсци Србије готово су непознате, односно до сада нису или су ретко примењиване у њеној организацији. Актуелни процес реформе система одбране мора донети промене и на том плану. SWOT анализа и остале методе стратешког менаџмента у оквиру тог процеса морају да заузму место које им припада. При томе треба истаћи да у примени SWOT анализе уопште, па самим тим и у процени окружења као подршци систему командовања и руковођења, треба бити обазрив, јер ова анализа је дијагностичко средство које треба схватити као помоћ (алат) менаџменту. То није упутство већ оквир за постављање одређених питања стратешког карактера при спровођењу ситуационе анализе или формулисања стратегије. Војска Србије има потребан кадровски потенцијал, који ће временом, захваљујући искуству, знати како да максимално искористи све предности SWOT анализе и методе. Неке од таквих анализа управо су SWOT анализа у области процене војног окружења Републике Србије. Такве и сличне студије веома су значајне за опоравак и трансформацију комплетног одбрамбеног система државе. Сходно томе, основни правци деловања у функцији унапређења пословне праксе Војске Србије били би: – широка и свеобухватна примена метода стратешког менаџмента у војсци, посебно у делу командовања и руковођења, – стално унапређење знања свих запослених, посебно менаџера на нижим хијерархијским нивоима, – промена начина понашања, применом савремених менаџмент техника и др. Не треба занемарити чињеницу да имплементација било каквих промена зависи од спремности организације и запослених за промене и прилагођавање новом начину рада, као и то да само задовољни радници могу испунити очекивања корисника и тиме допринети унапређењу војске и система одбране. Управо због тога SWOT анализу и треба схватити само као помоћ (алат) руковођењу и командовању. Најважнија ствар коју командни кадар може учинити јесте да код потчињених пробуди свест да су у стању да ураде ствари које нису ни знали да могу да ураде, односно да их покрену на рад пуним капацитетом.

Као и остале савремене методе и технике стратешког менаџмента, и SWOT метода има своје предности и недостатке.

Предности SWOT методе су:

- Нема ограничења на облик организацијске јединице за коју се може применити и која може имати користи од ове анализе;¹⁶⁸
- Може се применити на скоро сваки процес доношења одлука, без обзира на његову величину, да би се идентификовале нове перспективе;
- Организује информације, јасно представља решења, уочава препреке и наглашава могућности;
- Развија потпуну свест о свим факторима који могу утицати на одлуку или план;
- Идентификује приоритете у задацима и активностима;
- Илуструје како да се слабослити трансформишу у снаге, а претње у прилике, да усклади снаге да би искористи прилике и да спречи да претње постану слабост.¹⁶⁹

Недостаци SWOT методе су следећи:

- Често резултати SWOT методе нису никакве нове идеје, па стратегије које се развијају као резултат ове методе потврђују оно што се већ знало;
- TOWS матрица је према неким ауторима тек средство за записивање идеја.¹⁷⁰

И поред недостатака које истичу поједини аутори, SWOT анализа има примену у решавању безбедносних проблема јер користећи резултате SWOT анализе и уз примену одређене методологије нуди решење проблема са редоследом догађаја.

Метода SWOT анализа за развој и процену оперативних стратегија у бојном пољу омогућава командантима да узму у обзир квалитативне и квантитативне податке током процеса стратешког доношења одлука у бојном пољу. Штавише, SWOT фактори, уз употребу матрице ризика за шансе и претње, повећавају ситуацију свести на бојном пољу. На основу SWOT фактора могло би постићи успешно планирање оперативне стратегије. Другим речима, предложени приступ узима у обзир унутрашње и екстерне закључке, сходно чему фактори могу пружити важну основу за формулисање успешне стратегије.

Резултати оваквог систематског приступа су:

- показати пут до следећих главних оперативних стратегија као што су напад, одбрана, одлагање и/или повлачење,

¹⁶⁸ Марли Гонан Божац, *SWOT анализа и TOWS матрица – сличности и разлике*, Загреб, 2008. година, страна 22.

¹⁶⁹ NATO, *The NATO Alternative Analysis Handbook*, Second Edition – December 2017, страна 67.

¹⁷⁰ Исто као 168, страна 23.

- подржавају формулисање одговарајућег правца деловања,
- убрзавају процес одлучивања,
- пружају помоћ командантима да управљају сложеним бојним пољем, и
- представљају снаге и слабости војних снага и могућности и претње бојног окружења.

Као резултат тога, SWOT анализа даје командантима објективнији, свеобухватнији и флексибилнији приступ и као таква се користи за развој стратегије и евалуацију на бојном пољу. За будућа истраживања, софтверски алат заснован на предложеном приступу за развој и процену војне димензије безбедносног окружења, могле би се развити стратегије према више критеријума на бојном пољу.¹⁷¹

Као што је већ напоменуто, висок степен сложености развоја стратегије од команданта на бојном пољу захтева систематски приступ за детаљне анализе различитих унутрашњих и спољашњих фактора у војном оперативном окружењу. Међутим, систематски приступи и аналитичка средства за доношење одлука се обично не користе за ову сврху на бојном пољу.

Зато је одлучено је да се користи SWOT анализа као метода процене војног окружења на бојном пољу и као метода развоја стратегије и евалуације на бојном пољу. Очекује се да ће предложени приступ примене SWOT методе омогућити потпуну подршку командантима да процене војно окружење и да донесу одлуке у вези са управљањем разним насталим ситуацијама и како би организовали процес стратешког одлучивања за претње у зони оперције.¹⁷²

Закључује се да примена PMESI и SWOT методе могу да представљају инструмент у анализи војне димензије безбедносног окружења за избор војне стратегије. SWOT анализа омогућава идентификацију снага, слабости, шанси и претњи које утичу на војну позицију и капацитет, док PMESI пружа широк спектар фактора (политичких, економских, милитарних, социјалних и информативних) за анализу. Практична примена SWOT, PEMSI и матрице ризика омогућава дубок увид у важне аспекте војне стратегије и безбедносног окружења. Идентификовање фактора, одређивање приоритета и имплементација акционог плана или стратегије су кључни кораци у овом процесу па примена ових метода и техника има велики значај у рационализацији планирања и

¹⁷¹ Ahmet Kandakoglu, *Strategy development & evaluation in the battlefield using quantified swot analytical method*, Istanbul Technical University, Management Faculty, страна 9.

¹⁷² Istanbul Technical University, *SWOT analysis in strategy evaluation in the battlefield using quantified SWOT analytical method*, 2010, страна 7.

доношењу одлука команданата. Илустрацијом случаја је представљен случај из могућег војног окружења који демонстрира примену одређених метода анализе и могуће примене стратегија. У целости, анализа војне димензије безбедносног окружења захтева савремене и ефикасне методе, а примена SWOT, PEMSИ и матрице ризика представљају значајан допринос у овом процесу које омогућавају адекватне одлуке команданата.

ЗАКЉУЧАК

Савремено војно окружење је све сложеније што имплицира да војна димензија безбедносног окружења представља значајан фактор у глобалном пејзажу безбедности. Ова димензија је усмерена на стање војне моћи, ратну спремност, присуство војски и потенцијалне безбедносне изазове који могу довести до сукоба на одређеном подручју. Анализа ове димензије омогућује разумевање актера, њихових капацитета, интереса и могућих сценарија сукоба. У светлу тога, потребно је посветити пажњу дијалозима и међународној сарадњи како би се превазилазили потенцијални конфликти и избегли сукоби.

Сви расположиви фактори указују на то да се безбедносно окружење Републике Србије сматра комплексним и изазовним како на глобалном, тако и на регионалном нивоу и присуство повећаних претњи из војне сфере у окружењу додатно усложњава ситуацију. Такве претње могу укључивати различите факторе као што су међудржавни сукоби, терористичке активности, нестабилност у региону, или друге облике војне претње због чега је важно да државе и регионални актери раде заједно на решавању ових изазова и на јачању безбедности у својим окружењима.

Војна димензија безбедносног окружења савремених држава, укључујући и Републику Србију, је изузетно сложена и обухвата разноврсне спољашње и унутрашње факторе. Спољашњи фактори укључују међудржавне односе, територијалне спорове, међународне организације и уговоре, као и утицај великих сила и регионалних играча на безбедност. Унутрашњи фактори могу обухватити војну способност државе, војну доктрину, организацију војски, војно-индустријски комплекс, како и политичке и друштвене факторе који утичу на безбедност. Успешно управљање и решавање сложености војне димензије захтева сарадњу и координацију различитих актера, како унутар државе, тако и на међународном нивоу. Из рада се уочава да је дефинисање војне димензије безбедносног окружења сложен подухват па се закључује да се само анализом релевантних података из прошлости и садашњости и процени могућих догађаја у будућности могу одредити токови акција који би омогућили остваривање циљева.

Процес анализе војног окружења представља кључну компоненту стратегије безбедности и одбране. У том смислу је важно идентификовати све битне аспекте окружења, укључујући географске, политичке, економске, друштвене и војне факторе који могу утицати на безбедност. Након што су обележја окружења идентификована, следи дефинисање мисије коју војне снаге треба да изврше у том окружењу, што

укључује одбрану територије, мировне операције, хуманитарне акције и сл. Важно је разумети како фактори окружења утичу на планирање и извршење војних операција. Ово обухвата анализу ризика, опасности и прецизно оцењивање могућности и ограничења. Овај процес анализе представља основу за развој стратегија и тактика које су потребне за ефикасно управљање безбедношћу и одбраном у датом војном окружењу.

Примена различитих метода за анализу окружења, укључујући PEMSI, PESTLE, ASCOPE, OCOKA, као и методе за анализу центара гравитације, представља изузетно корисан и комплексан приступ у разумевању фактора војне димензије безбедносног окружења. У комбинацији, ове методе омогућавају комплетно разумевање околности и фактора који утичу на војну димензију безбедносног окружења, што је од суштинског значаја за развој стратегија одбране и безбедности.

Комбинација метода PEMSI и SWOT, заједно са матрицом ризика представља изузетно снажан приступ анализи војне димензије безбедносног окружења. Обзиром да PEMSI анализа пружа широк преглед основних фактора који утичу на безбедносно окружење, укључујући политичке, економске, војне, друштвене и информационе аспекте, док SWOT анализа пружа детаљнији увид у интерне јачине и слабости, као и у спољне шансе и претње које утичу на безбедносно окружење, долази се до закључка да се овим анализама могу развити стратегије и одлуке које су најбоље прилагођене конкретној ситуацији и које максимизирају безбедност и одбрану.

Узимајући у обзир почетну претпоставку да је војна димензија безбедносног окружења Републике Србије сложена, због чега је за њену свеобухватну анализу потребно детаљније дефинисати и описати елементе ове димензије, користити различите методе за њену анализу, и тиме успоставити адекватне начине анализе војне димензије који доприносе адекватном избору употребе њених снага војне одбране у супростављању војним претњама, закључује се да је за њену свеобухватну анализу потребно је детаљније дефинисати и описати елементе ове димензије, уз коришћење различитих метода за анализу. Само на такав начин се могу успоставити адекватни начини анализе који ће допринети адекватном избору употребе војних снага у супротстављању војним претњама. Први корак би био дефинисање елемената војне димензије, што може укључити аспекте као што су војне способности, војна доктрина, структура војске, обука и опрема, као и важни географски и стратегијски фактори. Затим би се могле применити различите методе за анализу, укључујући PEMSI, PESTLE, ASCOPE, OCOKA и друге, како би се стекао широк преглед војне димензије и њених контекстуалних фактора. На крају, коришћењем матрице ризика и SWOT анализе, могли би се идентификовати и

проценити конкретни ризици и изазови, као и јачине и слабости које могу утицати на војну одбрану. Коришћење ових аналитичких метода и приступа омогућило би установљавање адекватних начина анализе војне димензије, који би се затим могли користити за интелигентни и стратегијски избор употребе снага војне одбране у одговору на војне претње.

ЛИТЕРАТУРА

1. Фикрета Бахтијаревић-Шиббер, Пере Сикавица, *Лексикон менаџмента*, Загреб 2001.
2. Влада Митић, Митар Ковач, Милан Канкараш, *Модел процене стратегијског окружења система одбране*, Војно дело 5/2017.
3. Божидар Форца, Жељко Никач, *Компаративна анализа стратегија националне безбедности Републике Србије*, Оригинални научни рад, Факултет за пословне студије и право Универзитета Унион – Никола Тесла, Београд и Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд 2020. године.
4. Зоран Јевтовић, Предраг Бајић, *Комуникациони суверенитет Србије и нови инструменти меке моћи*, Оригинални научни рад, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу, Факултет за спорт, Универзитет „Унион - Никола Тесла“ Београд, 2020. година.
5. Министарство одбране/Сектор за политику одбране/Управа за стратегијско планирање, *Стратегија одбране Републике Србије*, Београд 2020. године.
6. Војин Димитријевић, *Појам безбедности у међународним односима*, Савез удружења правника Југославије, Београд, 1973. године.
7. Мирослав Остојић, Зоран Каравидић и Дамир Пројовић, *Утицај доктрине и концепата на развој способности војске србије*, Војно дело, Београд 8/2017.
8. Николо Макијавели, *Владалац*, Београд, 2005. година.
9. Bodin Jean, *Шест књига о републици*, Загреб, 2002. година.
10. Младен Милановић, *Приручник за стратешко планирање*, Развојни програм Уједињених нација (UNDP) у Босни и Херцеговини, 2010. година.
11. John M. Bayson, *Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations*, 2011. година.
12. Robbins P. Stephen and Coulter Mary, *Management. 9th Edition*, Prentice-Hall, London 2007. година.
13. Влада Митић, Митар Ковач и Милан Канкараш, *Модел процене стратегијског окружења система одбране*, Војно дело, Београд 5/2017.
14. Мирослав Станић, *Дефинисање садржаја појма безбедности*, Војно дело, Београд лето/2014.
15. Медија Центар „Одбрана“, *Бела књига одбране*, Београд 2023. година.

16. Републички завод за статистику, *Статистички календар Републике Србије 2022*, Београд, 2022 године.
17. Ненад Цветковић, докторска дисертација, *Утицај европских интеграција на безбедност и одбрану Републике Србије*, Београд, 2022. година.
18. Драгомир Ђурић и Мирослав Остојић, *Утицај доктрине и концепата на командовање Војском Србије*, Војно дело, Београд 5/2016.
19. Јадранко Јукић, Радован Бабић, Зоран Лунић и Саша Величковић, *Теоријски и практични аспекти оперативног окружења у планирању операција*, Војно дело, Београд 6/2017.
20. Бранимир Марковић и Дано Маврак, *Обавештајно обезбеђење у функцији утврђивања цене коштања операције*, Војно дело, зима 2014. године.
21. Горан Радовановић и Самед Каровић, *Нормирање времена процеса рада у војној организацији*, Војно дело, Београд 2014. година.
22. Раде Славковић, Дејан Кршљанин, *Утицај оперативног окружења на сајбер претње*, Војно дело 2015. године.
23. Милан Здравковић, Драган Јевтић и Александар Думић, *Припрема операције подршке цивилним властима у супротстављању неоружаним претњама безбедности*, Војно дело 8/2017.
24. Раде Славковћ, Дејан Кршљанин, *Утицај оперативног окружења на сајбер претње*, Војно дело 5/2015.
25. Милан Миљковић, Драган Јевтић и Слободан Стојичевић, *Информациона димензија безбедносног окружења – основна обележја*, Војно дело 2/2022.
26. сци Антонио Мак, *Обавештајно-безбедносне функције политичког система Републике Србије*, докторска дисертација, Београд 2023. године.
27. Владан Јовановић, *Српска војна лексика и терминологија*, Београд 2016. године.
28. Драгомир Ђурић, Мирослав Остојић, *Утицај доктрине и концепата на командовање Војском Србије*, Војно дело 5/2016.
29. Радослав Гађиновић, *Друштвена улога војске у изградњи безбедности државе*, Војно дело лето/2014.
30. Срђан Благојевић, *Значај усклађивања политичких и одбрамбених циљева за безбедност државе и друштва*, Војно дело 5/2016.
31. *Закон о производњи и промету наоружања и војне опреме* (Сл.гл. РС бр. 36/2018).

32. Хајрадин Радончић, Хатица Бериша, Вангел Милковски, Милан Миљковић, *Војна стратегија 1*, Универзитет одбране, Школа националне одбране „Војвода Радомир Путник”, 2023. година.
33. Невена Станковић, *Концепт људске безбедности у стратегији националне безбедности из 2019. године – корак уназад*, Факултет безбедности, Универзитет у Београду, 2021. година.
34. Светлана Станаревић, Вања Роквић, *Разумевање концепта војне културе*.
35. Хајрадин Радончић, *Војна стратегија – покушај дефинисања појма*, Војно дело 8/2017.
36. Ministry of Defence UK, *Army Force Development and Training, ADP, Army Doctrine Primer*, 2011. година.
37. Радослав Марковић, *Војска и наоружање Србије кнеза Милоша*, САНУ, Београд 1957. године.
38. Ранко Лојић, *Лидерство*, Медија центар „Одбрана”, Београд 2019. година.
39. Саво Скоко, *Војвода Радомир Путник*, БИГЗ, Београд 1985. године.
40. Самуел Хантингтон. Војник и држава – теорија и политика цивилно-војних односа. Центар за студије Југоисточне Европе, Факултет политичких наука и Дипломатска академија, Београд 2004. година.
41. Morris Janowitz, *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*, Glencoe, Illinois: Free Press.
42. Бранимир Вулевић, *Особине и вештине лидера у кризним ситуацијама – примери из војне средине*, Војно дело, Београд 5/2016.
43. Скоко Саво, Опачић Петар, *Војвода Степа Степановић у ратовима Србије 1876–1918 (I)*, БИГЗ, Београд 1985. године.
44. Мојић Душан, *Стилови вођства менаџера у Србији*, Институт за социолошка истраживања филозофског факултета у Београу, 2003. године.
45. Edmunds T. and Malešić M., *Defence Transformation in Europe: Evolving Military Roles*, IOS Press, Amsterdam 2004. године.
46. Божидар Форца, *Каква нам војска треба?*, Војно дело 5/2015.
47. Ана Вулић, *Утицај глобализације на образовање у војсци*, Војно дело 6/2016.
48. Ненад Милорадовић, *Савремени изазови безбедности и њихов утицај на раст војне потрошње и буџета за развој и набавку наоружања и војне опреме*, Војно дело 3/2023.

49. Олга Зорић, Иван Ранчић и Хатица Бериша, *Србија између НАТО и ОДКБ*, Војно дело 1/2019.
50. Бојан Димитријевић, *Рат у Украјини и промене глобалног економског система*, Београдска академија пословних и уметничких струковних студија, Београд 2022. године.
51. Дејан Ђорђевић, *Војна интервенција као средство борбе против тероризма*, Војно дело 3/2018.
52. Бранислав Милосављевић, Драган Вучинић, *Однос према критичној инфраструктури у Републици Србији*, Војно дело 4/2021.
53. Владан Јончић, *Војна потреба и међнародно ратно право*, Војно дело 6/96.
54. Драган Јевтић, *Глобалне геополитичке прекомпозиције и позиција Републике Србије*, Војно дело 8/2017.
55. USA Joint Chiefs of staff, *Joint Intelligence Preparation of the Operational Environment*, May 2014.
56. Драгомир Ђурић и Жикица Барцић, *Процес управљања ризицима*, Војно дело 1/2017.
57. Вангел Милковски, *Моделовање употребе снага у операцијама Војске Србије*, Војно дело зима/2012.
58. Headquarters, Department of the Army, Washington DC, *Operational Environment and Army Learning*, 26 November 2014.
59. Војислав Крстовић, Бранислав Дробац, Марко Марковић и Срђан Лазић, *Теоријски и практични аспекти оперативног оквира у планирању операција*, Војно дело 7/2017.
60. Ото Икер, *Научна заснованост војне стратегије у функцији менаџмента*, докторска дисертација, Београд 2014. године, страна 85.
61. Драган Памучар, *Примена SWOT анализе на систем интегралног транспорта Војске Србије*, Војнотехнички гласник 2/2008.
62. Ненад Ковачевић, *Стратегијски менаџмент и војноорганизационим системима*, Војно дело 3/2018.
63. Istanbul Technical University, *SWOT analysis in strategy evaluation in the battlefield using quantified SWOT analytical method*, 2010. година.
64. NATO, *The NATO Alternative Analysis Handbook*, Second Edition – December 2017.
65. Данило Маврак, *Аналитички модел откривања обмана у обавештајном циклусу*, Војно дело 7/2016.

66. Недељко Бркљач, Марко Андрејић и Слободан Илић, *Стручне способности потребне у процесу опремања војске средствима наоружања и војне опреме*, Војнотехнички гласник 3/2015.
67. Влада Митић, Дејан Стојковић и Милан Карканаш, *Прикупљање података из отворених извора о вредностима фактора из окружења система одбране применом методе анализе садржаја*, Војно дело 3/2017.
68. Миодраг Гордић, Крум Цветковић и Иван Петровић, *Утицај ваздухопловних и противваздухопловних дејстава на физиономију вођења савремених оружаних сукоба*, Војно дело лето/2013.
69. Ahmet Kandakoglu, *Strategy development & evaluation in the battlefield using quantified swot analytical method*, Istanbul Technical University, Management Faculty.
70. National Park Service, *ОСОКА Military Terrain Analysis*.
71. Медија центар Одбрана, *Доктрина ВС*, Београд, 2010. година.
72. Марли Гонан Божац, *SWOT анализа и TOWS матрица – сличности и разлике*, Загреб, 2008. година.

Интернет:

1. MISSION VARIABLES,
https://www.moore.army.mil/Infantry/DoctrineSupplement/ATP3-21.8/chapter_03/OperationalOverview/OperationalEnvironment/index.html, преузето 04. фебруара 2024. године.
2. Вангел Милковски, Организациона култура у војсци србије, Оригинални научни рад, <https://ips.ac.rs/publications/organizaciona-kultura-u-vojsci-srbije/>, приступљено 14. маја 2024. године.
3. Тањуг, НАТО повећао војни буџет за 12% за 2024. godinu, на 2,03 milijardi evra, <https://www.tanjug.rs/svet/politika/64470/nato-povecao-vojni-budzet-za-12-za-2024-godinu-na-203-milijardi-evra/vest>, приступљено 14. маја 2024. године.
4. Слободна далмација, чланак, <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/hrvatska-vojska-u-sopingu-nabavljamo-brojne-vrste-oruzja-popis-je-dugacak-na-njemu-su-rakete-radari-evo-detalja-1295489>, приступљено 14. маја 2024. године.
5. Лист Политика, чланак, <https://www.politika.rs/scc/clanak/603156/Ruski-general-Sukob-u-Ukrajini-mogao-bi-da-preraste-u-rat-velikih-razmera-u-Evropi>, приступљено 14. маја 2024. године.

6. Спутник Србија, чланак, <https://sputnikportal.rs/20240405/turska-napusta-sporazum-o-konvencionalnim-oruzanim-snamama-u-evropi-belorusija-pokrece-proces-1170783734.html>, приступљено 14. маја 2024. године.
7. Министарство спољних послова Републике Србије, насловна страна, <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/bezbednosna-politika/kontrola-naoruzanja>, приступљено 14. маја 2024. године.
8. Pavilion dinfos online learning, <https://pavilion.dinfos.edu/Template/Article/2156908/pmesii-pt-research-analysis-framework/>, приступљено 14. маја 2024. године.